

CASTELLBISBAL

UNA HISTÒRIA POTA-ROJA
De l'antiguitat al 1979

AJUNTAMENT DE CASTELLBISBAL

Edició

Ajuntament de Castellbisbal

Direcció del projecte

Servei d'Arxiu i Gestió Documental de l'Ajuntament de Castellbisbal – Arxiu Municipal de Castellbisbal

Realització editorial

Som⁹

Direcció científica

Àngel Casals Martínez

Autors dels textos

Àngel Casals Martínez, Carles Buenacasa Pérez, Isaac Àlvarez Brugada, Joan Pons Alzina, Joan Ramon Triadó Tur, Jordina Sales i Carbonell, Josep Pich i Mitjana, Maria Soler Sala, Víctor López Mirabet

Recerca d'imatges

Víctor Jurado Riba

Disseny gràfic i maquetació

Enric Adell

Revisió lingüística

Arnau Cònsol, Laura Llahí i Francesc X. Navarro

Procedència de les imatges

Ajuntament de Castellbisbal, Arqueociència, Arxiu Capitular de Barcelona, Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Arxiu Diocesà de Barcelona, Arxiu Històric del Bisbat de Sant Feliu de Llobregat (Fons Arxiu Parroquial de Sant Vicenç de Castellbisbal), Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Arxiu Municipal de Castellbisbal, Arxiu Municipal de Gelida, Arxiu Nacional de Catalunya, Biblioteca Central de Terrassa, Biblioteca de Catalunya, Biblioteca Nacional de España, Biblioteca Virtual de Defensa, Carles Buenacasa, Generalitat de Catalunya, Giancarlo Francone, Google Books, Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, Jesús Vico Subastas, Jordi Gibert Rebull, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Actualidad*, *La Campana de Gràcia*, Mar Rovira, Museu de Badalona, Museu de la Pagesia de Castellbisbal, Museu de Terrassa, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Natàlia Salazar, Quim Roser, Rafael Català, Ton Duran Rabella, Universitat de Barcelona, Pavelló de la República, Wikimedia Commons.

Impressió i enquadernació

Dilograf SL – Cornellà de Llobregat

El llibre ha estat compaginat amb les tipografies *Calluna* i *Calluna Sans*. Imprès sobre paper Magno Satin de 115 g certificat PEFC i FSC. El color de la portada i dels títols està inspirat en el color Pantone 492 corresponent al color de les argiles del terme municipal.

Primera edició: abril 2022

© de l'edició: Ajuntament de Castellbisbal. Arxiu Municipal de Castellbisbal

© dels textos, els seus autors

© de les fotografies i reproduccions de documents, els seus autors i centres d'arxiu corresponents

En cas de detectar qualsevol error en l'autoria de les fotografies o contingut del text es pot comunicar per escrit a l'editor per corregir-ho en edicions posteriors.

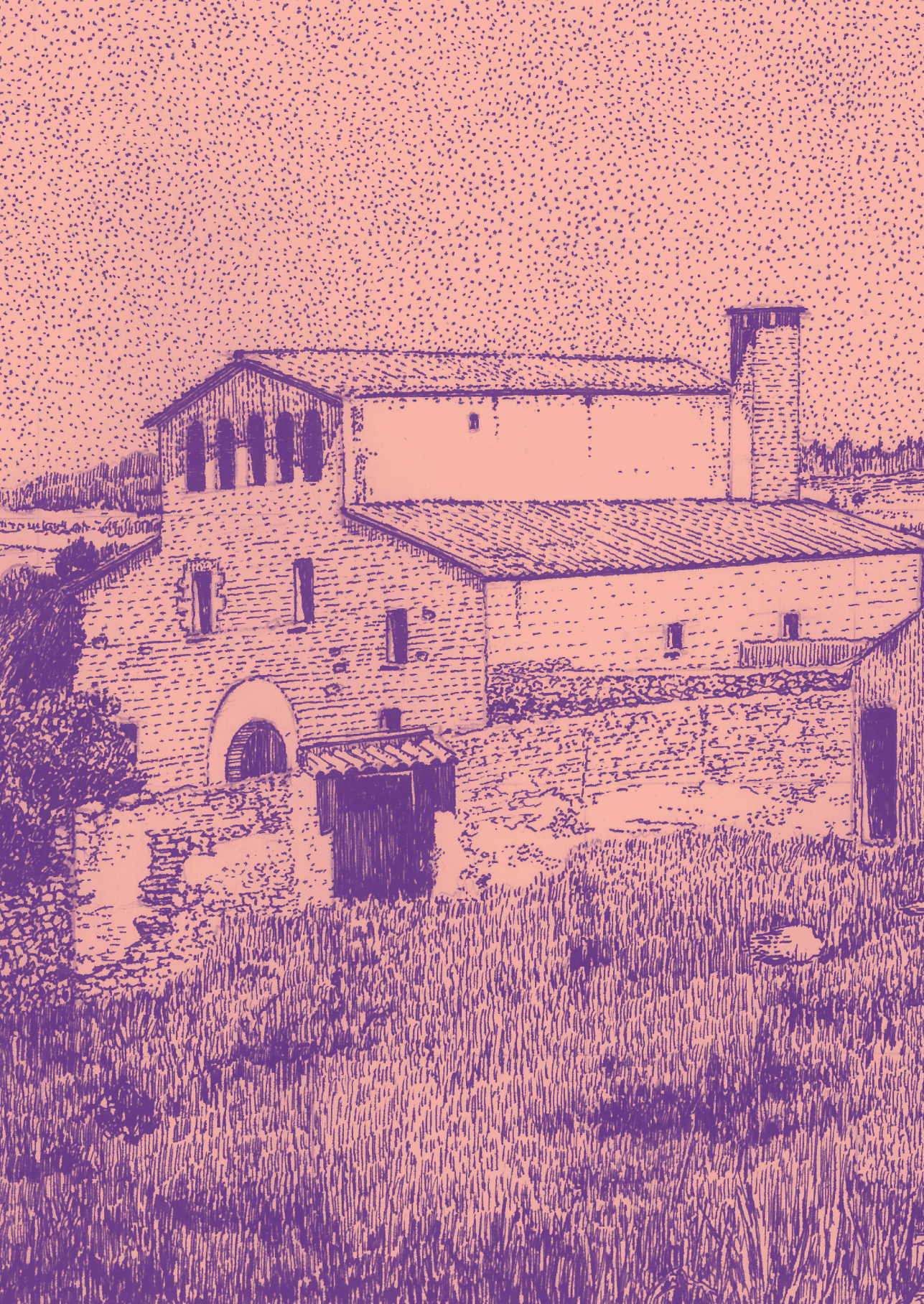
Dipòsit legal: B 3707-2022

Castellbisbal, una història pota-roja

Història moderna

AJUNTAMENT DE CASTELLBISBAL

VOLUM 1

Història moderna

Dibuix de Can Nicolau de Baix, la masia atacada el 1801, fet per Josep Mateu Miró. extret del llibre Mateu (1999): *Les masies de Castellbisbal*. Castellbisbal: Publicacions del Museu de la Pagesia - Ajuntament de Castellbisbal

ÀNGEL CASALS MARTÍNEZ

(Barcelona, 1963) és professor agregat de la Universitat de Barcelona. Doctor en Història Moderna, ha investigat sobre història institucional, història de la violència i el bandolerisme a l'època moderna. És membre del Grup d'Estudis d'Història de la Mediterrània Occidental. La darrera obra que ha publicat és *El bandolerisme a la Corona d'Aragó* (2012-2017, dos volums). Ha estat el director científic d'aquesta publicació.

JOAN PONS ALZINA

(Ciutadella, Menorca, 1967) és llicenciat en Història per la Universitat de Barcelona i secretari de la revista d'història *Recerques*, historiador i arxiver. Participa en l'equip d'edició dels processos de Cort de l'època moderna, projecte promogut pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i el Parlament de Catalunya, i ha publicat investigacions sobre història agrària i institucional de l'època moderna de Catalunya i Menorca a les revistes com *Pedralbes*, *Manuscrits* i *Revista d'Història Agrària*.

Època moderna

Castellbisbal havia patit molt durant el s. xv. La recuperació econòmica de la crisi del xiv no va ser ni ràpida ni senzilla. A més, el destí dels seus habitants es va veure condicionat pels afers de l'alta política catalana, en la qual van estar implicats els diversos senyors que havia tingut: els comtes de Foix, els Castellbisbal i, finalment, a final de segle, els Requesens, que van rebre la jurisdicció del poble com un premi atorgat per Joan II a la seva fidelitat. El plet per la jurisdicció i el conflicte remença van coincidir en el temps, en el cas de Castellbisbal, i, atenent a la necessitat dels historiadors de marcar etapes amb fites cronològiques, aquest seria el moment del pas de l'edat mitjana a l'edat moderna.

A l'inici del s. xvi, Castellbisbal havia recuperat l'estabilitat i una certa prosperitat. En els fogatges de 1515 i de 1553 es compten 26 cases, cosa que suposa uns 156 i, un segle i mig després, el 1717, la situació seria poc més o menys la mateixa: 28 cases i uns 168 –xifres que cal prendre amb totes les prevencions a què obliguen les limitacions de la informació. Els antics pagesos remences van esdevenir emfiteutes amb ple domini sobre l'explotació de la terra i, fins i tot, els drets a fer-ne unitats més petites mentre paguessin els drets senyorials.

Si haguéssim de dibuixar com era aquest Castellbisbal, ens trobaríem amb un castell malmès per l'absència de la vella família de castlans, ara establerta al regne de Nàpols, però que contenia la parròquia del poble. La vella edificació encara era el centre de l'escassa vida comunitària: a banda dels actes religiosos, l'assemblea dels

veïns –només els posseïdors de terres– que formaven el municipi es devien reunir a toc de campana, com era habitual en aquella època, entre les seves muralles o dins de la pròpia església. I devia haver-hi, però, un altre punt de referència al poble: la rectoria, situada al costat de l'actual temple, que tenia una funció vital per al mossèn, per al poble i per als seus senyors, ja que feia de magatzem on els pagesos portaven els delmes que havien de repartir-se entre els Requesens, els Castellbisbal i el bisbat, en funció dels drets de cada part d'allò que en els documents s'esmenta com la Terceria. La resta, uns camps on el cereal encara senyorejaven el territori, entre clapes de vinya, boscos i unes poques pastures, a més de les terres no explotades que s'estenien en direcció al riu Llobregat. Cal dir-ho: la població vivia d'esquena a unes aigües perilloses... perquè no hi havia recursos per dominar-les.

Però aquest paisatge, gairebé bucòlic, de masies disperses i terres treballades no era immòbil. El creixement general del país i de Barcelona, la seva capital, es començava a fer notar. A les masies, arribaven i marxaven treballadors forasters, d'origen occità, dels quals, al contrari del que passaria a la resta de Catalunya, ben pocs devien d'arrelar al poble. En la resta, la connexió amb els canvis generals que s'anaven produint sí que es notaven, cosa que va fer augmentar la integració amb els pobles veïns. Els pagesos de Martorell o de Sant Andreu de la Barca que adquirien peces de terra o es casaven amb les castellbisbalenques van augmentar i van haver de competir amb els barcelonins que també cobejaven terres a la vila. No era un creixement cridaner, però sí constant.

I, posats a puntejar el relat de fites cronològiques, cal destacar la dècada entre 1576 i 1586, quan van produir-se fets que, en part, són la culminació del discret creixement que s'havia anat produint. En primer lloc, la desaparició del consell obert en el govern de la població i la introducció de la insaculació, l'any 1578. A petició dels propis veïns, cal suposar que dels més benestants, la baronessa Mencia de Requesens va atorgar el privilegi municipal segons el qual els càrrecs de consellers es triarien a partir de les llistes amb els noms de les persones que, per via de sort, serien extretes dels sacs (d'aquí insaculació). El sol fet que s'introduís aquesta novetat ja ens mostra l'existència d'una certa diferenciació social, atès que una part dels habitants quedaven exclosos de la participació en l'administració local.

L'altre gran esdeveniment va ser la construcció de la nova parròquia, l'any 1580, aplicant una decisió presa un any abans. Hem de tenir present que la decisió, i el cost, de la construcció era una responsabilitat dels veïns. No cal ni dir que, aquesta iniciativa, només es podia tirar endavant si es disposava de recursos suficients per pagar-la, i no es pot desvincular de la introducció prèvia de la insaculació i de la consolidació d'un municipi que podia imposar tributs als habitants.

El canvi d'ubicació era un senyal de l'evolució que s'estava produint. S'abandonava definitivament l'antic castell i es traslladava, ni més ni menys, que on era la rectoria –ja hem subratllat la seva importància–, a més d'acostar-se als camins importants que travessaven el municipi. Es creava així el nucli del futur centre

històric de Castellbisbal, que s'aniria formant molt a llarg termini i que no seria identificable possiblement fins ben avançat el s. XVIII.

Un canvi de temple també era una oportunitat per repensar les devocions locals. A la vella parròquia només hi havia l'altar major –consagrat segurament a Sant Vicenç– i un segon altar dedicat a la Mare de Déu. En el nou temple, a més de l'altar major amb un retaule de Sant Vicenç, el segon en importància era el de la Mare de Déu del Roser –una devoció introduïda gràcies a la victòria de la batalla de Lepant de 1571–, un altar a Sant Sebastià, un altre de la Santa Creu i un de Sant Antoni, que al s. XVII es compartiria amb Sant Isidre.

L'altre canvi, fortuït, va ser l'extinció de la vella nissaga dels Castellbisbal. S'havien establert al regne de Nàpols al s. XV i, com s'ha vist al capítol dedicat a la història medieval, van arribar a canviar-se el cognom pel de Bisbal, però malgrat tot mai no van voler trencar el vell vincle amb la que consideraven la seva pàtria. Quan el 1586 va morir Alfons de Castellbisbal, la seva jurisdicció va anar a mans de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, que seria el principal cobrador de rendes del poble. I així va seguir sent fins a l'extinció del feudalisme –que no es va produir fins als anys trenta del s. XIX, ja en època contemporània.

Però la situació econòmica i política del país va començar un canvi a pitjor al s. XVII. Els anys de males collites conjunturals, per causes climàtiques –com l'any 1618, quan un episodi de pluges intenses va malmetre la feina al camp– eren desgràcies puntuals que formaven part de la normalitat. Però a partir del 1637 va canviar la conjuntura política i militar del país. I això va coincidir amb anys dolents al camp. Tot i que la guerra contra França no va obligar la població de Castellbisbal a allotjaments de tropes, sí que va patir les peticions de queviures i diners desproporcionades, que van colpejar el poble de manera notòria. Vet aquí les causes que van dur a la revolta del 1640.

Com es pot explicar que una població petita com la nostra aparegui implicada, i afectada, per tots els esdeveniments militars que hi haurà a Catalunya des d'aleshores fins al s. XIX? Recordem els inicis del poblament medieval, el Llobregat com a frontera i el turó des d'on vigilar la vall. És la mateixa lògica que veurem repetir-se una vegada i una altra, a partir d'ara, en les diverses guerres que patirà el Principat les centúries següents.

El 1640, les tropes catalanes van situar a la ratlla del riu la barrera de protecció de Barcelona, amb tan mala traça que van deixar el riu a la seva esquena i no al seu davant, com aconsellaven els francesos. Aquesta decisió no només va condemnar la resistència, sinó també la vila de Martorell, que va ser saquejada; si bé, possiblement, va salvar Castellbisbal d'una malvestat més gran que la que devia patir el 21 de gener del 1641. Quants veïns van acompanyar les tropes en retirada cap al Vallès o cap a Barcelona? És una dada que no podem saber, però, en qualsevol cas, no hi ha testimonis documentals de grans destrosses.

Quan es parla de la Guerra de Separació, o dels Segadors, de vegades s'obvia el seu caràcter revolucionari. Cal tenir present que es va crear un nou sistema de

representació política, a partir de la Junta General de Braços que va convocar Pau Claris el mes de setembre del 1640. Castellbisbal va apuntar-se convençuda als canvis que es produïen al país. Tot i ser una vila baronial, tot i que el seu senyor, el marquès de los Vélez, era un súbdit castellà del rei contra qui es lluitava, es va decidir enviar un representant a la Junta de Braços, el 28 de setembre de 1640. El doctor Jaume Melich es convertia, així, en la visualització del trencament amb el marquès i el rei.

El 22 de juliol de 1651, la població va ser ocupada per les tropes castellanques com a preàmbul del setge que es preparava contra Barcelona i que va acabar amb la capitulació de la capital quinze mesos després, l'11 d'octubre de 1652. Però no era l'últim conflicte: la fase final del segle va continuar marcat per la petja de Mart. Allotjaments de tropes diversos i, com a culminació, el saqueig de l'església per part de les hosts franceses, l'any 1697. L'anàlisi de la poca documentació d'aquests anys de què es disposa revela que els documents no parlen mai d'un saqueig de la població. Com s'ha comentat abans, no existia encara un centre urbà, sinó és ben segur que els francesos no s'haguessin acontentat amb la rapinya de la parròquia.

Amb l'arrencada de la Guerra de Successió (1705-1714), Castellbisbal es va posar al costat de l'arxiduc Carles d'Àustria quan va desembarcar al Besòs, el mes de setembre del 1705, abans fins i tot que s'ocupés Barcelona. La proximitat amb la capital va pesar en aquesta opció, ja que devia ser en el pas de voluntaris a reforçar les tropes austriaciques que es va fer el jurament de fidelitat a Carles III. Però Castellbisbal va fer bastant més que això: va oferir un dels militars més destacats d'aquella guerra, Adjutori Segarra. Malauradament, la informació que tenim d'aquest personatge, a banda de la seva capacitat militar, és molt minsa, però comparteix característiques comunes amb personalitats com en Moragues o Francesc Macià *Bac de Roda*. Tots ells eren propietaris rurals amb experiències militars prèvies –tot i que no ho podem documentar en el cas de Segarra–, amb un fort sentiment antifrancès, i amb un cert ascendent sobre la societat del seu territori. Només així aquests líders podien atreure voluntaris per servir al seu costat. I cal no oblidar que tots ells van lluitar fins al final. Ara bé, no sabem com va salvar-se Segarra de la repressió ni com va arribar a Viena, després del conflicte; com tampoc no sabem què va fer a l'Imperi o si mai va tornar a Catalunya. Per desgràcia, massa interrogants per poder donar la seva biografia per resolta.

Un segle més tard, la Guerra del Francès (1808-1814) també va afectar Castellbisbal, altre cop a causa del pas del Llobregat pel terme, amb l'afegit de la importància creixent de la carretera que, passant pel Pont del Diable, seguia cap a Collbató i el Bruc per endinsar-se al cor de Catalunya. Les dues batalles del Bruc (els dies 6 i 14 de juny de 1808) van fer que les columnes franceses passessin vora Castellbisbal, però no sabem si va haver-hi cap mena de participació dels vilatans. De vegades passa que allò que és important a nivell general no ho és tant a nivell local o a l'inrevés. Per això per a la nostra població va ser molt més important la batalla

del Llobregat, els dies 29 i 30 de juny de 1808. Les tropes espanyoles van intentar bloquejar el pas pel riu i la reacció victoriosa dels francesos va tenir uns efectes duríssims sobre Castellbisbal. A partir d'aquell moment, la vila va ser castigada per diverses incursions franceses, de les quals la més transcendent, a nivell històric, va ser la que va comportar la destrucció de la vella parròquia del castell.

Novament, Castellbisbal va tenir un protagonisme que no es corresponia amb la grandària de la població. Si el 1640 Jaume Melich havia participat de la Junta de Braços i, en la Guerra de Successió, va aportar un militar com Adjutori Segarra, en la Guerra del Francès el rector d'aleshores, Pau Ribot, va ser membre de la Junta Superior que es va formar el 1808 per resistir la invasió francesa. És clar que en aquesta ocasió el que pesava era la trajectòria personal i no la rectoria que ocupava. Ribot era un religiós nascut a Sitges, encara que el seu pare era de Martorell, i la seva trajectòria als escolapis era el seu aval per ocupar un càrrec d'aquesta transcendència.

Queda clar que el Llobregat i les vies de comunicació posaven Castellbisbal en el camí de tots els exèrcits que passaven pel país, però en comparació amb altres poblacions de la zona no va patir els mateixos efectes destructors. Raons? D'una banda, el vell castell era inservible per a qualsevol utilitat militar; de l'altra, en no tenir centre urbà ni muralles, no suposava cap mena d'obstacle ni protecció i només la cobdícia –o la fam, que n'hi havia molta– dels soldats podia cridar l'atenció sobre la parròquia i les cases escampades pel territori.

Guerres, inestabilitats, saquejos... Res d'això podia bloquejar els canvis profunds que s'anaven produint a l'estructura econòmica de la població. Des de finals de l'edat mitjana, les grans fortunes de Barcelona havien començat a invertir en les terres properes com a valor refugi, però també per fer negoci amb la venda de productes agraris a la ciutat. Coneixíem bé aquest procés en moltes poblacions del Baix Llobregat i ara també ho sabem sobre el cas de Castellbisbal. L'adquisició de finques va començar cap al s. xvi i va portar juntament un altre canvi transcendent: la introducció de la vinya. Els inversors barcelonins i els comerciants que s'acostaven a la població no estaven interessats en el cereal. De fet, la seva prevalença començava a ser, a la zona, una mostra d'endarreriment econòmic i, com que l'horta era problemàtica a causa dels vaivens del Llobregat, la producció de vi era l'opció més lògica per als que havien optat pel comerç, i no per la simple subsistència, per la seva explotació agrària. Així, la presència vinícola va passar d'unes poques hectàrees al s. xvi fins a una presència vigorosa al xviii i encara més al xix, que va fer que el vi de Castellbisbal esdevingués el de consum popular. És a dir: el més barat en el mercat dels que es venien a Barcelona.

Però el creixement tenia un sostre molt baix i molt resistent. Al final el període estudiat no s'havia arribat encara als quatre-cents habitants, que devien ser els mateixos que si fa o no fa tenia la població a començament del s. xiv, abans de la pesta negra del 1348. La implantació en terres altes, l'existència d'uns masos amb unes extensions modestes, en comparació amb els que es podien trobar a la plana,

el creixent minifundisme del s. XVIII i la falta de profit econòmic que es podia treure al Llobregat eren obstacles que ni la introducció de la vinya podia salvar. Si es volia créixer calia esmerçar recursos a millorar l'aprofitament de l'aigua i a millorar els camins i, sobretot, a cercar noves activitats econòmiques. Vet aquí els reptes que els castellbisbalencs (en aquests segles no hem trobat cap referència als pota-rojos) de l'edat moderna van deixar en herència als seus successors.

Àngel Casals

I. Sota la casa d'Àustria (1516-1714)

1.1 L'estabilització del país

Després del convuls s. xv, la societat catalana estava esgotada en els seus recursos humans, econòmics i polítics. Per això és fàcil d'entendre que l'arribada al tron d'un rei com Ferran II fos rebuda amb optimisme i esperança pel país: “com fehen los Sancts Pares lo Mesies”, així l'esperaven els consellers de Barcelona en paraules pròpies.

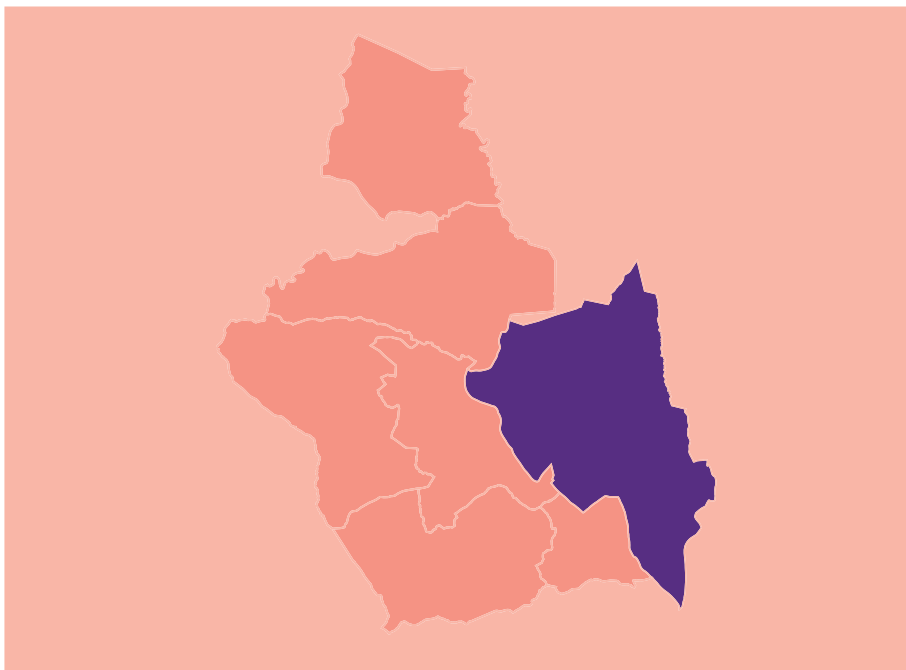
El nou sobirà era el fill de Joan II, el rei de la Guerra Civil, i de Joana Enríquez, i malgrat la impopularitat dels seus progenitors, va saber fer-se una imatge de monarca providencial arribat per posar fi a les desgràcies dels seus súbdits. A més, la seva trajectòria fonamentava el seu prestigi: el 1469 s'havia casat amb Isabel de Castella, la candidata al tron del seu germà Enric IV de Castella. La mort del monarca castellà el 1474 portà a una guerra civil (1475-1479) que va guanyar la jove parella sota el comandament militar de Ferran. I, aquell mateix any, es convertia també en sobirà de la Corona d'Aragó i comte de Barcelona.

Durant el seu regnat es va posar fi al conflicte remença i, pel que fa a Castellbisbal, consolidà el domini dels Requesens com a senyors jurisdiccionals. En l'aspecte econòmic començà la superació de la profunda crisi en què vivia el país d'ençà la Guerra Civil (1462-1472) i reconcilià la monarquia amb les classes dirigents catalanes. Ferran va introduir reformes importants a les principals institucions del país, especialment la insaculació tant a la Generalitat (1493) com al Consell de Cent de Barcelona (1498) i, al final del seu regnat, el 1516, deixava un sistema institucional vigorós basat en el pactisme com a doctrina política. És tota aquesta acció de govern que l'historiador Jaume Vicens Vives va batejar com a “redreç”, un terme que ha estat adoptat de forma general per la historiografia catalana per denominar el regnat de Ferran II, conegut també com *el Catòlic*.

Certament, també hi ha aspectes foscos en el seu govern: la instauració de la Inquisició castellana el 1484 i l'expulsió dels jueus el 1492 seguint les mateixes polítiques que feia com a governant de Castella. Però, a la llarga, el més important va ser allunyar la monarquia de Catalunya, on ja no va tornar a residir mai més. Qui passegés per Barcelona a la mort del rei, se n'adonaria sense necessitat d'explicacions: una ala del Palau Reial Major havia estat cedit al Tribunal de la Inquisició, mentre que el Palau Reial menor estava cedit, des de temps de Joan II, als Requesens, senyors de Castellbisbal. La presència física de la monarquia a Barcelona havia desaparegut per sempre.

1.2 La dimensió imperial de la Casa d'Àustria i els Requesens

La mort de Ferran II va suposar l'extinció –si més no per via masculina– de la dinastia que havia governat Castella i la Corona d'Aragó des del 1412. Fins al 1474, en dues

Mapa de la baronia de Castellví de Rosanes (Martorell, Sant Andreu de la Barca, Castellví de Rosanes, Sant Esteve de Sesrovires, Abrera i Castellbisbal), i destacat el municipi de Castellbisbal. Font: Ajuntament de Castellbisbal.

branques i, des de l'enllaç de Ferran i Isabel, en una de sola de la qual només van sobreviure dues noies: la filla tercera, Joana, i la més petita, Caterina, coneguda per ser la primera i dissortada esposa d'Enric VIII d'Anglaterra, el de les sis dones.

Joana, la nova hereva, que ha passat a la història amb el malnom de *la Boja*, va ser casada el 1496 amb Felip d'Àustria, fill de l'emperador Maximilià del Sacre Imperi Romà de la nació germànica i duc de les riques terres de Borgonya i els Països Baixos. Aquest matrimoni ha estat objecte de treballs historiogràfics i de ficció de tota mena. Una relació tràgica que va deixar cinc fills, entre ells l'hereu, Carles de Gant, que havia nascut el 1500.

Proclamat rei a la mort del seu avi, tot i que Joana encara era viva però havia estat inhabilitada per governar, els seus primers passos no van ser gens senzills. El seu avi hagués preferit que l'hereu fos el seu germà petit, Ferran, i això el va obligar a guanyar-se les simpaties dels seus nous súbdits, que el veien com un príncep estranger, especialment a Castella, on va arribar el 1517.

Del primer contacte del nou rei amb els seus nous dominis, l'estada més llarga amb diferència la va fer a Catalunya: va arribar a Lleida el 28 de gener de 1519 i s'hi va estar fins al 24 de gener de 1520, gairebé un any. Una llarga estada que li

Lluís de Requesens i Zúñiga, senyor de Castellbisbal, comanador major de Castella de l'orde de Santiago, ambaixador a Roma, governador de la Llombardia i dels Països Baixos. Retrat pintat per Francisco Jover y Casanova. 1884. Conservat al Museo del Prado, Madrid. Font: Wikimedia Commons.

va servir per celebrar unes Corts que van fonamentar una bona relació entre les dues parts –el monarca i els estaments catalans– que es mantindria durant tot el regnat. A més, Barcelona es va convertir en una ciutat important en la biografia de Carles I, ja que va ser durant la seva estada a Catalunya que va rebre la notícia que havia estat triat per succeir el seu avi al tron imperial, i esdevenir així Carles V, emperador del Sacre Imperi.

És impossible separar la primera estada de Carles de la família Requesens i les seves terres. En el seu viatge a Barcelona, el dia 7 de febrer va dormir a Martorell i el dia 8 a Molins de Rei, on s'estaria fins al dia 14, quan va apropar-se a Vallldonzella per entrar a la capital l'endemà. Durant la seva estada a Catalunya, va repartir el seu temps entre Barcelona, Sant Jeroni de la Murtra i Molins de Rei, que és on va rebre els ambaixadors imperials que li van oferir la corona imperial, oficialment, el 30 de novembre de 1519.

Sens dubte, la família Requesens esperava obtenir beneficis sucosos d'haver lliurat el seu palau de Molins com a residència reial i els seus boscos de Collserola com a parc cinegètic del flamant i jove monarca. En aquells moments, la seva situació era complicada: l'hereva era una noia, Estefania, filla de Lluís de Requesens i d'Hipòlita Roís de Llori, una de les “dames del Renaixement” catalanes, que es distingien per un nivell intel·lectual i cultural notable. Quan el pare va morir el 1509, havia deixat disposat que la seva filla es casés amb un cosí segon de la branca siciliana de la família per tal de mantenir cognom i patrimoni.

Però la voluntat d'un rei podia canviar la d'un pare. Durant la seva estada Carles I va decidir que la jove hereva seria un bon premi per a un dels seus homes de confiança i cap dels alabarders: el molt noble, i molt pobre, Juan de Zúñiga y Avellaneda, d'origen castellà. La resistència d'Hipòlita al casament va ser debades i l'única cosa que va arrencar va ser el compromís que l'hereu del matrimoni portaria primer el cognom Requesens, però no va poder evitar que Estefania es casés el 1527, un cop arribada a la majoria d'edat. Bé, altres coses sí que va aconseguir Hipòlita: entre d'altres, la ratificació de la donació de la baronia de Martorell el 1474, que es va fer el 28 de febrer de 1518. En el document de ratificació no figura Castellbisbal perquè, com ja s'ha explicat, va ser una donació posterior, de l'any 1494, i no estava inclosa en la de 1474. On sí que apareix esmentat Castellbisbal és en el dot de la núvia, constituïda per tot el seu patrimoni.

D'acord amb aquesta condició, l'hereu va dir-se Lluís de Requesens i de Zúñiga, nascut a Barcelona el 1528 i el membre més destacat, sens dubte, de la família. Tot i que els seus pares van residir molts anys entre Barcelona i Molins de Rei –van ser enterrats al Palau Menor–, Lluís es va criar a Castella, a l'entorn del jove príncep hereu Felip, nascut el 1527. Així, encara que es casés a Catalunya i hi residís alguns anys, Don Luis, com era conegut, va estar al servei del seu rei –una tradició dels Requesens– en llocs i moments prou importants. D'entrada, es va convertir en l'ombra de Joan d'Àustria, el fill bastard de Carles, en la guerra de les Alpujarras

(1568-1571), una revolta dels moriscos de l'antic regne de Granada i, especialment, a la batalla de Lepant del 7 d'octubre de 1571 –dia del Roser. Tant en el sollevament morisc, com, especialment, a Lepant la historiografia ha destacat que Felip II havia disposat que pogués contradir l'autoritat del seu germanastre, teòric cap de les dues empreses. L'estada de Lluís de Requesens i Ferran de Castellbisbal –que hi va morir– a Lepant va crear un vincle, encara que circumstancial, entre la nostra població i la batalla naval més important del Mediterrani, “la más alta ocasión que vieron los siglos”, per dir-ho en paraules de Miguel de Cervantes.

I encara hi ha un lligam més, entre la batalla de Lepant i la història de Castellbisbal. Que el combat tingués lloc el dia del Roser, va fer que es despertés per tot Catalunya una forta devoció per aquesta figura que es creessin arreu del país confraries del Roser –també dites de la Minerva. Al nostre poble va crear-se l'any 1601, però vint anys abans, la construcció de la nova església (a partir de 1580) va donar comportar que el segon altar més important de la nova parròquia, després de l'altar major, fos el del Roser.

Posteriorment, Lluís de Requesens seria governador a Milà i als Països Baixos, en plena revolta per independitzar-se de Felip II, càrrec que ocupava quan va morir, l'any 1576, als 48 anys. ¿Van arribar a saber, els castellbisbalencs, els èxits del seu senyor? Alguna cosa devia arribar, però no és per això que en parlem, sinó perquè resseguint la seva trajectòria i la dels seus successors es pot entendre molt millor com va evolucionar la relació de Catalunya amb la monarquia dels Àustria. I és que el país ja havia encaminat la via de la prosperitat econòmica: els comerciants catalans havien tornat a les grans places de la Mediterrània, d'on havien marxat a final del s. xv i, a més, s'havien introduït a l'economia castellana; i això volia dir, també, a Amèrica.

Barcelona va recuperar el seu paper de motor de l'economia d'un país que anava diversificant la seva producció agrària: el Ponent era terra de cereal, el Prelitoral es combinava vinya i olivera, si bé la vinya guanyava pes –i es convertia en monocultiu– així que s'acostava al litoral... I els ciutadans de Barcelona destinaven una part dels seus guanys a la compra de terres vora la ciutat per poder-la dedicar a una agricultura destinada al mercat de la capital. Castellbisbal no va romandre al marge de tota aquesta transformació: és en aquest tombant de segle que comencen a aparèixer barcelonins que tenen terres al municipi; a més, augmenten les terres dedicades a la vinya, una activitat que sempre hi havia estat present, però que ara guanyen protagonisme. Baldiri Campanyà, enfitenteu del Mas Campanyà, declarava en un capbreu fet entre 1653 i 1664 que la seva explotació consistia en una vinya de tres jornals d'arada i no esmentava cap altre tipus de fruit¹. Tot i que aquest és un cas poc freqüent –declarar només vinya– apunta que l'evolució econòmica, com es veurà en un altre apartat, és més pròpia del Baix Llobregat que no del Vallès Occidental.

El creixement econòmic va reforçar la força política de la Generalitat, que recordem que tenia entre les seves funcions la recaptació d'impostos i la seva administració.

La seva autoritat i capacitat creixia en paral·lel a la del govern de Felip II, que anava manifestant tendències absolutistes cada cop més evidents, com es va demostrar amb el conflicte que va enfrontar la Generalitat amb el rei el 1591, quan el rei no va dubtar d'amenaçar amb una invasió del país, tal com havia fet aquell mateix any a l'Aragó. Una de les raons que ho expliquen, si bé no la més important, gens menor, era la castellanització creixent de les grans famílies de la noblesa catalana. El cas dels Requesens és paradigmàtic: Lluís de Requesens havia tingut un fill i una filla. L'hereu, Juan de Zúñiga, va casar-se amb Guiomar Pardo Saavedra, una gran família castellana que posseïa el títol de mariscals de Castella, però va morir prematurament i sense descendència. Així que l'herència passà a la seva germana, Mencia de Requesens. La nova senyora de Castellbisbal s'havia casat el 1573 amb Pedro de Fajardo, marquès de los Vélez. El seu hereu va ser Luis Francisco Fajardo de Zúñiga y Requesens: la castellanització de la família era un fet, com ho seria també el seu allunyament físic –i mental– de l'antic patrimoni català. És per això que, el 1627, Felip IV va elevar a marquesat de Martorell l'antiga baronia, que quedava vinculada al marquesat de los Vélez.

Alguna prova d'aquest allunyament ja es troba al testament del mateix Lluís de Requesens, el 1573: en cas de no tenir descendent, destinava una part del seu patrimoni a la creació d'un col·legi de gramàtica, arts i teologia a Alcalà de Henares on poguessin anar, mantinguts per l'escola, estudiants preferentment dels seus feus: “dos tercios dellos sean castellanos y vassallos de la orden de Santiago, entre los quales han de ser preferidos los que fueren naturales de mi encomienda, teniendo las calidades que se requieren, y el otro tercio han de ser catalanes y entre ellos preferidos los que fueren naturales de los lugares que yo agora en Cathaluña, es assaber baronías de Marturel y Molin de Rey”².

La castellanització va ser facilitada per l'escàs rendiment econòmic de les seves possessions catalanes. En els quaderns de cobrament de la baronia del 1558, apareix que es cobrava delme pel forment, el mestall, l'ordi, la civada, la verema, el mill, les faves i els llegums, els pollastres, els porcs i les ovelles. Per aquest concepte, l'únic ingrés provinent de Castellbisbal era el delme de forment que només pagava una casa, la de Margarit del Pont, i cap altre ingrés de ningú per cap producte³. En un balanç de comptes del 1578 només apareixia el cobrament de 6 lliures, 16 sous i 7 diners de censos pagats per pagesos⁴, cosa que representa una mica més del 2% de tots els ingressos, per aquest concepte, a la baronia, i queda molt lluny de les més de 138 de Martorell o les 67 de Molins de Rei. Una quantitat ridícula, en qualsevol cas, si pensem que el total de tots els ingressos pujava a més de 3.000 lliures.

La poca importància econòmica que Castellbisbal tenia per als seus senyors jurisdiccionalment no va variar amb el temps, com es demostra que, al s. XVIII, els ducs de Vilafranca pagaven la ridícula quantitat de 7 lliures 14 sous i 6 diners de cadastre, xifra que es mantindria fins el 1827⁵.

La desaparició dels Requesens, com ja hem dit, no va ser un fenomen aïllat: el mateix destí havien seguit famílies tan il·lustres com els Cabrera o els Cardona,

entre d'altres. Idealment, aquesta situació havia de servir per crear una noblesa fidel al rei i que fos capaç de mantenir el domini sobre els seus vassalls dels regnes no castellans. Segurament, alguna vegada Estefania de Requesens havia tingut relació amb els pagesos de Castellbisbal, com la devia tenir, si no Lluís de Requesens, sí la seva dona Jerònima de Gralla. Aquesta proximitat proporcionava no només coneixement, sinó també autoritat. ¿Però continuaria funcionant amb els llunyans, desconeguts i estrangers senyors quan arribessin els problemes? Els Fajardo van poder comprovar-ho de primeríssima mà.

En qualsevol cas, com ja s'ha explicat al capítol corresponent, el veritable successor dels Castellbisbal, pel que fa a la possessió de les rendes, va ser l'Hospital de la Santa Creu, el verdader beneficiari de les suors dels pagesos. El 1773, quan es va fer l'arrendament de “delmes, censos, tascas y altres qualsevol redits y fruits que los administradors de dita causa pia reben y deuen cobrar en la Parroquia y terme de Castellbisbal”, la xifra que es va aconseguir –mitjançant encant, o sigui, subhasta– era de 2.630 lliures (2.505 més les despeses), que va anar a mans del pagès de Martorell Josep Bujons. Aquest, a més, havia de pagar el cadastre corresponent de 25 lliures anuals⁶, que contrasten amb les poc més de 7 que pagaven els Requesens i els seus successors.

1.3. La demografia de l'edat moderna

Reconstruir l'evolució de la població a Castellbisbal fins al s. XIX està condicionat per diversos nivells de complexitat. Podem començar pels metodològics, que són generals a qualsevol estudi demogràfic: amb quins recursos comptem? Durant l'edat mitjana amb prou feines disposem de recursos documentals: un dels pocs, i el més usat, és el fogatge, que era un recompte de cases (focs) que es feia per motius fiscals. Cada vegada que les Corts catalanes aprovaven un donatiu al rei, una part dels diners es pagaven amb una contribució dels habitants.

D'aquesta manera, la Generalitat nomenava uns agents “fogejadors” que feien el recompte, d'acord amb les autoritats municipals, per repartir la part que corresponia a cada poble. Com que era una tasca complexa, no se'n feia cada cop que hi havia unes Corts, sinó només quan es pensava que s'havia produït una variació sensible de la població. I cal tenir present que, tot i que es fixava una quantitat per foc, finalment es recaptava per poblacions. És a dir que els governs municipals eren els primers interessats a reduir la xifra total d'habitants, per poder reduir el que tocava pagar cada casa. Hi ha unanimitat entre els demògrafs sobre l'existència d'una ocultació de població que, segons els historiadors, es podria xifrar entre el 10-15% del total. A més, els fogatges que es coneixen no sempre estan sencers: el del 1358, per exemple, no recull Castellbisbal ni moltes altres poblacions, però la població sí que consta en els de 1497, 1515 i 1553, l'últim que es va fer.

I encara un altre problema metodològic: quantes persones es calculen per casa?

No hi ha acord entre els demògrafs, tot i que podria haver-hi un cert consens a usar el coeficient de cinc persones per casa, per calcular el total del país. Però quan es pretén un acostament a zones més petites o poblacions cal tenir present el context econòmic, urbà, geogràfic... Per al de Castellbisbal, pels testimonis parcials de què disposem hem de pensar en un poblament dispers en masies on conviuen diverses generacions d'una família amb altre personal (mossos, criades, pastors...) que podien tenir residència fixa o no. Per tant, fora més lògic considerar que el coeficient d'entre sis i set persones per casa s'ajusta millor al nostre cas.

Una altra font d'informació per l'època medieval són les visites pastorals. Des del s. xiv, els bisbes tenien l'obligació de fer, cada cinc anys, un recorregut per totes les parròquies de la seva diòcesi. A la pràctica, eren procuradors enviats, els que feien aquesta tasca, que servia per revisar l'estat físic de la parròquia i el compliment de les obligacions del rector i dels seus fidels, i en què sovint s'anotava el nombre de parroquians, que es corresponien amb els caps de família. En el cas de Castellbisbal, però, només la visita de 1421 va recollir aquesta dada.

El pas a l'època moderna va portar més instruments de càlcul demogràfic, però no sempre s'han conservat. En l'àmbit eclesiàstic, per exemple, el Concili de Trento (1545-1563) va obligar les parròquies a portar un registre minuciós de l'administració dels sacraments amb llibres sacramentals: baptisme, casament, enterrament i compliment pasqual. En tractar-se de registres personals permeten, idealment, resseguir la trajectòria des del baptisme a la mort d'una persona i reconstruir famílies senceres. Aquesta és, sens dubte, la investigació més costosa, però també la que ofereix resultats més exactes i una visió de la població que va més enllà de la xifra freda del nombre d'habitants. A Castellbisbal, però, hem de lamentar que no se n'han conservat gaires, d'aquests llibres, si bé almenys han estat estudiats per Francesc Xavier Riera Hernández i ens remetem al seu llibre per a aquesta qüestió.

I, per acabar aquesta panoràmica general, hem d'esmentar els primers censos, que apareixen al s. xviii. El primer, l'encarregat per Josep Aparici, un austriacista passat a botifler que va treballar en un recompte de focs començat el 1708. Un cop acabada la guerra, el 1717, es va fer un nou recompte, atribuït a Josep de Pedrazas, que va tenir un important procés d'esmena en un de nou que es va fer entre 1720 i 1725 i que, en ser de focs, també presenta molts problemes per obtenir dades fiables.

No és fins finals del s. xviii, l'any 1787, que trobem el primer cens considerat plenament rigorós: el famós cens de Floridablanca, un recompte de persones per grups d'edat, gènere i oficis. Ha estat usat com la primera gran fotografia de la població espanyola i ha servit de base a molts treballs de demografia històrica d'aquest període.

Aquests són els principals recursos que podem fer servir per acostar-nos a l'evolució de la població a Castellbisbal en el període que ens porta del s. xv, que és quan tenim les primeres dades, als inicis de l'edat contemporània. Naturalment, comptem amb d'altres eines que complementen –però en cap cas substitueixen– la falta de censos més complets: d'una banda, els llistats baronials de pagadors de

¶ Visitatio eme sancti Laurentij Castri epatis ¶

Die ante partu de eby mesis februarij anno a dco xj die dng visitator p[ro]p[ri]as
visitatoris sua a[nt]e p[ro]nalizer ad emam p[ro]diale sancti Laurentij Castri epatis
Cuius rector est ven[erabilis] p[ro]curator p[ro]bi benedictus p[ro]f[ess]or b[er]n[ard]us et p[ro]codeb[er]n[us]
d[omi]nus Johanes p[ro]curator p[ro]bi b[er]n[ard]us in h[er]emita et facta p[ro]p[ri]a p[ro]f[ess]or b[er]n[ard]us de
morte et visitatoris sanatissimo corpus p[ro]p[ri]a quod p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a visitatoris
p[ro] bene p[ro]m[er]it in p[ro]formas conferat de e[st] p[ro]m[er]it memoriale lib[er]o et
rostrinella

De visitatoris alcare suas dicit eme quod p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a visitatoris dicit
p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a non p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or et alia q[ui]a p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or et oram[en]ta p[ro]m[er]it

De visitatoris p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or et p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or

De visitatoris sana vassa et alia dicit eme omnimoda q[ui]a p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a visitatoris
p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a non p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
ex alia p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or

De visitatoris libros reicos lampade et campanas dicit eme q[ui]a p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a visitatoris
p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a non p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or

De visitatoris alcare beate o[mn]i p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or

De visitatoris fabrica dicit eme q[ui]a p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a visitatoris dicit
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or

De visitatoris dicit dicit rectoris q[ui]a p[ro]m[er]it in p[ro]p[ri]a visitatoris dicit
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or

De visitatoris Capellas heremitanas dicit p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or
p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or p[ro]f[ess]or

Imatge de la primera pàgina de la visita pastoral de 1511. Font: Arxiu Històric del Bisbat de Sant Feliu (AHBSF, Visites Pastorals Castellbisbal, Vol. 32, fol. 96 v.).

censos, d'una altra, les xifres que proporcionen alguns viatgers que van descriure Castellbisbal a final del s. XVIII i començament del s. XIX.

En conclusió, treballem amb dades que no són fiables i que, a més, hem d'extrapol·lar i reconstruir amb hipòtesis per acostar-nos amb tanta exactitud com sigui possible a la realitat. És per això que resulta més important fixar-se en les tendències evolutives que no pas en les xifres exactes.

1.3.1. De la crisi al creixement (segles XIV-XVI)

Aventurar una xifra d'habitants a Castellbisbal anterior al s. XIV és més que arriscat. La visita pastoral de 1421, com ja s'ha dit, parlava de 35 parroquians. A Catalunya, la pesta negra que castigà Europa entre 1348 i 1351 va arribar a la primavera a Barcelona i, de ben segur, devia tocar Castellbisbal immediatament. En vides humanes el cost va ser catastròfic: es calcula que entorn del 20% de la població catalana va desaparèixer. Però cal dir que la magnitud de les xifres no només s'ha atribuït a la malaltia, sinó també a la incapacitat de l'agricultura feudal i la seva escassa tecnologia per superar un determinat sostre demogràfic, on s'hauria arribat a final del s. XIII. Un sostre que Jaume Vicens Vives va fixar, pel total de Catalunya, en el mig milió d'habitants.

El s. XV no va ser fàcil per a ningú, a Catalunya. Els conflictes pagesos, la Guerra Civil de 1462-1472 i la duríssima crisi econòmica de la postguerra van reflectir-se de manera clara en la població: el fogatge del 1497 mostra la xifra més baixa de tota la història, també a Castellbisbal, reduït a 23 focs. A banda dels factors esmentats, hi ha un altre motiu que també és al darrere de la davallada demogràfica: l'emigració. En diversos llocs de Catalunya, especialment Osona, s'ha comprovat que part dels masos buits, que es coneixien amb el nom de "masos rònecs", ho estaven a causa de la marxa dels seus habitants cap a la ciutat buscant millors condicions de vida. En el cas de la nostra població, els conflictes socials, la inestabilitat senyorial, la guerra i la proximitat de Barcelona eren un estímul suficient per animar alguns a abandonar casa seva.

El s. XVI, en canvi, va ser un període expansiu de l'economia catalana, especialment a partir del 1550, superades totalment les seqüeles de les inestabilitats anteriors i amb Barcelona exercint novament un paper dinàmic a l'economia catalana. De tota manera, els fogatges de 1515 i de 1553 mostren un creixement discret en comparació amb la resta del país, ja que repeteix la mateixa xifra de focs: 26.

Que la població va créixer de forma sostinguda des d'aquell moment es pot comprovar pels importants canvis que viu la població: la construcció de la nova església el 1580 i la introducció de la insaculació en el govern municipal responien a un profund canvi de l'estructura de poblament. Abandonar la vella capella del castell per construir un temple nou, en una zona més baixa, que possiblement era l'embrió d'un nucli urbà és un senyal inqüestionable de prosperitat i de consolidació. La introducció de la insaculació, per la seva banda, que es fa al mateix temps que en moltes altres poblacions del país, també venia impulsada per un creixement

que feia complicat tant el funcionament de consell obert de veïns, com la cooptació –el mètode que es feia servir a Castellbisbal– pels problemes de corrupció i creació de bàndols que generava. Les llistes d'insaculats, que volia dir tenir diversos candidats per una mateixa plaça, requerien d'un mínim de població per ser viable. Riera Hernández, a partir dels llibres parroquials, quantifica aquest creixement: el 1573 hi hauria 186 habitants i, en el canvi de segle, entorn els 250⁷.

Per a l'historiador Jordi Nadal, la població va seguir creixent fins al 1626 al conjunt del Principat, i també a Castellbisbal. Un dels factors d'aquest augment demogràfic va ser l'arribada d'immigració d'origen occità que venia a treballar en règim de jornalers. Recordem, un cop més, l'estructura de Castellbisbal: masos d'una grandària mitjana, explotats per una família que, per força, havia d'usar mà d'obra per poder treballar les seves terres. Els registres notariais ho especifiquen ben clarament: hi va haver un bon grapat d'immigrants vivint a les terres dels seus amos encara que, a diferència d'altres llocs, no sembla que se n'establiessin gaires de forma definitiva. Aquesta forma d'organització de la societat i la terra és la que ens fa descartar els coeficients baixos per al càlcul de focs i, igual que F. Xavier Riera, ens inclinem per fer servir el coeficient de sis persones per casa. Més si tenim en compte un llibre parroquial del 1573 que recollia els habitants de cada casa: la mitjana que en sortiria és de 7,7 que possiblement no és representativa de tots els casos.

1.3.2. *L'estancament dels segles xvii-xviii*

A mitjan del s. xvii aquesta evolució positiva de la població va veure's frenada bruscament. La Guerra dels Segadors (1640-1659) no va ser especialment mortífera, però la pesta que va arribar a Catalunya el 1651, sí, i a Castellbisbal va matar 47 veïns⁹, tot i que no va deixar un solc profund en la demografia, que es va recuperar amb relativa facilitat i el 1670 el poble ja estava prop dels 300 habitants¹⁰. Al llarg de tot aquest període, tan important com l'evolució de les xifres, ho són els canvis en les línies familiars, que ens mostren una estabilitat de fons amb l'aportació de noves nissagues a la població.

A la dècada del 1680 va començar un nou període convuls marcat per la inestabilitat bèl·lica: un nou alçament pagès contra els allotjaments, la Revolta dels Barretines (1686), que va tenir el seu epicentre a Osona i el Vallès Oriental. Tot i que no va afectar Castellbisbal, era l'indici d'una nova fase de mala maror al camp català. La Guerra dels Nou Anys contra França (1689-1697) i després la Guerra de Successió (1705-1714) van fer augmentar la mortalitat originada per la violència i per la fam, respecte la que provocava la pròpia crisi econòmica, que corria en paral·lel amb les guerres.

El cens del 1719 xifra un total de 28 cases, dada que seria el referent de la Reial Audiència per fixar el nombre de dos regidors que tindria el nou ajuntament. En relació al darrer gran període de creixement –fins al 1680–, la reculada era evident.

del Muntan de Castellbisbal

n. 28.

Testament

Testament del Mte. Joan Alfonso
Bisbal, Marquès de Briatico en
lo Regne de Nàpols Conseller de Estat
de Sa Mag^t y C.^{or} del Loch y terme de
Castellbisbal en Cathalunya fet

fidem facio ego infrascriptis notariis quatuor sub die uigesimo secundo mensis Martij und.
 In. 1598. Reg. Joannes alffonsus bisbal Marchio Briatico ac Cons. statub suum
 ultimus in scriptis clausis et sigillatis condidit terram. et per eius subrogatum obsequij
 agentum, et publicatum sub de primo mensis Junij huius anni 1598. et quod
 eius heredem instituit Genobij, pignatellam Marchionissam Briatici et de
 durante eius uita tantum, et inter alia in suo testam. contenta est legatum factum
 in fauore Hospitalis sancte crucis Barzellone, et scilicet

Da piu dichiaro haver uicino quattro leghe da Barcellona nel principato
 di Catalogna un Castello detto Castel Bisballe antiqua Baronia, et solaro
 della Casa mia che molti anni sono il sig. Fran.º bisballe mio Auo.º
 di Briatico, et suoi Casali, et delle terre de Calimera, et san Caloyro
 in questo Regno di Napoli. et hebbe per merced. dalli Re.º Re.
 d'Aragona, che sono nella Prouincia di Calabria ultra, et di detto
 Castello bisballe uolendo mostrare amoreuolezza al pres. Joan
 Bisballe Cavaliero di Barcellona, et suo parente, che ueniva
 in Italia a uisitarlo, li concedette per esser povero Cavaliero, che
 in uita sua potesse godere detto Castello bisballe che sta quattro
 legue uicino Barcellona, come ho detto, qual 3.º Joan bisballe
 uenendo a morte molti anni dopo d'hauer goduta detta Conces.
 et Castello, et in tempo che io passai per Barcellona con la
 Ma.ª dell' Imperatore Carlo quinto di felice memoria, et io era
 suo Criato, et de suoi Gentilhomini della bocca, et per mostrarse
 grato alli beneficij e hauea riceuuti dalla Casa mia mi lascio

Evolució demogràfica de Catalunya i Castellbisbal

CATALUNYA				CASTELLBISBAL	
Anys	Focs	Habitants	Anys de les dades de Castellbisbal, que no coincideixen amb les generals del fogatge	Focs	Habitants
1300	125.000	500.000			
1347	119.205	476.820			
1359/60	95.364	381.456			
1365/66	85.046	340.184			
1378/81	73.338	293.352	(1421)	35	210
1497	56.089	224.356		23	138
1515	59.967	239.868		26	156
1553	67.327	269.308		26	156
1717	127.000	508.000		28	168
1787	1.042.227		(1791)	60	360

Autor: Àngel Casals. Font: NADAL, Jordi “La població” a: NADAL, J.; WOLFF, Ph. *Història de Catalunya*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau, 1983 p. 68. / IGLÉSIES, Josep. *El Fogatge de 1497: estudi i transcripció*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1992. / IGLÉSIES, Josep. *El Fogatge de 1553: estudi i transcripció*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1979-1981. / Arxiu de la Corona d’Aragó, Reial Patrimoni, Mestre Racional, A-401. / RIERA HERNÁNDEZ, F. X. *Castellbisbal, dos segles i mig d’estudi demogràfic (1572-1830)*. Castellbisbal: Ajuntament de Castellbisbal, 2021.

Els estrangers, assenyalats

La presència d’immigrants occitans va canviar la fesomia de tot el país, però també va provocar problemes de convivència entre els nouvinguts i els naturals, i entre aquests darrers amb ells mateixos.

La documentació ens n’ha deixat un bon exemple, a Castellbisbal. El 21 de gener de 1624 en Pere Coll, pagès, escrivia una carta al rector Jaume Janer explicant el motiu de les males relacions que mantenia amb dues veïnes: *La Guarsa* i *La Sastra*. Aquestes dues dones criticaven Pere Coll per haver casat la seva filla amb un occità, dit textualment: “que no havia posat ma filla sinó entre gavatxalla”, a la qual cosa ell replicava que “del meu gendre vaig dir que tant l’estimaria ab la poca asienda que tenia aquí que no ab totes las riqueses”⁸.

D’aquestes discussions va néixer una enemistat pregona, especialment amb *La Sastra*, que acusava en Coll de mentir sobre ella al capellà.

Un estancament que es mantindrà durant tota la primera meitat del segle. A partir de la segona meitat, però, les xifres puguen de forma important a tot el país i, per primera vegada, disposem de dades detallades: les del cens de Floridablanca del 1787.

Segons aquest recompte, fet per les autoritats municipals, a instàncies del secretari d'Estat José Moñino y Redondo, comte de Floridablanca, Castellbisbal tenia un total de 596 habitants, sense comptar els menors de set anys, repartits en 26 cases, un nombre del qual resulta que vivien més de 22 persones per casa. Una xifra sorprenent, tant perquè hi havia més cases, com perquè aquesta distribució no tenia sentit. Per sexes, hi havia 216 homes i 380 dones, però resulta estranya la baixa proporció de població casada: 60 persones de cada sexe, que vol dir que només estava casat si fa o no fa el 16% de la població femenina major de set anys.

El 1804, un nou recompte –que no sabem quina intenció tenia– presenta nombres molt similars, encara que amb una tendència de població a la baixa: 578 habitants repartits entre 254 homes i 324 dones. Novament els desglossaments són difícils d'acceptar: només 69 homes casats. La persona que va fer l'informe recollia altres dades, com l'absència de ramaderia i una valoració global de la situació econòmica dels habitants: “Mendigos en rigor o pordiosero no hay alguno porque todos, hombres y mugeres, se dedican al trabajo con extraordinario ahínco pero a excepción de 10 o 12 familias lo son todos los demás luego que se destruyen las cosechas o la enfermedad los priva el trabajo de manos, a quienes es preciso socorra el Párroco”¹¹.

Encara que siguin notícies i xifres disperses, convé assenyalar les que apareixen en obres publicades a final del s. XVIII i inici del s. XIX, perquè en alguns casos ens acosten més a les xifres probables. És el cas de l'*Atlante Español*, publicat el 1786, que xifrava en 60 els veïns de Castellbisbal¹² en l'inèdit *Diccionario Geográfico de Cataluña* de Joan Baptista Ciurana (1825) els habitants eren 368; i el *Diccionario Geográfico Universal* publicat a Barcelona el 1831 indicava una població de 370 habitants¹³. Disposem també d'un recompte fet l'any 1822 per l'Ajuntament, del qual resulten 70 veïns (caps de casa) i 360 ànimes.

En tot cas, entre finals del s. XVIII i les primeres dècades del s. XIX es produeix un estancament important. Hem de tenir present que la Guerra del Francès (1808-1814) va tenir un cost humà altíssim per a Castellbisbal: 73 morts el 1809 i 54 el 1812 són les úniques xifres que sabem, però són les mortalitats més altes de Castellbisbal des de l'edat mitjana. I obligava a tornar a remuntar amb l'esperança de deixar enrere una de les majors pors de tots els éssers humans: la sensació de vulnerabilitat i la inseguretat en el futur.

A banda dels càlculs numèrics, a partir de la segona meitat del s. XVIII es va creant un nucli urbà, que apareix documentat per primera vegada el 1816, tot i que segurament era anterior. Molt probablement, la base la formaven els rabassaires que, al llarg del s. XVIII, havien adquirit terres per treballar la vinya. Un fet que pot rastrejar-se en els primers llistats dels carrers i que, segurament, va atreure algunes de les famílies tradicionals cap “al centre”: a poc a poc van abandonar les masies

Cognoms de Castellbisbal a l'època moderna

Fogatge de 1515	Fogatge de 1553	Confessants de la parròquia (1573-1613)	Cens de mitjan s. XVIII
Ametller		Ametller	Ametller
Albareda	Albareda	Albareda	
	Amat	Amat	Amat
		Bonamasa	
Campanya	Campanya	Campanya	Campanya
			Canadell
Canals	Canals	Canals	Canals
			Capmany
Cases	Cases	Cases	Cases
			Costa
			Comelles
			Duran
		Del Corral	
			Elies
	Estepé		Estepé
Esteve		Esteve	
			Figueres
	Gorchs	Gorchs	
		Lledó	
*	Llopart	Llopart	Llopart
	Llumell		
Marc	Marc	Marc	
	Margarit de Fontanilles	Margarit de Fontanelles	Margarit
Margarit	Margarit del Pont	Margarit del Pont	
	Mathas		

Fogatge de 1515	Fogatge de 1553	Confessants de la parròquia (1573-1613)	Cens de mitjan s. XVIII
		Mitjans	
	Monclús		
			Moragues
Nicolau	Nicolau	Nicolau	Nicolau
	Oliver	Oliver	
			Oller
Pasteller	Pasteller	Pasteller	Pastaller
	Pedrerol	Pedrerol	
Pelegrí	Pelegrí	Pelegrí	Pelegrí
	Pi		Pi
Pineda	Pineda		
			Pla
			Puig
		Pujades	
		Ravella	
Ribot	Ribot	Ribot	Ribot
Roig			
	Santaeugini	Santaeugini	Santaeugini
Segarra		Segarra	Segarra
Esteve		Esteve	

IGLÉSIES, Josep. *El Fogatge de 1553 : estudi i transcripció*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1979-1981.

Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni, Mestre Racional, A-401.

RIERA HERNÁNDEZ, F. X. *Castellbisbal, dos segles i mig d'estudi demogràfic (1572-1830)*.

Castellbisbal: Ajuntament de Castellbisbal, 2021.

en mans de masovers per viure en el nucli que es formava. Els primers carrers de la població van ser el carrer del Duran, el carrer de la Rectoria Vella, el carrer del Pedró, el carrer del Joc, el carrer Vell i el carrer de Santa Rita.

1.4. El nou règim municipal

El 25 d'octubre de 1578, el consell de la vila va decidir donar un nou rumb al règim municipal de Castellbisbal, amb la intenció que els càrrecs fossin posats "en mans de persones suficients per exercir aquells", per tal cosa delegaren a Joan Llopart i Jaume Esteve, jurats, i a Vicenç Pastaller, Miquel Pedrol i Francesc Pastaller l'encàrrec de demanar al senyor Enric Agullana, resident a Barcelona, procurador general de les baronies de Castellví de Rosanes, que la senyora baronessa, Mencia de Requesens, concedís a la Universitat de Castellbisbal el règim d'insaculació, amb el que això comportava: el control sobre qui podia ser elegit.

D'aquesta decisió podem inferir que la població del baró de Castellbisbal, fins llavors, només devia tenir reunions esporàdiques dels seus prohoms en representació dels interessos de la comunitat, i possiblement eren elegits per cooptació, és a dir, que els càrrecs sortints n'elegien de nous o eren elegits per vots en assemblees restringides dels caps de família. A partir del 1578, en canvi, la voluntat de la comunitat era que el funcionament dels òrgans fos continu en el temps i regit de tal forma que no originés conflictes.

A Catalunya, llavors, i fins als decrets de nova planta, el règim de cada municipi depenia de normes sedimentades al llarg d'anys, és a dir, de les de llibertats polítiques, conegudes com a privilegis ("reials" en cas de municipis en terres de la corona i "baronials" en cas de terres de baró), les ordinacions que havia fet i els costums locals. A diferència d'avui, no existia una legislació general emanada dels parlaments sobre el funcionament dels municipis. Cada nova concessió reial o baronial a un municipi era una biga de la seva estructura i autonomia, d'aquí ve que cada ciutat els recollís en registres especials i fossin cuidats amb estimació especial, tot prenent el nom de Llibres de Privilegis o, de vegades, del color de la pell de la coberta: Llibre Verd, Llibre Vermell...

La composició d'aquestes corporacions reproduïa l'estructura estamental del lloc, únicament els eclesiàstics i els nobles eren exclosos del regiment de la corporació (Universitat) perquè estaven exempts de pagar tributs, amb la intenció que fos un mirall de la correlació de forces, tot procurant no crear sobrerrepresentacions. Els conflictes venien quan, en un municipi, un estament creixia en membres i demanava augmentar la seva representació.

La pregunta important que cal plantejar és per què a Castellbisbal va ser l'any 1578 que va fer-se aquesta nova passa amb afany fonamentador. Possiblement, va ser degut a dos factors. El primer és que, davant els nous pobladors que s'assentaven al poble, el sistema demanat assegurava un filtratge, és a dir que la comunitat ja

constituïda pogués gaudir de l'experiència necessària sobre els nouvinguts per tal de poder decidir la seva entrada com a membres de ple dret. Aquest era un factor intern, però no podem menystenir-ne un altre, extern a la comunitat pagesa: que, a partir de la segona meitat del Cinc-cents, es produeixen arreu, de manera periòdica, tant noves polítiques reials (principalment allotjaments militars d'exèrcits passavolants), com reaccions senyoriales que posen en entredit el pactisme i erosionen els drets dels pagesos. Així, davant dels nous embats, les comunitats busquen consolidar les seves institucions representatives.

El cas és que el poble de Castellbisbal va demanar, el 1578, als seus representants que aconseguissin del procurador general que les eleccions dels càrrecs representatius fossin "per via de insaculació, posant los noms dels insaculats en bosses i fent extracció d'aquelles segons se fa en la ciutat de Barcelona y altres llocs qui tenen lo debit compte e mirament en lo bon govern de la república" i, de la mateixa manera, que es reglamentés sobre la forma per fer les extraccions i les insaculacions. És a dir que, de fet, es demanaven dos sedassos en l'elecció: el primer, el del dret a poder ser elegit; i el segon, obtingut el dret, el de poder ser sortejat.

El procurador va donar el vistiplau amb reserves: "consent y atorgue als dits singulars e universitat del dit terme de Castellbisbal presents y sdevenidors que-s facen les eleccions dels dits oficis de jurats i altres per via y forma de inseculacions y extraccions com se fan les de Martorell y altres llochs, emperò que sempre que a sa excellència ho a sos molt il·lustres procuradors apparrà tornar y restituir la dita elecció dels dits jurats y altres oficis a la forma y stil que fins vuy se són fermats, ho puguen fer y la present concessió revocar e irritar de llur authoritat y sens sperar sentència, provisió ni declaració de jutge ho persona alguna sinó de llur llibera voluntat".

La reserva del representant de la baronessa s'explica pel fet que, a Catalunya, van ser molts els municipis situats en jurisdiccions senyoriales que van intentar, mitjançant plets oberts davant la Reial Audiència, aconseguir passar a la jurisdicció reial, com també, per la mateixa via, retallar o deslliurar-se dels drets senyoriales que carregaven sobre els pagesos. Poder tornar a un sistema d'elecció per cooptació garantia el clientelisme vertical de promoció baronial i tallava el pas a iniciatives contràries als drets senyoriales.

El nou sistema s'inicià l'1 de novembre de 1578. De la bossa primera, de jurat en cap, fou extret Pere Nicolau; i, com a jurats, Joan Margarit de Fontanilles, Jaume Amat i Miquel Pedrol; per clavari, Jaume Albareda. De la bossa segona, de jurat segon, Felip Estaper i, com a jurats, Francesc Santaeugini menor i Silvestre Ribot. La seva extracció fou motiu de polèmica perquè Joan Llopart considerà que no podia concórrer-hi perquè tenia plets oberts amb la incorporació. L'obstacle es va resoldre passant la qüestió a votació, que van guanyar els partidaris que fos elegit. L'extracció de mostassaf es va deixar per un altre dia. Els elegits van prestar el jurament del càrrec manifestant la voluntat tant de deixar de banda favoritismes per raó d'amistat, com males actuacions per odis i rancúnies, davant Baltasar Llorens,

Reproducció dels capítols de la concessió del nou règim municipal

Die vigesimo quinto mensis octobris anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo octavo.

En nom de nostre senyor Déu Jesuchrist sie y de la gloriosa y humil verge madona santa Maria mare sua, amen.

Com fos pretès per alguns dels hòmens y singulars de la parròchia de Sant Vicens de Castellbisbal del bisbat de Barcelona que les elections a jurats y altres officis y ministres de la universitat y república de la dita parròchia se feyen ab algun abús, pretenent que en les dites elections concorrien, precehien y entrevenien algunes subornacions y complacènties, lo que notòriament era vist ésser dany e inútil per a la dita universitat y per al bon regiment y govern de la cosa pública; com se cometessen diverses vegades los dits officis a persones inàbils e indignes de regir aquell, per hont, volent y desijant los dits singulars obvià al dit abús y donar forma y orde en què dessí al devant los dits oficis sien posats en mans de persones suficiens per exercir aquells, tenint concell, aplec y convocatió, tracte y parlament entre los dits singulars, donaren poder segons se asserex als jurats y pròmens ordinaris de l'any present, qui són Joan Lopart y Jaume Steve, jurats; Vicens Pastaller, Miquel Pedrol y Francesc Pastaller, pròmens de la dita parròchia, per a suplicar, com amb lo present supliquen, a l'il·lustre senyor don Henric Agullana, en Barcelona populat, procurador general de les baronies de Castellví de Rosanes, dins lo ànbit de la qual és situada la dita parròchia de Sant Vicens de Castellbisbal per la excel·lentíssima senyora de les dites baronies, li sie servey consentir, concedir y atorgar a la universitat del dit terme de Castellbisbal que dessí al devant les elections dels oficis de jurats, pròmens de concell, sacristans, clavari y mostassaph, sien fetes per via de inseculatió, posant los noms dels insaculats en bosses y fent extractió de aquelles segons se fa en la ciutat de Barcelona y altres llochs qui tenen lo dèbit compte e mirament en lo bon govern de la república y que sobre assò mane a mercè ordenar y dar la forma que se haurà de tenir en y acerca de dites extractions e inseculacions, demanant e suplicant al dit il·lustre senyor procurador general mane tolrer y llevar los abusos que solen concórrer fent-se les dites elections com fins assí se són fets, per quant entenen serà molt útil y convenient a la dita universitat se face com ho supliquen.

E lo dit il·lustre senyor procurador general, considerant que ab justa y raonable causa li demanen los dits jurats y pròmens de consell la dita forma de inseculacions, emperò com en sdevenidor puguen ésser danyoses axí com ara aparexen ésser profitoses les dites inseculacions és content durant lo beneplàcit seu e o de sa excel·lència concedir, com ab lo present consent y atorgue als dits singulars e universitat del dit terme de Castellbisbal, presents y sdevenidors, que s facen les elections dels dits oficis de jurats y altres per via y forma de inseculacions y extractions com se fan les de Martorell y altres llochs. En axí emperò que sempre que a sa excel·lència ho a sos molt il·lustres successors

apparrà tornar y restituir la dita electió dels dits jurats y altres oficis a la forma y stil que fins vuy se són servats ho puguen fer y la present concessió revocar e irritar de llur autoritat y sens sperar sentència, provisió ni declaratió de jutge ho persona alguna sinó de llur mera y líbera voluntat. E axí los dits jurats y pròmens de licència y consentiment del dit il·lustre senyor procurador general, usant del poder segons asserexen a ells atribuït per la dita universitat y posant en obra y exequitió la dita concessió feren acerca de les dites inseculacions y extractions les ordinacions y capítols següents, present assistint y consentint lo dit il·lustre senyor procurador general.

Primerament, ordenaren que sien fetes dues bosses de ahida en la una de les quals sien insaculades nou persones de la dita parròchia per a jurat en cap y en l'altra bossa sien insaculades vuyt persones per a jurat segon y aquells sien extrets juntament ab los altres oficis lo diumenge abans de la festa de Tots sants quiscun any, present y assistint en tot lo batlle de sa excel·lència y la dita extractió se hage de fer per los jurats y pròmens de concell particular qui acabaran llur any en la festa de tots sants les hores següent.

Ítem, ordenaren que de la bossa de inseculatió de jurat en cap, après de la extractió del dit jurat, sien extrets dos pròmens de consell particular, hun sacrista y lo clavari.

Ítem, ordenaren que de la bossa de inseculatió de jurat segon, après de la extractió del dit jurat, sien extrets hun home de concell particular y hun sacrista y lo mostassaph.

Ítem, ordenaren que qui tindrà plets y qüestions contra la universitat no pugue concórrer en ningú dels dits oficis.

Ítem, ordenaren que qualsevol extret en qualsevol ofici hage de purgar dos anys per lo matex ofici; per los altres emperò càrrecs y officis, puga encontinent, acabat son termini, concórrer.

Ítem, ordenaren que se hagen de regonéixer les bosses de dos en dos anys y forseir [sic] les bosses lo dit dia y diumenge abans de Tots sants per a què lo dit dia de Tots sants puguen comensar a exercir los jurats novament extrets.

Ítem, que púgan pujar de la bossa segona a la bossa major.

Ítem, ordenaren que lo clavari hage de donar fermanses bones y rebedores y hage de donar lo compte del que rebrà, ço és, de totes les monedes, procehida axí dels emoluments de la universitat predita com de la yglésia de la dita parròchia, per quant quiscú que rebrà dits emoluments los ha de posar en mà del dit clavari y lo dit compte ha de donar lo dia de santa Lucia quiscun any en presència del honorable batlle del dit terme y lo dit clavari no entrarà en lo càrrec fins lo dia que-s donarà lo compte.

Ítem ordenaren que les bosses hagen d'estar tancades juntament ab lo present llibre en una caxa tancada ab tres claus y tancadures differens y que la una clau tinga lo honorable batlle y l'altra lo jurat en cap y l'altra clau lo jurat segon.

E fetes les dites ordinacions, y per lo dit il·lustre senyor procurador general confirmades y aprovades, los dits jurats y pròmens insecularen les persones per los dits oficis que-s seguexen.

prevere i vicari de Castellbisbal, i Alfonso Miquel Mainés, notari de Martorell, que actuava en representació de la baronessa.

En el jurament, el clavari elegit va prometre “donar bo i lleial compte de sa clavaria i presentar com fermances a Miquel Pedrol Francesc Segarra”, del mateix poble. Cal tenir present que el càrrec de clavari, equivalent a la figura de tresorer, era molt important, de molta responsabilitat i, per les corrupteles en què podia incórrer, exigia la presentació de fiadors. També cal tenir molt present que es produïen incobrats en les talles (impostos municipals), cosa que donava peu a litigis entre la Universitat i els morosos, que podien ser apartats de les llistes extracció. El clavari era el nervi de les universitats.

Malauradament s'han perdut els llibres de deliberacions de la Universitat de Castellbisbal, però s'ha conservat el registre d'extraccions de càrrecs, amb la qual cosa és possible identificar els caps de les famílies dirigents de la població durant una gran part del s. XVII –menys els anys 1659-1667, 1669 i 1674-1685 que, sense que en sapiguem el motiu, es van deixar d'anotar. En els diferents càrrecs s'alternen, amb línia de continuïtat i llarga durada, una sèrie de llinatges: els Amat, Pastaller, Pi, Nicolau, Santeugini o Santaeugènia, Cases... però sembla que, a final de la centúria, hi ha nous cognoms que s'han assentat. És el cas dels Elies o els Pelegrí. Per copsar el nivell d'assoliment de representació política, no obstant, caldria fer molta tasca de microhistòria: lligar les genealogies de les famílies de la població amb les extraccions. Així veuríem qui queda dintre i qui fora de la política o, senzillament, desapareix políticament perquè l'abandona o la família no té successió.

No hem de pensar pas que la societat catalana estamental fos immobiliària. Amb el pas de les generacions, les famílies salten d'estament. Ara bé, per als benestants de Castellbisbal, el més lògic és pensar que els objectius devien ser saltar a viure a Barcelona i deixant les terres en règim de masoveria.

És evident que ens trobem davant d'una societat en què la participació política no era com la que coneixem avui, però tampoc hem de jutjar el seu sistema com a gens representatiu o poc preocupat pels interessos generals i només atents als de les famílies dirigents. S'ha titllat el sistema d'oligàrquic, sense que existeixi un estudi microhistòric que ho demostrï i, en casos de municipis petits, com Castellbisbal, devia existir un igualitarisme notable, ja que la condició per poder ser insaculat era ser propietari o emfiteuta. Així que, correlacionant famílies amb llistes o matrícules d'insaculació segur que trobaríem una representativitat molt alta. A més, la moral de la reciprocitat i de l'ajuda mútua existia i es posava especialment en relleu davant les intervencions provinents de l'exterior de les comunitats de les viles, sobretot quan es produïen els allotjaments d'exèrcits de pas. Ho corrobora l'allotjament que Castellbisbal va ser obligat a fer el gener de 1647. Davant del fet que una companyia de cavalleria s'allotgés en unes determinades cases i deixant-ne de lliures unes altres, de manera que el trastorn només requeia en unes concretes famílies, els jurats de Castellbisbal van demanar al responsable de la companyia

Càrrecs elegits els anys 1600, 1625, 1650, 1673 i 1700

1600	1625	1650	1673	1700
Jaume Margarit de Fontanelles, jurat en cap	Pere Canyadell, jurat en cap	Antic Pasteller de Baix, jurat en cap	Joan Pau Canyadell, jurat en cap	Josep Pi, jurat en cap
Pere Joan Pasteller de Dalt, jurat segon	Miquel Cases, jurat segon	Isidro Pi, jurat segon	Joan Nicolau de Baix, jurat segon	Josep Fabià i Darets, jurat segon
Miquel Cases, jurat segon	Montserrat Pasteller, home de consell	Magí Albareda, home de consell	Joan Nicolau major de Baix, home de consell	Pau Elies, home de consell
Isidro Pi, jurat segon	Jaume Santaugínia, home de consell	Antoni Costa, home de consell	Tomàs Puig, home de consell	Francesc Margarit, home de consell
Joan Nicolau de Baix, jurat segon	Joan Nicolau, home de consell	Benet Maiol, home de consell	Joan Pastaller, home de consell	Silvestre Canyadell, home de consell
Josep Fabià i Darets, jurat segon	Pere Lladó, sagristà	Pere Canyadell, sagristà	Jaume Cases, sagristà	Jaume Pastaller, sagristà
Francesc Santaugínia, sagristà	Pere Joan Estaper, sagristà	Francesc Pedrerol de Dalt, sagristà	Jaume Ribot, sagristà	Pau Ribot, sagristà
Joan Marc, clavari		Ramon Ametller, clavari	Joan Amat, clavari	Magí Puig, clavari
Bartomeu Campanyà, mostassaf		Joan Nicolau de Baix, mostassaf	Baldiri Campanyà, mostassaf	Joan Nicolau, mostassaf

Autor: Joan Pons

Dades: (AHBSF, 344.286 (28))

que l'allotjament fos rotatiu. El capità de cavalls, però, s'hi va negar.

Davant dels allotjaments, els jurats de vegades es trobaven ben indefensos perquè no servia de res esgrimir la legislació pertinent o les llibertats polítiques. Senzillament, la soldadesca feia el que volia. Ho demostra fefaentment el que havia ocorregut uns anys abans, el 5 de febrer de 1640, quan una companyia amb 34 soldats a cavall es va allotjar a cor què vols a Castellbisbal. Sembla, però, que no van quedar contents del menjar ordinari, i un veí que gosà dir-los que “pagassen lo que gastaven”, li va valdre “una gran coltellada en lo cap de què resta malferit”¹⁴.

A falta de les actes dels consells, es fa difícil saber les inquietuds i els reptes polítics a què van haver d'enfrontar-se els jurats del poble, però sense cap mena de dubte les que devien obligar a desplegar més energies van ser les gestions perquè els allotjaments no suposessin gaires plats trencats. Però també van ser font de maldecaps la fiscalitat creixent, pròpia i forastera, relacionada amb les necessitats de les institucions de la monarquia i del país.

I, encara, una altra preocupació dels jurats era la seguretat alimentària de la població, que no era tan evident com pot semblar-nos, encara que es tractés d'un poble pagès. Entre les seves tasques, els jurats havien de procurar que hi hagués carnisseria oberta al poble, com ho demostra un contracte datat el 22 de març de 1643, segons el qual Sebastià Serra, pagès de la parròquia de Sant Pere de Rubí, i el seu fill Sebastià Serra, quedaven obligats a proveir de carns de crestat, cabra i cabrit al terme de Castellbisbal per 3 sous i 3 diners, 2 sous i 3 diners i 4 sous la lliura carnissera, respectivament¹⁶. Vet aquí el sistema practicat per tot Catalunya: oferir el monopoli de la venda de carn, a canvi de fixar el preu i la qualitat de la carn. Encara que no hem pogut trobar cap document en aquest sentit, el mateix es feia amb el vi, que només es devia poder vendre a l'Hostal de la Barraqueta.

1.5. La construcció de la nova església parroquial i la vida religiosa

La parròquia tenia un paper importantíssim, central, en la sociabilitat pagesa de l'època baixmedieval i moderna. No només perquè l'església era centre de reunions, a més de misses i de celebracions litúrgiques, sinó perquè, per les creences i mentalitats, les autoritats civils havien de tenir cura de la salut espiritual del poble, de manera que formava part dels seus deures controlar l'edifici, l'obra de l'església i l'administració de les confraries. Tot i que ara ens sembli impensable, el cert era que el poder laic havia de vigilar, a més de la vida material (la seguretat alimentària, principalment), l'estat de salut de les ànimes. Hem de recordar que, a diferència d'avui, era una atribució del poder públic tenir cura de l'ordre espiritual de la societat.

Així mateix, els creients participaven en la vida parroquial a través de les confraries, que es convertien en centres de sociabilitat. Les energies que es desplegaven per tenir cura dels edificis i els ornaments parroquials eren enormes. Els jurats i la societat,

Transcripció del requeriment al capità de cavalleria

Die 13 januarii 1647

Requesta donada per los jurats de Castellbisbal a mossur [sic] La Fora, escudero dels cavalls de la companyia del senyor compte Rius, la qual és del thenor següent, etc:

Senyor capità, vostra mercè y sos soldats, juntament ab los cavalls, són estats alojats dotsa días en las casas dels patrons ahont estan vuy en die en la present parròchia de Castellbisbal, y axí com és just y rahó, servadas en tot las Constitucions de Cathalunya y fueros de aquella, que tots los naturals y habitants de la present parròchia participen també del treball, per so, suplicam a vostra mercè, los jurats de dita parròquia, se servesca acceptar estas bolletas y repartir aquellas entre dits soldats per las demás casas de la parròchia que fins vuy no han tinguts soldats alojats per a què las que vuy en dia estan puguen descansar y pugam tots los habitants en dita parròchia suportar millor la càrrega y sustentar las forces per a poder mantenir y sustentar los soldats que són en defensa y custòdia de nostras vidas y de tot lo Principat, etc., y axí ley requestam, etc., protestant tots los danys, etc., requerint al notari infrascrit lleve acte de la presentació de la present requesta y respostas vostre mercè farà per a què pugam prosohir conforme serà de justícia, etc.

Testes presentationis sunt a mossur Laforte, capità de cavalls de la companyia del senyor compte Rius, ha respost que lo que demandavan los jurats en la requesta no la podia pas fayre y axí que fessen tot lo que volguessen, que ell no volia pas que los soldats y xabaus sortissen de las maysons que estavan alojats, etc., la qual resposta ha feta, presents per testimonis, los sobredits Tintorer y Llopart y molts de altres, etc.¹⁵

enquadrada en les confraries, participaven en la vida parroquial de manera activíssima. D'aquesta manera, cada poble procurava ser curós amb la seva església, que es convertia en el símbol de la prosperitat, en tots els sentits, de la gent que aixoplugava.

1.5.1. Càrrecs especials per a una obra de llarga durada

El 3 de maig de 1580 es va iniciar la construcció d'una nova església, la que ha perviscut fins avui, que no va acabar-se fins a l'any 1598. Els llibres d'administració de la parròquia i de les confraries que s'han pogut conservar revelen que va ser la

nineta dels ulls de la pagesia de Castellbisbal.

Per a la construcció de les esglésies, era norma que la Universitat nomenés càrrecs especials, que rebien el nom d'obriers, que havien de fer el seguiment de la construcció. Eren de vigència anual i havien de tenir cura tant de les obres en marxa, de nova edificació, si era el cas, com del manteniment de l'edificació parroquial. Com a tot arreu, tenien la finalitat de representar la feligresia masculina en l'administració dels temples amb la responsabilitat del manteniment del culte i de la seva gestió econòmica, de forma independent i separada de les rendes beneficials dels eclesiàstics. Responien a la necessitat de cercar mecanismes d'obtenció de recursos per tal de garantir el finançament ordinari i extraordinari dels temples i dels cultes, mecanismes que eren principalment les almoines, deixes pies i donacions. Els membres de l'obreria eren escollits entre els caps de casa amb més recursos econòmics, ja que podia passar que els toqués avançar algun pagament de la seva butxaca. I això els donava un poder notable: eren ells els qui decidien a qui se li podien encarregar les obres, o quines noves figures de devoció es posarien als altars de la parròquia i a quin artista se li encarregarien... Fins i tot el mossèn havia d'estar-hi a bones si volia obtenir recursos per al manteniment del temple.

Amb la construcció de la nova església en dansa, el 29 de maig de 1580, el consell de la Universitat va elegir a Francesc Segarra i Jaume Amat, i com a company, a Joan Llopart, obrer de l'any anterior. Malauradament, la pèrdua dels llibres de deliberacions no ens permet saber ni els noms de tots aquests obrers, ni les vicissituds a què van haver d'afrontar. Però cal parlar de l'obreria perquè era una institució cabdal en la vida de tota població.

La construcció de la nova església parroquial es va allargar molt i va estar farcida d'imponderables. D'entrada, va obligar a imposar un trentè, és a dir, contribucions especials al veïnat, un impost per cinc anys, el qual, encara que l'obra principal s'havia acabat el 1599, va haver de renovar-se per cinc anys més... per tal d'afrontar les despeses del retaule major i "vestiments i altres adornos".

Els mestres de cases Joan Ferrer i Montserrat Ginestar, que es comprometeren a aixecar l'església, van presentar tres requeriments al consell per no haver disposat de la pedra promesa per dur a terme l'edificació. La darrera requesta va presentar-se l'abril del 1590 i quinze anys més tard, el 1605, encara hi havia estira-i-arronses entre Montserrat Ginestar i el consell per la fàbrica realitzada, que presentava millores fora de contracte tot i que també presentava dèficits¹⁷. Francesc d'Agullana i Caldés, procurador de les baronies de Castellví de Rosanes, va elegir Jeroni Matxí i Pere Blai, mestres de cases, i Miquel del Notari, fuster, per inspeccionar i valorar l'obra i les diferències. Van calcular que la Universitat havia de pagar al mestre de cases 92 lliures, la qual cosa, però, no eximia el mestre Ginestar de fer el que no havia fet¹⁸.

Malgrat que la nova església es va convertir en el nou eix religiós de la població, l'antiga capella del castell es va mantenir durant uns anys, com ho revela que els jurats en van tenir prou cura a la primera meitat del s. XVII: el 1637, la Universitat

de Castellbisbal va nomenar Joan Amat i Antic Pastaller com a comissionats per a refer-la, i aquests van elegir Guillem Martell, mestre de cases de Terrassa, per dur a terme l'obra, que es va beneir el 1643, amb el nom d'*Església vella*. Ara bé, a poc a poc, desplaçada de l'atenció principal cap al nou temple, es va anar abandonant i, pels volts de la Guerra de Successió, estava gairebé del tot derruïda. No va ser fins a l'època del bisbe Climent que l'any 1772 es va reedificar, coincidint amb una fase del catolicisme per assentar capelles a la ruralia; però va tornar a ser derruïda pels francesos durant la Guerra del Francès (1808-1814).

En ser un poble petit, de recursos escassos, l'embelliment de l'església parroquial es va realitzar a glopades, segons els diners de què es disposava en cada moment. Per aquest motiu no és estrany que l'altar major, construït el 1610, no es pogués començar a daurar fins al 1712... i només pogués costejar-se'n la meitat del procés. La segona meitat no es va daurar fins al 1766, després de la renovació de l'edifici empresa l'any 1758. Ara bé, la parròquia era sempre objecte d'atenció i quan es disposava de diners s'encarregaven peces necessàries per a les funcions religioses, fossin peces mínimes o obres d'art, de gran nivell. Així, per posar dos exemples, el consell general va acordar, el 8 d'abril de 1603, pagar un "basí per la església" i, el 1678, s'encarregà a Salvador Espasa, escultor de Barcelona, el retaule de Sant Isidre.

Els principals recursos parroquials eren les entrades fixes, i les secundàries, les almoines i deixes pies, sempre ocasionals. L'obrer Pere Campanyà, el 8 de març de 1780 va referir que totes les cases de pagès de Castellbisbal (24, per ser exactes) aportaven, per mantenir la llum de les llànties que cremaven a l'església, mig quartà d'oli, i les cases de Nicolau de Baix, Pelegrí i Nicolau de Dalt, un quartà complet.

A final del s. XVIII i a inici del s. XIX, com a efecte de la contrarevolució, va produir-se arreu una embranzida catòlica que, en alguns llocs, va arribar a tenir més volada que la que s'havia produït durant la Contrareforma. Va ser en aquest moment que els propietaris de terres es van afanyar a construir capelles a les seves cases, per tal d'empènyer l'enquadrament de la pagesia dins l'Església catòlica. És gràcies a una visita pastoral de l'època que sabem que, per aquelles dates, a més de l'església parroquial, a Castellbisbal hi ha havia les capelles de Sant Vicenç (propera a la mateixa parròquia), de Sant Quintí i Santa Coloma (a la casa de Pedrol de Baix), de Sant Joan Baptista (a la casa de Llopart), de Santa Rita (de Manuel Dublese), de Sant Peregrí i la de Nostra Senyora de la Concepció (a la casa Albareda).

1.5.2. Les confraries: el nervi de la vida socioreligiosa

L'església de Castellbisbal va arribar a aixopugar sis confraries, cada una amb els seus responsables mantenint les seves activitats, que es repetien i creaven tradició popular. No s'han conservat els llibres de totes, però sabem que el 1705 eren: Sant Vicenç, Sant Crist, Verge Maria, Sant Sebastià, Sant Isidre i Nostra Senyora del Roser, cadascuna amb el seu corresponent altar a la parròquia –excepte les de Sant

Sebastià i Sant Isidre, que compartien el mateix altar. Donada l'escassa població castellbisbalenca, és segur que més d'una persona participava com a confrare en diferents confraries a la vegada, com també que les devocions d'unes i altres devien tenir fluctuacions i ritmes. Cosa de modes.

A manca de la major part dels llibres de les confraries, el conservat de la Confraria de Nostra Senyora del Roser permet fer-nos una idea del funcionament i de l'experiència devocional. Fundada el 1601, tenia per costum, el primer diumenge de mes, després de la missa matinal, fer una processó amb la imatge petita del Roser, que partia de l'altar major, sortia de l'església, la voltava, i acabava a l'altar de la confraria. L'entitat va ser renovada el 19 de maig de 1647 i, com la resta de confraries, era vigilada de prop pels jurats. El 29 d'octubre de 1656, per exemple, la Universitat va considerar que, estant el retaule molt vell i "romput", era necessari fer-lo de nou. De manera que es va encarregar a Antich Pastaller la feina de fer-ne un de nou. Llorenç Boxó, "arquitector" de Barcelona, va fer una traça que va ser del gust de la vila i es va comprometre a construir-lo per 330 lliures i tenir-lo acabat el maig del 1657. El bisbe de Barcelona el va beneir en la data compromesa i es va col·locar el 4 de juny. Isidre Ballaster, pintor de Barcelona, va pintar els quinze misteris del Roser del retaule. Per a aquesta obra d'art, es va comptar amb aportacions extraordinàries com la de Josep Galí, vidrier de Barcelona i propietari del mas Llopart de Castellbisbal, que va fer daurar i estofar la imatge del Roser de la seva butxaca, a més de fer-la adornar d'una corona "ab molta perlas y pedreria de vidre".

Ara bé, la part grossa de la despesa era de caràcter ordinari: el pagament de les espelmes i ciris per il·luminar les capelles. Els diners de cada confraria, així com els de l'obra de l'església, responsable del mateix edifici parroquial, i les del claviari, eren supervisats amb molta cura. El responsable de cada confraria passava comptes davant del batlle, dels dos jurats i del rector, el qual, si hi havia superàvit, el guardava en una caixa de tres claus. A la vegada, el bisbe, en fer la visita pastoral, supervisava el llibre de l'administració de tots aquests comptes i, si era necessari, feia els oportuns requeriments, com va succeir en la visita del 3 d'abril de 1688, en què va demanar la intervenció dels comptes del llibre de la Confraria del Roser.

Els bisbes de Barcelona, en visitar l'església, deixaven constància, en els seus llibres de visita, d'una parròquia humil, però generalment ben cuidada. Els advertiments van ser puntuals i s'expliquen per la manca de recursos de la població. La visita del 25 de novembre de 1623 va advertir per segona vegada que el cementiri fos tancat perquè no hi pogués entrar cap bèstia.

Primera imatge de l'escut de Castellbisbal del Llibre de la Confraria del Roser, l'any 1603.
Font: Arxiu Històric del Bisbat de Sant Feliu (AP SVC, *Confraries i associacions*, 344.162 (23).

1.6. La Guerra dels Segadors

Després dels esdeveniments del 1591, les males relacions amb la corona van tenir una treva durant la major part del regnat de Felip III. El Principat patia l'assot del bandolerisme que els virreis –els delegats del rei– usaven com a argument per criticar el sistema constitucional català i acusar-lo de fer el país ingovernable. Són els anys dels sometents i les unions, veïns armats per a la defensa de la comunitat en el primer cas i associacions de sometents de diversos pobles en el segon, normalment afavorits per l'autoritat virregnal.

A Castellbisbal no està documentada l'existència de cap sometent ni, per tant, la pertinença a cap unió. En tractar-se d'una vila baronial, els senyors podien prohibir-ne la formació i la veritat és que no els feia cap gràcia que els seus vassalls poguessin crear una força armada que, a la llarga, esdevingués un contrapoder. Tampoc hi ha documentats casos de bandolerisme a la zona i això sí que resulta sorprenent, perquè tenint present els camins que passaven per la contrada de ben segur que hi va haver accions de quadrilles en més d'una ocasió, i més en una societat tan violenta com aquella.

El 1621 Felip IV de Castella (III a Catalunya) va ocupar el tron hispànic i, amb ell, un nou favorit –que tenia les funcions de primer ministre: Gaspar de Guzmán y Pimentel, comte-duc d'Olivares. En accedir al poder tots dos tenien ben present la difícil situació en què començava a estar l'Imperi hispànic ja que, després d'un segle de domini a Europa, començava a mostrar símptomes d'esgotament. Castella, el seu principal motor, patia una crisi demogràfica i econòmica que augmentava, a mesura que passava el temps. I que la monarquia dels Àustria fos una monarquia composta no facilitava gens poder solucionar els problemes de diners i recursos militars que patia. En el si de la monarquia cada territori continuava mantenint la seva estructura política interior, com si fos totalment independent, i l'única cosa que vinculava els regnes era la figura del rei. Això volia dir que els catalans no pagaven impostos al govern de Madrid, ni al Principat s'aplicava cap altra legislació que l'aprovada per les Corts de Catalunya i els no catalans eren considerats estrangers. I el mateix passava a l'Aragó, a Mallorca o a Sicília.

“Tenga Vuestra Majestad por el negocio más importante de su Monarquía, el hacerse Rey de España: quiero decir, Señor, que no se contente Vuestra Majestad con ser Rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense, con consejo mudado y secreto, por reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla, sin ninguna diferencia, que si Vuestra Majestad lo alcanza será el Príncipe más poderoso del mundo”¹⁹: vet aquí el programa de màxims, per dir-ho així, del Gran Memorial que l'any 1624 Olivares va adreçar al rei. El que plantejava, ras i curt, era la creació d'un únic estat peninsular segons el model absolutista castellà, que li permetés el control de la hisenda i el lliure accés als recursos econòmics dels altres regnes.

Però per arribar fins aquí es plantejaven etapes intermèdies, una de les quals era l'anomenada Unión de Armas, que es proposava la creació d'un exèrcit format per

homes de tots els regnes i pagat per aquests, no per la hisenda del rei. Una força de 144.000 soldats a les ordres de Madrid. Segons el repartiment que va fer Olivares, a Catalunya li pertocava aportar i pagar 16.000 soldats de forma permanent. Per un país que devia tenir entorn de mig milió d'habitants, la petició era desproporcionada, cosa que s'explica pel fet que Olivares pensava que el Principat tenia el doble de població. Per si això no fos poc, resulta que es tractava d'una proposta il·legal, ja que el rei no podia introduir impostos a Catalunya.

La posició d'Olivares per fer aquesta mena de propostes tampoc no era la més adequada. Segons les Constitucions catalanes, un rei només assumia la plenitud de les seves funcions quan jurava davant de les Corts. Felip IV no ho havia fet i va trigar cinc anys, fins al 1626, per presentar-se davant els estaments del país. Una situació anòmala que va obligar a una combinació d'amenaçes, retrets i a fer els ulls grossos entre uns i altres, que no va satisfer ningú.

Així que quan el rei i el seu ministre es van presentar a Barcelona el 26 de març de 1626, els catalans tenien ganes d'endreçar la casa: feia més d'un quart de segle que no s'aprovava nova legislació i calia prendre mesures per evitar la repetició d'aquells cinc anys d'irregularitats flagrants. Però res d'això no ocupava el pensament d'Olivares: ell volia que li aprovessin la seva Unió de Armas i tornar a Castella. Com era d'esperar, la trobada va ser un desastre i va acabar amb la sortida precipitada del seguici reial de Barcelona, el 4 de maig, deixant les Corts sense concloure.

Els posteriors intents d'acostament de les parts es van materialitzar en una nova convocatòria de les Corts per al 1632, però llavors no va ser Felip IV qui va assistir-hi, sinó el seu germà Ferran. Es van obrir el 18 de maig i van tornar a acabar com el rosari de l'aurora el 8 de juny. Amb el fracàs de les Corts s'havia trencat el canal de comunicació més important entre el rei i el país, de manera que, a partir d'ara, les negociacions van començar a ser bilaterals, a través de la Generalitat i el Consell de Cent de Barcelona.

La insatisfacció a Madrid per la situació creada era més que notable. El fracàs de la Unió de Armas a Catalunya l'havia enterrada al conjunt dels regnes i Olivares creia que calia buscar noves vies per restablir l'erosionat poder reial a Catalunya i, per sobre de tot, obtenir recursos per a les guerres exteriors que la monarquia lliurava tant a l'Atlàntic, com al centre d'Europa i als Països Baixos. Per si hi faltessin emocions, enmig d'aquell panorama conflictiu, l'any 1635, el cardenal Richelieu, primer ministre de Lluís XIII de França, també va declarar la guerra a Madrid per forçar la caiguda definitiva del colós hispànic.

El nou-vell enemic (les guerres amb França havien estat una constant des de final del s. xv) obria un nou front bèl·lic que afectava Catalunya i Olivares va pensar que, dins de la desgràcia, era l'ocasió propícia per forçar els catalans a participar en la guerra. Des del 1637, la pressió sobre la població catalana es va anar fent més i més asfixiant. No només es demanaven soldats per anar a la frontera, sinó que començaven a entrar al Principat companyies de Castella que calia alimentar. Les

Pedro Fajardo, Marquès de los Vélez, va ser senyor de Castellbisbal i Virrei de Catalunya durant la Guerra dels Segadors. Gravat de Pedro Fajardo, marquès de los Vélez, publicat al llibre *Oraciones fúnebres a las exequias de Don Pedro Fajardo y Requesens, marquès de los Vélez*, de Molina y Martorell (1647). Exemplar conservat a la Biblioteca Nacional de Espanya (BNE. R/39244). Font: Wikimedia Commons.

resistències de moltes poblacions a fer lleves va desfer sistemàticament totes les previsions de mobilització fetes des de Madrid, però resistir-se als allotjaments i a la cessió de provisions per a les tropes era més difícil.

Així les coses, quan el 1639 es va endegar una campanya per recuperar la fortalesa de Salses, que els francesos havien ocupat mesos abans, les peticions dels oficials reials van ratllar l'extorsió. Durant la primavera del 1640, Castellbisbal va córrer la mateixa sort que totes les poblacions de la zona i va ser obligada a aportar bestiar i llenya a Martorell, com es dedueix del recull de queixes aplegades per la Generalitat el 4 de juliol de 1640: "La vila y terme de Martorell, en dit trànsit, entre unas cosas y otras judican que gastà passadas de 3.000 lliures. Molts altres llochs dels circumvehins tingueren semblants manaments, dels quals, per la brevedat del temps no se ha poguda rèbrer informació", encara que sí que consten les peticions a Sant Vicenç dels Horts (dos xais i el pagament d'un comissari) i a Pallejà una quartera de blat i dos xais²⁰. Els fets que van dur a l'aixecament d'una revolta per tot el país, contra els abusos dels soldats allotjats, i l'entrada d'un grup de segadors a Barcelona per alliberar els diputats empresonats per ordre del virrei, són ben coneguts, però així i tot encara resulta difícil d'entendre com, després del Corpus de Sang del 7 de juny de 1640, el govern de Madrid va decidir que, per recuperar el control de Catalunya, calia una invasió militar. Va ser així que, el 16 d'octubre, es va proposar que el general que dirigís l'exèrcit fos el marquès de los Vélez, marquès de Martorell i senyor de Castellbisbal. Però en realitat, Pedro Fajardo Zúñiga no era un militar. Tenia molta experiència en càrrecs polítics a la Corona d'Aragó i havia estat virrei tant a l'Aragó com al País Valencià, els territoris veïns del que havia d'ocupar i dels quals havia d'obtenir recursos. I, és clar, entre els seus "mèrits" comptava que les seves terres a Catalunya eren en un punt estratègic del Llobregat i prop de Barcelona.

El 23 de novembre, l'exèrcit reial de 30.000 homes va entrar a Ulldecona i el 24 de desembre van ocupar Tarragona, d'on els aliats francesos dels catalans es van retirar sense lluitar. A partir d'aquí, va començar el que s'esperava que fos una marxa triomfal que, però, ja havia tingut la taca de Cambrils, on el 16 de desembre els castellans havien degollat tota la guarnició catalana, 700 persones, després que la plaça s'hagués rendit. Aquell acte de brutalitat pretenia enviar el missatge que la resistència era inútil i que més valia sotmetre's a la pietat reial. Caiguda Tarragona, només alguns petits focus de resistència semblaven oposar-se entre De los Vélez i Barcelona, objectiu de la campanya.

Però la política del terror va enardir l'esperit dels resistents i es va plantejar convertir el Llobregat en el punt on frenar l'exèrcit atacant que, a mesura que anava avançant, deixava efectius en les guarnicions de les places conquerides i augmentava els seus problemes logístics. Per la seva banda, el govern català va fer crida a un sometent general el 25 de desembre per defensar la Ciutat Comtal i el lloc triat per plantar cara va ser el Llobregat, concretament Martorell. Durant tres setmanes, riuades de voluntaris d'arreu del país passaven prop de Barcelona

camí del punt de concentració. De res no van servir els advertiments dels militars francesos que avisaven que era millor jugar-s'ho a un setge a Barcelona i que concentrar-se a Martorell era un error perquè el riu quedava a l'esquena dels resistents i no davant, com seria desitjable.

A mitjan de gener, sis terços d'infanteria, als quals cal afegir-hi els habitants de la zona, formaven la resistència. Sumaven un total d'uns 14.000 homes, amb el suport de 800 soldats de cavalleria que, sense disciplina i mal armats, no semblaven rival per a l'exèrcit hispànic que el dia 19 de gener va aparèixer davant de Martorell. Així, l'anomenada batalla de Martorell va anar com era previsible: el dia 21, els hispànics van trencar la línia de resistència plantada al coll del Portell, a Corbera de Llobregat, i van col·locar-se a la rereguarda de l'exèrcit català. El front es va ensorrar i la catàstrofe no va ser total perquè la cavalleria catalana, amb l'ajut de la francesa, van cobrir la retirada de l'exèrcit pel Pont del Diable, cal pensar que davant la consternació i la por dels habitants de Castellbisbal.

Per la seva part, els vassalls del marquès de Los Vélez no havien seguit el seu senyor, ben al contrari: se li van enfrontar amb les armes a la mà i ho van pagar ben car. El militar va fer cremar Martorell i va fer assassinar bona part de la població civil, però no tenim notícia que les malvestats s'estenguessin fins a Castellbisbal, que es devia salvar, possiblement, per la seva posició una mica apartada del nucli del combat i per la falta de posicions fortes que poguessin temptar ningú de resistir el pas de les tropes de Felip IV. Encara que també és probable que molts dels veïns seguissin els derrotats cap a la seguretat de les muralles de Barcelona.

Però la victòria hispànica va ser estèril. En arribar a Barcelona, l'enfrontament contra els defensors a Montjuïc, el 26 de gener de 1641, es va resoldre amb una estrepitosa derrota que va obligar el marquès de los Vélez a retirar-se per concentrar les tropes a Vilafranca del Penedès i, des d'allà, tornar a Tarragona amb la ignomínia del fracàs al damunt.

A partir d'aleshores, la guerra va respectar força Castellbisbal i les terres del Llobregat perquè durant la major part del conflicte els fronts principals van situar-se vora de Lleida i de Tarragona. Però la falta de combats no va evitar les càrregues sobre la població. Així, el 16 d'abril de 1647, Jaume Bru, regent de la tresoreria del govern català, va multar els jurats del poble amb 300 lliures per no tenir els proveïments exigits per l'exèrcit. I, el 22 de juliol de 1651, tropes hispàniques van entrar a Martorell, a Castellbisbal i a d'altres contrades: "Este día por la tarde llegó a Martorell, villa del marqués de los Vélez a cuyos vezinos y los de las villas y lugares comarcanos mandó su Excelencia publicar el perdón y indulto que su Magestad (Dios le guarde) ha concedido a todos los catalanes que por todo el dicho mes de Julio se reduxessen a su Real obediencia". Deu dies més tard, el 31, va caure Molins de Rei²¹, preludi d'un nou setge sobre Barcelona. Malgrat això, el 2 de novembre de 1651, Josep de Pons i Guimerà va triar la població com a punt de concentració dels sometents de la zona per anar a Terrassa a buscar pólvora i reunir-se amb la resta que s'estaven

Francisco de Orozco, marquès de Olías i Mortara. Retrat fet per Cesare Fiori i publicat a la *Historia di Leopoldo Cesare* (1668). Font: Wikimedia Commons.

concentrant a Olesa²², en un intent d'entorpir les tropes hispàniques dirigides pel marquès de Mortara, que dia rere dia incrementava els seus efectius.

És clar que el fet més important o el vincle més notable de Castellbisbal amb l'anomenada Guerra de Separació o “dels Segadors” no té a veure amb un fet bèl·lic, estrictament. Cal tornar als primers mesos del conflicte, al 28 de setembre de 1640, quan el doctor Jaume Melich va jurar com a membre del Braç Reial de la Junta de Braços, com a síndic de Castellbisbal²³. Es tracta d'una fita que cal explicar de manera més detallada.

El 2 de setembre de 1640, Pau Claris proposava la reunió d'una Junta General de Braços o, el que és el mateix, una reunió de les Corts sense el rei. Com és sabut, a les Corts només podien assistir-hi els membres de l'estament eclesiàstic, del nobiliari i els representants de les ciutats de jurisdicció reial, que tenien dret històric a assistir-hi. Però la convocatòria que es va fer per al 10 de setembre també cridava

els caps de les vegueries, encara que no tinguessin privilegi reial per assistir-hi. És a dir que s'obria a molta més gent del que ho havien fet mai unes Corts. En paraules de l'historiador Antoni Simon: "Es tractava, en definitiva, d'un trencament polític i institucional que posava Catalunya al caire d'un procés revolucionari"²⁴.

La Junta General va convertir-se en el veritable govern del país fins al 30 de desembre de 1641, quan Lluís XIII de França va nomenar el seu primer virrei. I durant tot aquest temps (quinze mesos llargs), va trencar amb Felip IV com a rei, va refermar el dret de Catalunya com a comunitat al seu govern i va ampliar la seva presència fins i tot a les viles baronials. En alguns llocs, aquesta assistència es va fer amb autorització del senyor feudal, en d'altres, com a Castellbisbal, clarament no. Assistir-hi era prendre compromís amb la comunitat política: no era un acte de fidelitat al rei, com ho havia estat sempre, era un acte de fidelitat al país. Fins a un miler de poblacions van jurar entre el 27 de setembre i finals d'octubre.

Ara bé, qui era aquest Jaume Melich que representa la vila de Castellbisbal a la Junta? El cert és que en podem dir ben poca cosa. El rector de Rubí es deia igual i havia participat per la seva parròquia en reunions prèvies a la Junta General de Braços, de manera que podria tractar-se de la mateixa persona. Però cal tenir present que, l'any 1656, el posseïdor del mas Pedrerol de Dalt era un tal Josep Melich, ciutadà honorat de Barcelona, encara que no podem afirmar que hi hagués cap relació entre tots dos. En qualsevol cas, amb la seva presència, la població havia trencat amb el seu senyor jurisdiccional i amb el rei Felip IV de Castella.

1.7. Un país en desordre: el regnat de Carles II

1.7.1. Una pau molt bèl·lica

La revolució del 1640 va acabar en derrota. Després de la caiguda de Barcelona, el 1652, el govern de Felip IV es va guardar de nous alçaments a Catalunya. Tot i mantenir formalment tot l'aparell constitucional, es va fer amb el control de les bosses de la insaculació de la Generalitat i del Consell de Cent, de manera que les persones que podien optar, des d'aleshores, als diversos càrrecs eren les que el rei considerés més convenients al seu servei. A més, una part del control fiscal de la frontera i alguns ingressos de les institucions catalanes van passar a mans de la hisenda reial.

En el front exterior, però, la guerra amb França no va acabar definitivament fins al 1659, quan es va signar el Tractat dels Pirineus, pel qual els comtats del nord de Catalunya, el Rosselló i la Cerdanya, eren cedits a Lluís XIV de França. Però aquella "pau perpètua" que es va signar solemnement a l'illa de Faisans, el dia 9

Carles II, rei de la Monarquia Hispànica entre 1665 i 1700. Retrat de Juan Carreño de Miranda (circa 1680) conservat al Kunsthistorisches Museum de Viena. Font: Wikimedia Commons.

de novembre, va demostrar ser molt efímera. I és que després de la mort de Felip IV el 1665, Lluís XIV va fer repetides reclamacions territorials a la monarquia que van fer impossible la pau i la tranquil·litat que el Principat reclamava per a refer-se dels estralls viscuts.

El nou rei, el dèbil Carles II (conegut com *l'Embruixat*) i el seu govern podien fer ben poca cosa per aturar els embats francesos: la pèrdua dels comtats havia estat la pèrdua de les fortaleses que protegien Catalunya i la profunda crisi que vivia la monarquia va fer augmentar, encara més, les exigències als catalans per contribuir a la defensa d'un Imperi exhaust i del seu propi territori.

La situació a Castellbisbal va ser ambivalent. El municipi no tenia cap mena de bé comunal (boscós, pastures, monopòlis de venda) que li proporcionessin cap ingressos. Així que, cada vegada que des del govern de la Monarquia es feia una demanda de diners, l'única solució era fer un repartiment del pagament, el que se'n deia una talla, entre els caps de casa. Gràcies a això, el municipi no es va endeutar, per la simple raó que no podia, i això el va salvar de la fallida econòmica que moltes poblacions catalanes van patir durant la segona meitat del s. XVII. Però per altra banda, la pressió fiscal sobre els habitants devia arribar a extrems insuportables. N'és un bon exemple que, el 20 de maig de 1656, el procurador de la marquesa de los Vélez autoritzés als jurats de Castellbisbal a imposar un quarantè (l'equivalent a un 2,5%) dels fruits de la collita de blat, mestall, civada, ordi, espelta i vi durant tres anys, fins al 1659. L'autorització exacta deia: "afi y efecte de pagar del Preu del quarentè las contribuciones dels soldats y altres gestos de la guerra (...) y no per altres fins ni efectes"²⁵.

Temps de desordres, encara que ja no fossin els antics bandolers de la primera meitat del segle. Fraus i robatoris, fills de la necessitat i del descontentament, sovintejaven pel país. El cas més sonat a Castellbisbal va ser el robatori de la parròquia el 24 d'octubre de 1682, quan alguns lladres van esbotzar les portes, de nit, i van regirar les caixetes de la parròquia i la caixa dels dipòsits buscant-hi diners; van endur-se unes 80 lliures²⁶. Aquesta mena d'accions, que normalment no es resolien, no eren infreqüents a la Catalunya d'aquells anys.

La seva difícil situació econòmica va fer que la Generalitat augmentés la vigilància en el frau de productes que es venien sense pagar els drets corresponents. Així, a Martorell es va instal·lar una Taula de la Generalitat que controlava una via tan transitada com era el Camí Reial. Per això no ha de sorprendre que, el 15 de desembre de 1689, a l'Hostal de la Barraqueta fos detinguda l'Eulàlia Comelles, veïna d'Esparreguera que portava sis pams d'estamena negra (un teixit assarjat de llana o estam) il·legal.

En la via d'obtenir recursos per fer front a les peticions de l'exèrcit, el 25 de juny de 1691, els jurats van obtenir el dret a tenir fleca, gavella, taverna i carnisseria. Des dels seus orígens, les principals funcions del municipi eren defensar els seus membres i, sobretot, assegurar-ne els aliments. Per això, totes les poblacions importants

tenien el monopoli dels proveïments de queviures. S'arrendaven a un explotador que, a canvi dels diners que pagava al municipi i del compromís d'abastir el veïnat, s'assegurava el monopoli de la venda. Arribava a ser un dels principals ingressos de les hisendes municipals. A Castellbisbal, la poca població i la dependència dels mercats veïns, especialment de Martorell, devien fer inviable l'adopció dels monopolis municipals.

En qualsevol cas, la pregunta pertinent és si els jurats van decidir tirar endavant la mesura per assegurar el proveïment o per tenir ingressos:

“Molt Illustre Señor: La Universitat de la Parròquia y terme de Castellbisbal (...) ha procurat demostrar son leal ànimo en todas las ocasiones que se ha ofert en lo servey del Rey Nostre Senyor (Deu lo guarde), executat aquellas en quant los medis y forsas de sos habitants la han acompanyada y pogut, que es lo únich medi te pera fer lo servey de sa Magestat y complir en sas obligacions, perquè no te rendes, redits, ni emoluments alguns”²⁷.

Així doncs, es tenia l'esperança que, establint el monopoli sobre el comerç i el consum dels productes bàsics, hi hauria algun ingrés per descarregar els soferts veïns. En el cas de l'hostal, que s'havia de situar en l'anomenat “Camí Principal” se li permetria de vendre carn, pa, vi, oli, pesca salada i aiguardent. A més, podria vendre el farratge per al bestiar de les persones que s'hi allotgessin. La gavella era, precisament, l'impost amb què es carregaven alguns d'aquests productes, concretament l'oli, la pesca salada i també podia incloure, tot i que en el nostre cas no s'esmenta, la sal o el gra. El sistema d'arrendament havia de ser per encant, és a dir, per subhasta, al qual es podien presentar els diversos candidats i fer la seva oferta, que havia d'incloure les condicions que posava el municipi sobre la carn que s'havia de matar, la qualitat i el preu, igual que es regulava la qualitat del vi o de l'aiguardent.

Queda ben clar que el que ho regia tot eren les guerres, que no van deixar de succeir-se durant la segona meitat del s. xvii, tot convertint-se en un pont macabre entre la revolta dels Segadors i el conflicte de successió al tron hispànic. La primera del nou regnat va ser la de Devolució (1667-1668), seguida de la de la Triple Aliança (1673-1679), una tercera molt breu entre 1683 i 1684, per acabar amb la Guerra dels Nou Anys (1688-1697). El problema per a Castellbisbal no era l'amenaça de les tropes franceses, sinó de les pròpies. Els allotjaments eren una veritable plaga de llagosta sobre els territoris que els tocaven. El 22 de setembre de 1694, per exemple, hi havia fins a 500 cavalls allotjats a Sant Cugat que demanaven que una part fos portada a altres llocs, entre d'altres Castellbisbal, que no sembla que fos especialment castigada gràcies a que la guerra normalment es feia al terç nord del país.

Almenys fins el 1697, any en què l'ensorrament del front català va fer que l'exèrcit francès posés setge a Barcelona, el 5 de juny. Per evitar ser agafats a l'interior, el virrei Fernández de Velasco va decidir abandonar la ciutat, com també van fer els diputats de la Generalitat, i traslladar-se a Martorell per fer maniobres de distracció, perfec-

Jordi de Hessen-Darmstadt, el gran defensor de Barcelona durant el 1697 i virrei de Catalunya entre el 1698 i el 1701. Va morir a Barcelona, durant l'assalt a Montjuïc de les tropes austriacistes el 14 de setembre de 1705. Retrat fet pel gravador Pieter Schenk. 1704. Font: Wikimedia Commons.

tament inútils contra l'enemic, amunt i avall del Llobregat i fins a Esparreguera.. La seva incompetència i la posició partidària de la capitulació el van convertir en un sospitós de traïció a ulls dels catalans, partidaris de la resistència a ultrança. Un dels pocs efectes de les potineres maniobres de Velasco va ser atreure els ulls de les tropes franceses sobre Castellbisbal, on van saquejar l'església, segurament a finals d'agost de 1697, poc abans de la signatura de la pau a Rijswijk, el 4 de gener de 1698, que va fer que els francesos abandonessin Barcelona, que s'havia rendit el 10 d'agost.

Ara bé, la pau i la retirada francesa tenien una intenció més o menys oculta: aplanar el terreny per a una successió de la Casa de Borbó, quan Carles II morís sense descendència, un fet que semblava inevitable i que s'esperava des del mateix moment en què havia ascendit al tron. Però malgrat la seva mala salut crònica i les moltes mancances físiques, va viure fins al dia 1 de novembre de 1700, quan en faltaven cinc perquè complís 39 anys.

1.7.2. Cap a la Guerra de Successió

Explicar les causes de la Guerra de Successió i les giragonses internacionals aportaria poc al coneixement de la història de Castellbisbal. Però és important ressaltar-ne alguns aspectes que ens ajudaran a entendre la clara aposta de la població per un dels dos candidats.

Carles II va deixar com a hereu el net de Lluís XIV, i besnet de Felip IV –per línia femenina, això sí–, Felip duc d'Anjou. En principi, aquesta decisió no va provocar gaire enrenou en el si de la monarquia, però a l'àmbit internacional va remoure contrapoders perquè es preveia, amb preocupació, la possibilitat que les dues corones –francesa i hispànica– acabessin coronant el mateix cap. Va ser per evitar l'hegemonia francesa a Europa, que holandesos, anglesos i austríacs es van aliar per tal de situar al tron de Madrid un candidat de la casa d'Àustria, Carles, el fill petit de l'emperador Leopold.

Tan bon punt Felip va ser proclamat rei a Castella es va apressar, seguint consells del seu avi francès, a passar a Catalunya per celebrar Corts i guanyar-se el país. Com tots els reis que venien del cor de la península, va fer el Camí Reial que passava per Martorell i vorejava Castellbisbal. De fet, va ser a Martorell on Felip IV de Catalunya i V de Castella va rebre la primera delegació de Barcelona, abans de la seva entrada, el 30 de setembre de 1701, a la capital catalana.

La primera estada de Felip entre els catalans va ser llarga i fèrtil, ja que, a més de celebrar Corts, es va casar, a Figueres, el 2 de novembre, i no va marxar de Catalunya fins al 8 d'abril de 1702. Per acabar-ho d'adobar, les Corts que va celebrar van ser un èxit rotund, tant pel que fa a les peticions catalanes, com pel simple fet que van concloure's, cosa que no passava des de l'any 1599. Però la bona voluntat que semblava tenir Felip V no coincidía amb la dels seus ministres castellans, molestos pel que consideraven excessives atencions i concessions fetes pel rei: “todo fue con-

firmar privilegios y añadir otros que alentaban a la insolencia, porque los catalanes creen que todo va bien gobernado gozando ellos de muchos fueros”, escrivia amb menyspreu el marquès de San Felipe. Ben aviat, el nou govern va demostrar una cara molt menys amable amb vulneracions constants de les Constitucions catalanes.

Per tant, la defensa del constitucionalisme català era una de les bases que va nodrir el partit austriacista, que es començava a formar des del 1702. Hi havia també motius econòmics, ja que bona part de la capacitat exportadora catalana estava centrada aleshores en la venda d'aiguarent a l'exterior, especialment a Holanda i Anglaterra, els enemics de Felip V. El començament obert de les hostilitats, des del 1703, va suposar tancar l'aixeta dels ingressos dels mercaders exportadors, però també dels productors de vinya, incloent-hi, és clar, els de Castellbisbal, i dels destil·ladors.

I encara hi havia una altre raó per rebutjar Felip de Borbó: l'arrelada gal·lofòbia de parts importants de la població catalana. D'ençà del 1640, els francesos havien passat d'aliats antipàtics a enemics i un rei francès amb un seguici de paisans seus, per molt simpàtic que volgués semblar, inspirava records negres del passat, com ara el saqueig d'esglésies, tal com havia passat a Castellbisbal.

A partir de finals del 1703, els partidaris de l'arxiduc Carles van començar a ser més visibles i el govern va respondre-hi amb la repressió, que incloïa desterraments i empresonaments. I per si hi faltés mordent, Madrid va enviar un nou virrei, Francisco Velasco, el mateix personatge que havia quedat desprestigiada el 1697. Així les coses, el 30 de maig de 1704 va produir-se el desembarcament de les tropes aliades prop de Barcelona, amb l'esperança que es produís un aixecament a favor de la Casa d'Àustria que finalment no va tenir lloc perquè l'acció no havia estat ben preparada i no hi havia mobilització dels austriacistes catalans. El resultat va ser una nova onada repressiva, amb detinguts i apartats de les bosses d'insaculació de la Generalitat i el Consell de Cent que, evidentment, va fer augmentar el disgust contra el govern.

Finalment, el sollevament, a Osona, dels anomenats “vigatans”, els partidaris de l'arxiduc, el juliol del 1705, va propiciar un nou desembarcament alià, amb el propi Carles d'Àustria al capdavant, a la desembocadura del Besòs, el dia 25 d'agost. Entre l'alçament vigatà i l'arribada del candidat a rei, la revolta es va estendre ràpidament per tot el país, fins al punt que el virrei va quedar pràcticament aïllat a Barcelona. Els camins es van omplir de grups d'homes armats, per defensar la causa austriacista, que s'acostaven al Pla de Barcelona per participar en l'atac a la ciutat, i que entraven a les poblacions i prenien el jurament de fidelitat als representants del municipi.

Més o menys és el que devia passar a Castellbisbal, a començament de setembre: “es entrarse en los lugarillos con 100 o 200 hombres armados diciendo “Viva Carlos Tercero” y el miedo, junto con la buena inclinación es causa de que en ninguna parte allen resistencia”. Cal tenir present que aquesta forma d'actuar oferia una certa coartada a les poblacions si les coses anaven mal dades, perquè no es tractava, en la majoria dels casos, d'actes espontanis sinó de fets al centre de les viles davant la força armada que havia ocupat la població.

Un cop rendida Barcelona, el 9 d'octubre de 1705, encara va caldre esperar fins al 7 de novembre per fer efectiva l'entrada de Carles d'Àustria a la ciutat. S'havia guanyat a Catalunya, però ni de bon tros la guerra, que es va allargar fins al 1714, encara que durant la major part de la guerra Castellbisbal va quedar lluny del front.

1.7.3. Adjutori Segarra: un capità de l'exèrcit català

La continuació de la guerra obligava els austriacistes a formar el seu propi exèrcit. Encara que la major part del pes militar va recaure en les tropes de les potències aliades (holandesos, anglesos i portuguesos), es va fomentar la creació de companyies de voluntaris catalans que, en molts casos, feien un paper auxiliar. La forma d'actuar era lliurar, a elements que tenien capacitat d'influència en la seva contrada o experiència militar, una patent per alçar una companyia. Això vol dir que molts dels oficials que van lluitar durant la guerra no eren nobles ni militars professionals, encara que molts d'ells haguessin lluitat contra els francesos en les guerres anteriors. Aquest devia ser el perfil d'Adjutori Segarra.

Som molt lluny de poder escriure una biografia que faci justícia al personatge, però podem incloure-ne algunes dades. La primera, que devia ser fill del mas Segarra, que a la segona meitat del s. XVII tenia com a titular l'Antoni Joan Segarra i feia delme i delme de carnatge a l'Hospital de la Santa Creu, i de 18 quartans de civada als senyors de la Terceria. Es tracta d'un cognom que ja apareixia al fogatge de 1515 i que havia participat en diversos anys en els governs del municipi. Tenia, doncs, les condicions socials i econòmiques per tenir la capacitat d'alçar una companyia.

Tenim notícia de diverses aparicions seves al llarg de la guerra. Així l'any 1705, va entrar a l'exèrcit i el 1707 era capità d'una companyia de fusellers voluntaris amb els quals va lluitar al front de Navarra, però una bona part de la seva acció militar es va fer a les terres de Ponent. Quan el 1707 els borbònics van atacar Lleida, les seves missions consistien a perjudicar els proveïments de l'enemic. El 15 de setembre va capturar, prop d'Aitona, 38 cavalls i 200 bèsties de càrrega. Caiguda Lleida, es va traslladar cap a les terres de l'Ebre, on va donar diversos cops de mà, amb 31 cavalls, al costat del coronel portuguès Pedro Rojas. En l'acte bèl·lic més notable, va vèncer 55 granaders i 10 cavalls de l'enemic entre Mequinensa i Fraga i es van endur 300 atzembles. Un cop que va repetir el 8 de juliol, prop de Raimat.

Aquesta mena d'accions li van valer, l'any 1711, el nomenament de capità d'una companyia de cavalleria. Si en començar la guerra tenia la posició social, ara ja posseïa l'experiència militar i podia reclutar els seus propis homes. En conjunt, les seves accions militars durant aquests anys van ser exitoses, malgrat les dificultats creixents. El 13 d'agost de 1711, per exemple, va participar en un atac entre Fraga i Candanos contra 40 cavalls, 8 oficials i 20 soldats borbònics amb molt equipatge. Tot i vèncer, acte seguit van ser atacats i perseguits per 400 cavalls i 300 infants que el va obligar a travessar l'Ebre i abandonar el botí, però si més no, va evitar ser

derrotat o capturat. El domini creixent de l'exèrcit hispanofrancès sobre el territori feia cada cop més arriscades les accions de Segarra i els seus homes.

Aquesta mena d'accions van fer-lo assolir prestigi i respecte entre austríacs i catalans. I és que, de fet, quan es va signar la Pau d'Utrecht, el mes d'abril del 1713, les tropes angleses, holandeses i portugueses ja s'havien retirat. Només quedaven els soldats imperials del mariscal Starhemberg, que va començar a negociar amb els borbònics al mes de juliol. Un dels acords a què va arribar amb el general borbònic, el duc de Pòpuli, consistia a desarmar els voluntaris catalans. Durant unes quantes setmanes, i procurant no fer massa xivarri, es va intentar convèncer, amb més o menys diplomàcia, els soldats catalans que deixessin les armes. Però hi va haver uns quants oficials amb qui no van gosar insistir: Bac de Roda, Carles Regàs, Ermengol Amill i Adjutori Segarra, entre d'altres, que eren considerats l'elit de l'oficialitat catalana.

Del prestigi entre els seus, n'és una mostra la delicada missió que li va encarregar el conseller en cap de Barcelona, Manuel Flix, aquell mateix mes: se sospitava de membres del govern català, que tenien correspondència amb Madrid via Lleida. Flix va encarregar a Segarra obtenir proves de traïdoria. I, junt amb el capità dels voluntaris d'Aragó, Juan Novales, van interceptar dos correus que van dur a Barcelona el 20 de juliol de 1713. Malgrat la pressió popular per fer públics els noms dels remitents, Flix va preferir no dir-los per evitar un linxament popular i Segarra també va mantenir un prudent silenci sobre la qüestió.

L'avenç de les tropes borbòniques sobre la ciutat va fer que el setge es tanqués el 25 de juliol de 1713. Malgrat la superioritat militar, la situació del duc de Pòpuli no era còmoda, degut als moviments de la resistència en la seva rereguarda. En aquell moment, Castellbisbal ja havia tornat a l'obediència a Felip V, cosa que devia succeir amb l'ocupació de Martorell, el dia 20. Per assegurar la seva posició, Pòpuli va convertir Martorell en una plaça militar, amb una guarnició de 800 homes, i un governador militar, el tinent coronel Dionisio Martínez de la Vega, que de ben segur va extorquir la població de tota la zona. No podem fer gaires afirmacions precises per la falta de documentació, que no és imputable als accidents del temps, ja que la duresa de la repressió borbònica va fer que molts consistoris es decidissin a destruir les actes municipals dels anys de la guerra per evitar possibles represàlies posteriors. En altres casos van ser els incendis provocats pels ocupants els que van convertir en cendra els arxius dels pobles i les parròquies. Pel que sabem, però, no és el que va passar a Castellbisbal.

Amb el seu poble ocupat pels borbònics, Adjutori Segarra va continuar combatent entrant i sortint de la ciutat amb els seus homes per facilitar l'entrada de nous combatents, com els del capità Peguera el 7 d'octubre de 1713, o de queviures.

En els mesos de gener i febrer del 1714 es va produir, a diverses zones del país, una nova revolta contra l'ocupació filipista. Els maltractaments sobre la població i la introducció d'un nou impost, les "quinzenades", que s'havia de pagar cada dues

setmanes per mantenir l'exèrcit, van dur a una mobilització desesperada que els resistents van intentar aprofitar. A la zona del Llobregat, l'alçament va ser el 13 de gener i els paisans van ocupar els castells de Corbera i de Castellví de Rosanes per mirar de bloquejar els camins cap a Barcelona. La guarnició de Martorell ben aviat va adonar-se que no es tractava d'uns quants homes desesperats: homes, dones i nens es van fer forts i van aguantar fins al 21 de gener, quan una força de 2.300 homes d'infanteria i 300 dragons van aconseguir expugnar uns pocs centenars de resistents. Aquella darrera flamarada sí que seria el final de la guerra a la zona de Castellbisbal.

Mentrestant, Segarra va sortir de Barcelona el 6 de febrer de 1714 per reunir-se amb el marquès de Poal, Antoni Desvalls, a Cardona. El mes de maig de 1714 va dirigir una acció per alliberar Sitges i Vilanova, però la contraofensiva borbònica del general Juan Antonio Chaves va atrapar Segarra a Sitges, on també van anar les forces de Desvalls i d'Armengol Amill. La idea era enviar provisions a Barcelona, però el creixent nombre d'enemics va obligar a abandonar Sitges i les vitualles. La retirada del marquès de Poal la va cobrir Segarra amb tres companyies de cavalleria. El càstig va ser el saqueig de Sitges durant quatre dies. Però Adjutori no es rendia: el 19 de juny de 1714, amb el capità Moya i 110 soldats, va atacar la Pineda Fosca (Osona) i es va fer amb 115 atzembles, artilleria, dos capitans, un tinent i 44 soldats. El 24 de juny de 1714, Desvalls el va enviar a portar dues càrregues de pólvora a Moragues, a Oristà, i va prendre part a la batalla de Talamanca del 13 i el 14 d'agost de 1714.

El que no sabem és si, després del combat, va tornar a Barcelona o va quedar-se a Cardona. Sembla més probable que hagués estat entre els que es van rendir a Cardona el 18 de setembre de 1714, però el seu nom no apareix al document de la capitulació. La raó per suposar-ho és que els resistents de Barcelona van tenir grans dificultats per poder marxar de la ciutat, mentre que els de Cardona van obtenir unes condicions favorables per marxar a l'exili. I la darrera notícia que tenim d'Adjutori Segarra ens transporta a Viena, l'any 1725, ja que figura com a beneficiari d'una pensió de 15 florins mensuals com a capità de voluntaris, arribat a la capital imperial el 1715.

Durant el s. XVIII, els Segarra van continuar sent presents a Castellbisbal. Si van patir alguna mena de represàlia no ho sabem. La família no va ocupar mai el càrrec de batlle però sí el de regidor, concretament un Josep Segarra, l'any 1731, després de la Pau de Viena del 1725 entre Felip V i l'emperador Carles VI (el Carles III dels catalans) decretés un perdó general per poder tancar les ferides de la guerra.

L'assaut donné au Corps de la Place .

Les Bastions étant pris, les Sappes poussées au pied du mur qui ferme la gorge des bastions, les breches faites, à Coup de Canon, ou bien les mines étant Chargées, on fait sommer les assiégés de rendre la place, et au cas de refus on fait monter à L'assaut, on attaque en même tems la Courtine, et on pousse les ennemis jusqu'au grand retranchement qui Couvre le dedans de la Place, on L'attaque en plusieurs endroits tout à la fois et on fait effort pour gagner les remparts, on fait remplacer les troupes à mesure quelles avancent en sorte qu'il y ait toujours des bataillons qui occupent les breches les fosses, et le logement du chemin Couvert, et lorsque l'on ne peut forcer le grand retranchement, on se loge sur les remparts ou du moins sur les breches.

Gravat de Jacques Rigaud que representa l'assalt final de les tropes borbòniques a Barcelona, l'11 de setembre de 1714. Imprès el 1732. Font: Album.

Der Sturm auf den Haupt-Ort der Festung

Wenn man die Bollwerk erobert und die Untergrabungen unten an der Mauer, welche die Kehl-Lücke der Bastionen vor-schleüßet, geschehen sein, und die Breche entweder durch die Canonen, oder die Mäuen gemacht ist, laßt man die Belagerer auffordern die Festung zu übergeben. Schlägt sie nun solcher ab, fängt man an zu stürmen. Man greift auch zu gleicher Zeit die Courti-ne, oder die Mauer zwischen den zweyen Bollwerken an, und treibt den Feind bis in die große Schanz, welche das in-nerliche der Festung bedecket, diese fället man an vielen Orten zu gleich an, und man bemühet sich, auf die Wälle zu kommen. Man erklet alle-mahl die Troupen, nach dem dieselben avanciren, werden mit andern, so daß allezeit die Brechen, Graben, und die Eingrabungen des bedeckten Wegs von denen Troupen besetzt sein, und wann man die große Schanze nicht bedwin-gen kan, so setzt man sich auf den Wällen, oder wenigstens an denen Brechen feste.

2. La monarquia absoluta i la fi de l'Antic Règim (1714-1814)

2.1. L'endemà de l'Onze de Setembre de 1714

Tot i la rendició del dia 11, en realitat l'ocupació política de la ciutat no es va fer l'endemà, dia 12, quan només van entrar les primeres tropes, sinó el dia 13, quan José Patiño va prendre possessió d'una ciutat destruïda materialment i amb una població esgotada i desmoralitzada. Patiño era un buròcrata que Felip V havia nomenat un any enrere com a superintendent, o sigui, qui tenia la missió d'obtenir els recursos per a l'exèrcit que ocupava el país.

La primera cosa que van notar els derrotats va ser el menyspreu dels vencedors. El capità general borbònic, el duc de Berwick, no va entrar a la ciutat fins no haver liquidat les institucions catalanes. Per a tal fi, el 16 de setembre, Patiño va reunir a la Casa de la Ciutat els consellers de Barcelona, el que quedava de la Generalitat i el Braç Militar. De peu, els va llegir el decret que el duc havia promulgat el dia abans: quedaven extingides les institucions de govern pròpies. Totes. Als consellers els va fer lliurar insígnies, claus i qualsevol cosa que pogués recordar les seves funcions. I tots van ser enviats definitivament a casa. Per si no quedava clar, a les protestes d'un clergue davant la desaparició de les institucions, un home de Patiño li respongué: "Allí donde no se puede resistir, no hay nada que replicar".

L'arbitrarietat es va assentar com a pràctica de govern. Es va crear una Real Junta Superior de Justicia y Gobierno per tal d'administrar el país i una Junta de Administradores de Barcelona, ambdues presidides pel superintendent Patiño, l'home fort del nou règim. Tots els ingressos de la Generalitat i del Consell de Cent van ser confiscats per afrontar a les despeses militars, fins al punt que els acomodaticis botiflers que administraven Barcelona van queixar-se que només rebien diners per pagar les despeses dels oficials de l'exèrcit que havien ocupat cases a la ciutat. Per a la reconstrucció, ni cinc.

La fi de la guerra, però, no volia dir pau. Malgrat les garanties ofertes en la capitulació, la Real Junta va assumir, com a primera tasca, fer les indagacions de les responsabilitats polítiques de tots els austriacistes des del 1705. I no es limitaven a les individuals: les famílies dels exiliats també van ser incloses en les llistes que, de manera més o menys secreta, s'anaven elaborant. El 22 de setembre es van detenir els considerats responsables principals. Poc després, es va fer una llista de les persones a qui s'havia de confiscar els béns.

Els consellers de Barcelona, en primer lloc, però també tots els membres del Braç Militar que havien votat a favor de la resistència el 1713; tots els ministres de l'arxiduc que s'havien quedat a Barcelona, qualsevol participant en la resistència de la ciutat i qualsevol militar que hagués lluitat contra Felip V. Resulta impossible saber quantes persones van quedar afectades per les confiscacions o molestades d'una

manera o altra per les noves autoritats. Una xifra aproximada, però possiblement curta, és la de 4.000 persones que van ser castigades físicament d'alguna manera i encara caldria afegir-hi confiscacions, expulsions, etc. En definitiva, un règim de terror sense llei aplicat arreu del país. Batudes per àmplies zones del territori on la simple sospita o la delació interessada eren suficients per acabar davant els tribunals, just el que es va aplicar el gener del 1715 a Osona i que va provocar més de vint detinguts, que van ser immediatament traslladats a Barcelona. La culminació del sistema va ser la creació d'una atapeïda xarxa de confidents, reconeguts oficialment, que a la capital es coneixien com a "comissaris de barri".

Va convertir-se en una escena quotidiana: presoners passejats aparatosament pels carrers, carregats de cadenes i humiliats per la tropa, i execucions en llocs públics i visibles a tothom. Així va acabar el general Moragues el 27 de maig de 1715, un exemple il·lustre entre milers, probablement, d'anònims.

2.2. La càrrega fiscal

Per poder mantenir l'exèrcit que assetjava Barcelona, Patiño havia decidit cobrar, des del gener del 1714, 750.000 lliures en terminis de quinze dies: vet aquí les famoses "quinzenades", que van provocar l'alçament de febrer que va impedir-ne la recaptació. Però, ai las!, ni Patiño ni el rei van oblidar el deute, un cop la guerra va haver-se acabat. De manera que, ara ja sense resistència, els borbònics van poder recaptar-lo a través de delegats, enviats amb escorta militar arreu del país, els darrers mesos del 1714.

I com que la repressió anava de bracet amb la fam econòmica de la monarquia, el 9 de març de 1715 es va introduir a Catalunya el paper segellat. El primer impost que un rei aplicava a Catalunya en tota la seva història. De res van valer les queixes i laments de les poblacions, calia pagar –i així es va fer– l'expedició de 30.000 soldats per envair Mallorca, que encara resistia contra els Borbons, duta a terme el juny del 1715.

Els 35.000 soldats establerts en un territori empobrit com Catalunya, que tenia una mica més de mig milió d'habitants, era una càrrega molt feixuga, especialment quan eren ells els que havien d'alimentar-los i servir-los per la via dels allotjaments o de les composicions –pagaments per evitar tenir soldats a casa. La utilització dels allotjaments com a forma de càstig no era nova, però el govern filipista el va aplicar sense cap mena de mania i, més encara, estalviant-los a les poblacions considerades fidels, com Centelles. Castellbisbal no sembla que patís allotjaments, però en canvi va haver de lliurar diners per al manteniment de l'exèrcit: el 23 de novembre de 1716 es van pagar 200 lliures per les despeses de soldats que van passar per la població o que van venir a buscar llenya. I una setmana després, el primer de desembre, se'n van pagar 250 més per mantenir les tropes²⁸.

La culminació de la nova fiscalitat va ser el cadastre imposat el 1716. Un impost inspirat en algunes formes fiscals franceses que només es va aplicar a Catalunya. El

podem descriure com un impost personal i, teòricament, progressiu, que tenia dos conceptes: l'anomenat cadastre reial i el cadastre personal. El primer gravava els béns immobles i els seus ingredients hipotecaris. Amb aquesta finalitat, es va establir una divisió de les terres en 32 classes, tenint-ne en compte la fertilitat, que pagaven quotes diverses per una mateixa unitat de superfície. Les cases van ser gravades en un 10 % del rèdit produït o susceptible de produir-se. Tot i ser generalitzat, tenia una excepció important: no afectaven el que eren les propietats de l'Església en el moment de promulgar-se, encara que després canviessin de mans.

El cadastre personal, per la seva banda, gravava les rendes del treball. També n'estaven exempts la noblesa i altres grups assimilats. Els jornalers van ser gravats en 2 lliures i 10 sous anuals, mentre que el personal dels gremis ho va ser en 4 lliures i 10 sous. I encara quedava un tercer tipus: el dit industrial, que gravava en un 10% els beneficis de les empreses. Com és obvi, a Castellbisbal només va afectar el reial i el personal als jornalers, ja que no hi havia ni gremis ni indústria.

Com han explicat Agustí Alcoberro i altres historiadors, el cadastre provoca molts dubtes pel que fa a la seva funcionalitat. Aplicar-lo correctament requeria un procés força sofisticat d'elaboració d'enquestes i qüestionaris que no es podia improvisar i que xocava amb les necessitats econòmiques del govern. Així que, a la pràctica, els primers anys es va aplicar de forma bastant anàrquica i injusta, ja que es buscava només satisfer les exigències de Madrid i, precisament per això, hi va haver un important frau en les declaracions de la qualitat de les terres, quan no van ocultar-se, directament. El grau de fiabilitat fiscal n'afecta també la seva credibilitat com a font històrica, ja que el seu ús obliga sempre a avisar sobre la possible inexactitud, com nosaltres hem fet.

Ara bé, historiadors com Roberto Fernández, seguint la vella opinió de Vicens Vives, han considerat el cadastre com una aportació a una fiscalitat més justa i moderna, de la qual derivaria una oportunitat per al creixement econòmic del país. Però cal tenir present que el cadastre es va afegir al sistema fiscal anterior –el de la Generalitat i els municipis–, no el va pas substituir. De tal manera que, a la pràctica, la pressió fiscal a Catalunya, respecte del període constitucional es va doblar. I, així i tot, no es cobrien les necessitats d'un estat militaritzat que gastava més del doble del que recaptava del país.

El nou sistema es va assentar a partir del 1726. Acabada la Guerra de Successió, el país encara va haver de fer front a la Guerra de la Quàdruple Aliança (1719-1720), que va provocar el sollevament de líders guerrillers com Carrasquet contra Felip V. Finalment, la Pau de Viena del 1725 va ser la reconciliació dels dos vells antagonistes, Felip d'Anjou i Carles d'Àustria, de manera que no és agosarat dir que va finalitzar la postguerra de la Guerra de Successió. A partir d'aquell moment, també es va consolidar el cadastre, que no es va actualitzar en tot el segle, cosa que sí que va tenir un efecte important sobre certes zones del país, que van anar guanyant població i producció, ja que a la llarga el manteniment dels barems va comportar una reducció de la pressió fiscal.

2.3. El Decret de nova planta: l'estabilització del nou règim

2.3.1. Un règim menys estable del que es diu

El 16 de gener de 1716 es va publicar el Decret de nova planta de Catalunya. Com el seu propi nom indica, era l'aparició d'una nova estructura (Planta) de govern al Principat, que suposava l'abolició de tot el sistema estatal català que havia evolucionat des de l'edat mitjana. Lleis, institucions, cultura política, tradicions... quedaven escombrades per una nova concepció del poder basada en els principis de la centralització, l'absolutisme monàrquic i la militarització del poder a Catalunya.

Des d'aleshores, el govern a Catalunya estaria presidit pel capità general, que actuaria conjuntament amb la Reial Audiència, formada per juristes triats per la monarquia, i bona part de l'articulat del Decret es va dedicar a explicar el funcionament d'aquest organisme, que esdevenia l'eix sobre el qual s'articulava institucionalment el país: no era només un tribunal de justícia, sinó que també nomenava els regidors municipals i altres càrrecs d'àmbit territorial i, juntament amb el capità general, formaven el Real Acuerdo, que decidia en totes les qüestions referides a l'administració del país.

L'altre gran aspecte a què feia referència el Decret de nova planta era l'organització del territori. L'eliminació de les vegueries i la creació dels corregiments: Barcelona, Mataró, Girona, Vic, Puigcerdà, Talarn, Lleida, Cervera, Manresa, Vilafranca del Penedès, Tarragona i Tortosa.

També regulava les atribucions dels municipis: "Los regidores tendrán a su cargo el Gobierno político de las Ciudades, Villas y Lugares y la Administración de sus Propios y Rentas, con que no puedan hacer enagenación, ni cargar censos" (Art. 46). Aquestes atribucions no eren massa diferents de les que havia tingut tradicionalment el municipi català, però sí que eliminava tot el que feia referència a la imposició de tributs i a l'autodefensa mitjançant el sometent, que va quedar prohibit.

Fora un error pensar que la filosofia i el resultat de la nova planta va ser una simple annexió de Catalunya a Castella per la via de l'homogeneïtzació legal. En realitat, a Catalunya es va imposar un règim nou i diferent del castellà que tenia com a característica principal una forta militarització que s'estenia pel territori. Pràcticament tots els corregidors que van tenir Catalunya durant el s. XVIII van ser militars i, a cada corregiment, hi havia un seguit de "alcaldías mayores", juristes, aquests sí, que compensaven l'escassa formació jurídica dels seus caps.

És clar que, per concretar un marc tan genèric com el de la nova planta, van haver de redactar-se un seguit de normes jurídiques. I va ser mitjançant aquestes normes que es va concretar la situació en què quedava Castellbisbal durant la vigència del sistema fins al 1833 –amb els parèntesis de la Guerra del Francès (1808-1814) i el Trienni Liberal (1820-1823).

El *Reglamento dispuesto para el régimen de todas las villas y lugares no Cabezas de Corregimiento* del 6 de juliol de 1717 va ser el que, com indica el seu nom, con-

De Compé

NUEVA PLANTA
DE LA
REAL AUDIENCIA
DEL
PRINCIPADO
DE
CATALUÑA,
ESTABLECIDA
POR SU MAGESTAD,
CON DECRETO DE DIEZ Y SEIS
de Enero de mil setecientos y diez y seis.

*En Barcelona: Por JOSEPH TEXIDÓ, Impressor del Rey N. Sr.
Se hallará en su casa, en la calle de Santo Domingo.*

Detall del mapa de les vegueries de Catalunya de Paolo Petrini (c. 1700), titulat: *Principato di Catalogna diviso nelle sue diecisette vicarie contato di Rossiglione e c^a de Cerdagna*.
Font: Biblioteca de Catalunya.

cretava el funcionament dels diversos tipus de municipi: reial, baronial o baronial incorporat al patrimoni reial.

Però no va ser fins al 1718 que es va publicar l'*Edicto que explica la division y confines de los doze corregimientos del Principado de Cathaluña y distrito del Valle de Arán*: la concreció de les reials cèdules fetes per Felip V, publicades pel capità general marquès de Castel-Rodrigo. Era aquest edicte el que fixava els límits dels corregiments, i Castellbisbal va quedar dins del de Barcelona aplegant els territoris de la baronia de Martorell i Molins de Rei, i fent frontera amb el corregiment de Vilafranca. Sembla, però, que aquesta delimitació estava plena de dubtes i indefinicions i que Castellbisbal va ballar entre el corregiment de Mataró i el de Barcelona. És per això que els batlles i regidors nomenats entre 1722 i 1731 estan registrats en el volum corresponent del corregiment de Mataró, tot i un apunt marginal que diu: "Este lugar se pasó deste corregimiento al de Barcelona en virtud de carta orden dirigida al corregidor de Mataró de fecha 28 de agosto 1719"²⁹.

EDICTO,
Q V E
EXPLICA LA DIVISION,
Y CONFINES DE LOS DOZE
CORREGIMIENTOS
DEL PRINCIPADO
D E
CATHALVÑA,
Y DISTRITO DEL VALLE DE ARAN

CON LOS PVNTOS
TOCANTES A LOS SALARIOS DE LOS
Corregidores, y de sus Tenientes, ó Alcaldes Mayores;
En cumplimiento y execucion de dos Reales Cédulas
de su Magestad despachadas, la vna en Balsain en
veinte y tres de Junio de mil setecientos y diez y ocho,
por la Real Camara de Castilla, y la otra por su
Concejo Real en el Pardo en fecha de veinte
y cinco de Noviembre del mismo
Año.

CON LICENCIA DE LOS SUPERIORES.

Barcelona: Por IOSEPH TEXIDÒ, Impresor del Rey
Nuestro Señor.

Detall del mapa dels corregiments de Catalunya, fet per Tomás López el 1776. Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (IGGC).

D'acord amb tota aquesta normativa, i en funció de la seva població, que segons la Reial Audiència era de 28 cases, només li pertocaven dos regidors, a més del batlle, que tenien un mandat de durada biennal i que podien repetir indefinidament, com a representant senyorial o com a clavari per dur els comptes. Per descomptat, desapareixia la insaculació o qualsevol altra forma de participació, directa o indirecta, que poguessin tenir els veïns en la gestió municipal. Totes les decisions quedaven en mans dels dos regidors i el batlle de la vila. I com es triaven? D'acord amb el privilegi municipal del 1580, els jurats insaculats havien de ser confirmats pel senyor feudal. En aquest cas, el nomenament de regidors i batlle el faria directament l'actual senyora, la duquessa de Vilafranca, proposta prèvia dels dos regidors existents, que també proposarien el clavari. Però abans de fer-se oficial el nomenament, calia que primer ho revisés la Reial Audiència, per assegurar-se que “haya recaído la elección en sugeto idóneo, de conocida fidelidad y de la mayor satisfacción para el Real Servicio.” La pèrdua d'autogovern del municipi era prou evident, però almenys s'evitava que, com en tots els altres casos, el nomenament el fes directament la Reial Audiència.

Pel que fa a la tria de regidors, hi havia un seguit de limitacions per evitar les concentracions de poder en poques mans i la corrupció. Concretament, no podien proposar-se com a successors per als càrrecs parents propers –fins a cosí germà o cunyat–, i ningú no podia repetir el càrrec més d'una vegada cada tres anys. Quedaven exceptuats els pobles que no tenien prou població, però calia que ho argumentessin cada vegada. Malgrat aquesta aparença, el que s'afavoria era una concentració dels càrrecs en poques mans i la desaparició de qualsevol iniciativa política dels habitants.

¿Va canviar gaire la dinàmica política de Castellbisbal, amb el nou sistema municipal? Cal dir que no. Recordem que una part de la població de Castellbisbal estava inhabilitada per formar part de l'Ajuntament, que és el nou nom que rebien els consistoris substituïnt el que s'usava des de l'edat mitjana: universitats (perquè aplegaven l'univers de la comunitat). Només podien ser triats els propietaris, cosa que reduïa els candidats als amos de les masies, no als seus treballadors –almenys fins al final del segle, com veurem.

El primer ajuntament borbònic que ens consta triat pel nou sistema és el de l'any 1718, format per Josep Pelegrí com a batlle –representant de la duquessa– i Francesc Margarit com a sotsbatlle. Els regidors van ser Antoni Santeugeni i Jaume Elias. Reproduir el llistat sencer del segle seria un exercici redundant, ja que els cognoms que anem trobant són els mateixos una vegada i una altra, però podem fer-ne un tast. Per exemple, Fèlix Santauegeni va ser triat regidor quatre vegades entre 1730 i 1759 i batlle els anys 1747 i 1749. També va ser regidor quatre vegades Jaume Elias entre 1718 i 1735. La família Pastaller va tenir un paper principal, si hem de fer cas a les vegades que va estar a l'Ajuntament: Francesc Pastaller va ser regidor quatre vegades entre 1749 i 1764, prosíndic el 1770 i el seu fill, també anomenat Francesc, va ser batlle de

forma ininterrompuda dotze anys (1783-1791) i del 1799 al 1801. El mateix podríem dir de la família Margarit, set gegades regidors i amb tres batlles a l'haver.

¿Hi havia alguna relació entre el nivell de riquesa d'aquestes famílies i la seva posició al municipi? Estudiant les dades del cadastre del 1735 podem oferir algunes respostes. Els Santaeugeni tenien 250 quarteres de terra, però en Josep Margarit només en tenia 6, a la riera de Salses. Els Pastaller, que van guanyar importància en la segona meitat del segle, només tenien 40 quarteres de terra. Tot i que tan important com la quantitat de terra posseïda n'era la seva productivitat, podem dir que el criteri de riquesa no va ser el principal a l'hora de nomenar regidors i batlle, entre d'altres coses perquè les diferències no eren excessives. Dit d'una altra manera, no hi havia una oligarquia que concentrés en les seves mans els recursos econòmics i polítics, tot i que sí que hi ha quinze famílies que, al llarg de tot el segle, ocupen la batllia i les regidories: els Pelegrí, els Santaeugeni, els Canellas, els Puig, els Margarit, els Pagès, els Casas, els Banyadell, els Comellas, els Puig, els Cases del Riu, els Nicolau de Baix, els Nicolau de Dalt i els Pastaller.

Les funcions de l'Ajuntament eren ben escasses i demostren el tarannà militar del règim borbònic. Havien d'administrar els béns propis (i ja hem vist que, a Castellbisbal, no n'hi havia cap) i recaptaven el cadastre i els diners per servir a les necessitats de l'exèrcit. La liquidació dels comptes del 1752 deixa ben clara la buidor de les atribucions locals: la principal tasca dels regidors era el cobrament del cadastre, que es pagava en tres terminis, i dels diners per a d'altres despeses, com el pagament de fusellers, el pagament de farratges per l'exèrcit i les despeses d'uns oficials de l'exèrcit agregats a Barcelona. Teòricament, els regidors havien de cobrar, cada any, 10 lliures anuals de sou i dietes, però que en cas que els diners recaptats no fossin suficients, com va passar el 1752, no les cobraven.

Per la documentació conservada a l'Arxiu Municipal de Castellbisbal³⁰, a meitat del s. XVIII, l'Ajuntament no disposava d'ingressos regulars propis, és a dir que a diferència d'altres viles i llocs de Catalunya, no obtenia recursos pel lloguer de terres del poble, taxes per l'ús comunal de bosc, etc. Per aquest motiu, davant les exigències fiscals del rei o de les necessitats extraordinàries de la localitat, l'única via per aconseguir recursos era el de la imposició de talles o repartiments, el que ara coneixem com contribucions.

La monarquia borbònica, inicialment, va intentar moure les rodes fiscals dels municipis catalans per cobrir les necessitats del seu aparell militar, després per fer front a les necessitats locals. Així, el 1761, Castellbisbal va satisfer 241 reals i 12 diners per afrontar el manteniment dels fusellers de les esquadres del batlle de Valls i altres despeses militars. Aquests diners eren recaptats entre els propietaris i els veïns del poble. Amb motiu dels requeriments de presentar els comptes de la localitat al Reial Consell, a partir del 1761, sabem que la via dels impostos era l'única possible per satisfer les necessitats militars perquè el poble no tenia recursos ni tampoc un sistema de taxes propis.

Llista de batlles i regidors de l'Ajuntament borbònic de Castellbisbal

NOM	CÀRREC	ANYS
Josep Pelegrí	Batlle	1718-1734
Antoni Santeugeni	Batlle	1734-1736
Climent Canellas	Batlle	1736-1738
Josep Puig	Batlle	1738-1745
Francesc Margarit	Sotsbatlle	1718-1734
Josep Pagès	Sotsbatlle	1734-
Josep Casas	Batlle	1745-1747
Fèlix Santauegeni	Batlle	1747-1749
Josep Canyadell	Batlle	1749-1751
Pere Comellas	Batlle	1751-1753
Josep Puig	Batlle	1753-1755
Josep Canadell	Batlle	1755-1757
Josep Casas	Batlle	1757-1759
Josep Canadell	Batlle	1759-1761
Mateu Comellas	Batlle	1761-1763
Pere Comellas	Batlle	1775-1777
Josep Cases del Riu	Batlle	1777-1779
Josep Nicolau de Baix	Batlle	1779-1781
Francesc Pastaller	Batlle	1781-1783
Pere Comellas	Batlle	1783
Miquel Bros	Batlle	1814
Josep Nicolau de Baix	Batlle	1779
Francesc Pastaller	Batlle	1785-1787
Pere Joan Ribot	Batlle	1787
Francesc Pastaller	Batlle	1791-1793
Josep Margarit	Batlle	1793-1795
Pere Puig	Batlle	1795-1797

ÈPOCA MODERNA

Miquel Amat	Batlle	1797-1799
Francesc Pastaller	Batlle	1799-1801
Miquel Bros	Batlle	1801-1805
Miquel Bros	Batlle	1805-1808
Miquel Bros	Batlle	1808
Gaspar Ravella	Batlle	1811
Joan Margarit	Batlle	
Francesc Santaeugeni	Batlle	1829
Miquel Rebella	Batlle	1832
Antonio Santeugeni	Regidor	1718
Jaume Elias	Regidor	1718
Pau Llopart	Regidor	1720
Pau Costa	Regidor	1720
Josep Albareda	Regidor	1722
Josep Campanya	Regidor	1722
Josep Nicolau de Baix	Regidor	1723
Jaume Elias	Regidor	1723
Josep Campanya	Regidor	1725
Jacint Pla	Regidor	1725
Pere Costa	Regidor	1726
Josep Casas	Regidor	1726
Jaume Elias	Regidor	1727
Joan Pastaller	Regidor	1727
Magí Puig	Regidor	1728
Josep Pi	Regidor	1728
Climent Comelles	Regidor	1729
Francesc Margarit menor	Regidor	1729
Josep Cases del Riu	Regidor	1730
Felix Santaeugeni	Regidor	1730

Silvestre Canadell	Regidor	1731
Josep Segarra	Regidor	1731
Josep Albareda	Regidor	1732
Pere Pau Costa	Regidor	1732
Magí Puig	Regidor	1733
Pere Campanya	Regidor	1733
Jaume Elias	Regidor	1735
Joaquím Segarra	Regidor	1735
Pere Pau Costa	Regidor	1736
Josep Puig	Regidor	1736
Francesc Pelegrí	Regidor	1737
Josep Amat	Regidor	1737
Nicolau Dalt	Regidor	1738
Antic? Costa	Regidor	1738
Félix Santaeugeni	Regidor	1739
Mateu Comellas	Regidor	1739
Josep Segarra	Regidor	1740
Josep Comellas	Regidor	1740
Antoni Costa	Regidor	1742
Pau Socarrats	Regidor	1742
Joan Nicolau	Regidor	1743
Pere Campanyà	Regidor	1743
Josep Amat	Regidor	1744
Josep Nicolau de Baix	Regidor	1744
Josep Canyadell	Regidor	1747
Antoni Costa	Regidor	1747
Josep Amat	Regidor	1748
Josep Nicolau	Regidor	1748
Mateu Comellas	Regidor	1749
Francesc Pastaller	Regidor	1749
Pere Companyà	Regidor	1750
Boi Montsant	Regidor	1750
Josep Puig	Regidor	1751

ÈPOCA MODERNA

Pere Ribot	Regidor	1751
Josep Nicolau de Baix	Regidor	1752
Joan Canals	Regidor	1752
Joan Nicolau de Dalt	Regidor	1753
Josep Cases del Riu	Regidor	1753
Fèlix Santaeugeni	Regidor	1754
Pere Joan Elias	Regidor	1754
Mateu Comellas	Regidor	1755
Joan Morral	Regidor	1755
Josep Puig	Regidor	1756
Josep Amat	Regidor	1756
Joaquím Segarra	Regidor	1757
Antoni Costa	Regidor	1757
Josep Nicolau de Baix	Regidor	1758
Pere Ribot	Regidor	1758
Fèlix Santaeugeni	Regidor	1759
Josep Margarit	Regidor	1759
Pere Joan Elies	Regidor	1760
Joan Escayol	Regidor	1760
Francesc Pastaller	Regidor	1761
Vicenç Amat	Regidor	1761
blanc		1762
blanc		1762
blanc		1763
blanc		1763
Francesc Pastaller	Regidor	1764
Josep Margarit	Regidor	1764
Pere Joan Elies	Prosíndic	1764
En blanc		1765
En blanc		1765
En blanc		1766
En blanc		1766

En blanc		1767
En blanc		1767
Ramon Terrós i Morral	Prosíndic	1767
En blanc		1768
En blanc		1768
En blanc		1769
En blanc		1769
Francesc Pastaller	Prosíndic	1770
En blanc		1771
En blanc		1772
En blanc		1773
Antoni Nicolau de Dalt	Prosíndic	1773
En blanc		1774
Antoni Costa	Regidor	1775
Josep Santaeugeni	Regidor	1775
Josep Margarit	Regidor	1776
Francesc Segarra	Regidor	1776
Pere Joan Elies	Prosíndic	1776
Josep Nicolau de Baix	Regidor	1777
Boi Ares	Regidor	1777
Pere Campanyà	Regidor	1778
Josep Camarnui	Regidor	1778
Josep Margarit i Fontanilla	Regidor	1779
Antoni Nicolau de Dalt	Regidor	1779
Pere Puig	Prosíndic	1779
Ramon Terrós i Morral	Regidor	1780
Pere Comellas	Regidor	1780
Francesc Segarra	Regidor	1781
Pere Joan Ribot	Regidor	1781
Josep Santaeugeni	Regidor	1782
Josep Amat i Casas	Regidor	1782
Pere Campanya	Prosíndic	1782

ÈPOCA MODERNA

Josep Nicolau de Baix	Regidor	1783
Francesc Elies	Regidor	1783
Josep Margarit	Regidor	1784
Pere Puig	Regidor	1784
Josep Santaeugini	Regidor	1785
Boi Aris	Regidor	1785
Vicent Torras i Morral	Prosíndic	1785
En blanc		1786
Josep Comellas	Regidor	1787
Domingo Nicolau	Regidor	1787
En blanc		1788
Josep Margarit	Prosíndic	1788
Pere Puig	Regidor	1789
Pau Comellas	Regidor	1789
En blanc		1790
Domènec Nicolau de Dalt	Regidor	1791
Joan Ribas	Regidor	1791
En blanc		1792
Salvador Santaeugini	Regidor	1793
Climent Comelles	Regidor	1793
Miquel Bros	Regidor	1794
Manuel Suria	Regidor	1794
Josep Nicolau de Baix	Prosíndic	1794
Josep Canadell	Regidor	1794
Pau Duran menor	Regidor	1795
En blanc		1796
Domènec Nicolau de Dalt	Regidor	1797
Llorenç Amat menor	Regidor	1797
En blanc		1798
Miquel Bros	Regidor	1799
Joan Ribas	Regidor	1799
En blanc		1800

CASTELLBISBAL, UNA HISTÒRIA POTA-ROJA

Pere Joan Ribot	Regidor	1801
Miquel Escayol menor	Regidor	1801
En blanc		1802
En blanc		1803
Salvador Santaeugeni	Prosíndic	1803
En blanc		1804
Joan Costa	Regidor	1805
Joan Ribas	Regidor	1805
Josep Puig	Regidor	1806
Jaume Margarit	Regidor	1806
Joan Comellas i Campaña	Prosíndic	1806
En blanc		1807
En blanc		1808
En blanc		1809
No existeix		1810
Antoni Nicolau de Dalt	Regidor	1811
Pau Duran	Regidor	1811
En blanc		1814
Miquel Amar?	Regidor	1815
Marc Falguera	Regidor	1815
Vicent Torras i Morral	Regidor	1816
Pere Ribas i Campaña	Regidor	1816
Climent Comelles	Batlle	1831
Antoni Margarit	Regidor	1831
Josep Pastallé i Súrria	Regidor	1831
Miquel Roig	Prosíndic	1831
Josep Blanc	Regidor	1832
Joan Pau Comellas	Regidor	1832

Autor: Àngel Casals. Font: Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA): Reial Audiència, regs. 170-1451. A la pàgina següent: Nomenament de regidors del lloc i terme de Sant Vicenç de Castellbisbal, per part d'Antonio Álvarez de Toledo, Marquès de Los Vélez i senyor de Sant Vicenç de Castellbisbal. Font: Arxiu Municipal de Castellbisbal. (CAT AMCAS UD 3156).

Ud. de m. de d. de.

SELLO QVARTO, VEIN-
TE MARAVEDIS. AÑO DE
MIL SETECIENTOS Y SE-
SENTA Y SEIS.

DON ANTONIO ALVAREZ DE TOLEDO,

Offorio, Perez de Guzmán el Bueno, Moncada, Aragon, Faxardo, y Requens, Luna, Cardona, Zuñiga, Portugal, Silva, y Mendoza; Marqués de Villafranca, de Villanueva de Baldueza, de los Velez, Molina, y Martorel; Duque de Fernandina, Montalto, y Bibona, Principe de Paternò, y de Montalván, Conde de Peña-Ramiro, Cartanageta, Colefano, Aderò, Sclafani, Caltabelota, y Centorbe, Baron de Melili, de la Mota de Santa Anastasia, de Belichi, y San Bartholomè, Señor de las Baronias de Castelvì de Rosans, Molins de Rey, Santa Cruz del Orden, San Andrés de la Barca, San Pedro de Abrera, San Estevan de Safrobiras, y San Vicente de Castellbisval, Patron de la Capilla de Nuestra Señora de la Victoria del Palau de la Condesa de Palamòs en la Ciudad de Barcelona, Señor de Cabrera, y Ribera, Valle de Lofada, Coto de Balboa, y de Matilla de Arzòn, de las Villas de Mula, Alhama, Librilla, las Cucbas, Portilla, Cantoria, del Real Sitio, y Casas de Almanzora, y Almizaraques, Albánchez, Benitagla, Oriá, Albóx, Zurgena, y Arboleas, de Velpasso de San Nicolòs, de la Guardia, del Campo Rotundo, de Blancavila, de los Bosques, y Montes del Etna Pujidiana, Villa de Aragon, con sus Distritos, de San Sixto, de Baquerizo, de la Marre, de la Ribera de Moncada, de las Petralias Alta, y Baxa, de Xilato, de Caltabuturo, de Fenicia, de Moncada, y de los Montes de Miminiano; Adelantado, y Capitan Mayor del Reyno de Murcia, Marquésado de Villena, Alcaráz, Campo de Montiel, y Sierra de Segura, Alcayde perpetuo de los Reales Alcazares de las Ciudades de Murcia, y Lorca, y de la Fortaleza de Ponferrada, Grande de España de primera Classe, Cavallero del Insigne Orden del Toysòn de Oro, y Gentil-Hombre de Cámara de S. M. con exercicio, &c.

Por quanto me pertenece la Provisión de los Empleos de Residentes del Duque de S. Vicente de Castellbisbal Comend. de Barcelona y combino al V. Servicio que estos officios necesitan en personas de satisfacion, integridad, y confianza para que los suum comacito

Pressupost de l'Ajuntament de Castellbisbal de l'any 1773

ENTRADES	
Talla o repartiment	1.200 reals
DESPESES	
Sous dels regidors i síndic	320 reals
Sou del secretari municipal	30 reals
Esquadres i altres despeses militars	271 real, 12 diners
Sou del dipositari	18 reals
Escriptura de pagament del repartiment	5 reals, 15 diners
Escriptura de pagament de l'octau d'aiguarent	10 reals
Despatx dels nous regidors 1774	15 reals
Manteniment de l'església parroquial	150 reals
Manteniment dels camins municipals	100 reals
Despeses ordinàries i extraordinàries	70 reals, 2 diners
TOTAL DESPESES	990 REALS, 5 DINERS

Font: "Libre dels comptas de propis y arbitres del Poble de Castellbisbal Corregiment de Barcelona comensat en lo any 1760". (CAT AMCAS UD 7140).

L'any següent, el 1762, l'intendent borbònic va emetre un reglament fiscal pel qual Castellbisbal havia de cobrar, anualment, 1.200 reals i, una vegada aprovat pel Reial Consell, l'any següent es va posar en execució. Com a única partida d'ingressos quedava fixada la contribució i, en canvi, en la partida de despeses, una graella amb diversos conceptes. En cas de superàvit, el sobrant es guardava a la caixa municipal i se sumava al pressupost de l'any següent. El 1807, a més de les contribucions, també es va ingressar pel lloguer de la carnisseria i l'hostal.

A partir del 1775, el reglament va establir la recaptació de 1.059 reals i 8 diners, quantia que no es va modificar durant tot el període que ens ocupa.

L'aparent estabilitat del règim borbònic durant el s. XVIII té bastant de miratge, però la documentació amb prou feines dona pistes sobre els conflictes existents. Algunes qüestions es plantegen soles: com podem explicar que no hi hagi pràcticament informació sobre el municipi castel·lisbalenc entre 1714 i 1718? Per què es van produir les indecisions sobre el corregiment on havia de quedar Castellbisbal? Encara és més cridaner que no hi hagi, a la Reial Audiència, nomenaments dels regidors entre 1762 i 1774 –amb l'excepció de l'any 1764.

El cert és que els treballs sobre la vida política catalana del s. XVIII són escassos. Després dels estudis de Joan Mercader sobre la Capitania General, als anys seixanta, la gran referència són els treballs de Josep M. Torras i Ribé sobre el municipi borbònic, començats als anys setanta i, més recentment, els treballs de Rafael Cerro sobre els oficials borbònics inferiors, com els alcaldes majors. Fora d'això, estudis locals i síntesis generals. Per tant, no tenim un quadre de context sobre el qual treballar i ens hem de moure en l'incòmode terreny de la hipòtesi.

Abans s'ha explicat com, des de la caiguda de Barcelona fins a l'establiment de la nova planta, van passar gairebé dos anys i, fins a la publicació dels reglaments per desenvolupar-la a nivell municipal, dos anys més. Què va passar mentrestant? Castellbisbal estava en mans borbòniques des del 1713. No en sabem la data exacta, però si recordem que Martorell va ser una base important de l'exèrcit borbònic des d'aquell any, que el mes de juny havia estat escenari d'una trobada entre delegats borbònics i austríacs per negociar la retirada de les tropes imperials, i que tenia fins i tot tropes allotjades –que van atacar el 9 de maig les tropes resistents d'Antoni Desvallés a Esparraguera–, podem suposar que l'ocupació de Castellbisbal es devia fer per aquells dies. Durant tots aquells anys, i fins al 1718, el municipi es va continuar regint pel privilegi del 1580. En aquells anys, les autoritats borbòniques es van limitar a purgar, de les llistes d'insaculació, les persones clarament identificades amb el bàndol perdedor, però no tenim cap notícia de Castellbisbal en aquest sentit.

Si va haver-hi una proposta d'integrar Castellbisbal al corregiment de Mataró, on va incloure-s'hi tot el Vallès Occidental, hi havia un argument de pes per deixar-lo a Barcelona: mantenir la integritat del marquesat de Martorell. Cal suposar que la pressió de la duquesa de Montalto i marquesa de Martorell, Catalina de Montcada y Aragón, devia ser definitiva.

El sistema borbònic va començar a mostrar els seus problemes ben aviat, de manera que cal descartar totalment la idea d'una centúria d'estabilitat política com va proposar la historiografia del s. xx. A partir de la dècada de 1720 van començar les denúncies per corrupció i els abusos dels càrrecs municipals, i el 1729 el coronel Jerónimo Breziani –lliure de qualsevol sospita, com a militar que era– feia una denúncia de les corrupteles i els fraus dels regidors de la zona de Tarragona, que va formar part d'un degoteig de conflictes locals que, a partir del 1740, van començar a ser cada vegada més freqüents entre els veïns i els seus ajuntaments.

No tenim notícia sobre cap conflicte d'aquest tipus a Castellbisbal, però la situació general va acabar provocant una important reforma municipal el 1760. La pròpia Reial Audiència reconeixia el desprestigi dels ajuntaments: en uns casos, perquè alguns veïns miraven de fer-se nomenar i, en molts d'altres, perquè fugien de ser nomenats. La introducció de reformes municipals a nivell d'estat va permetre canvis específics a Catalunya. El canvi més important va ser la introducció d'un nou càrrec, el síndic personer o prosíndic, que havia de recaure en “las personas más principales de cada pueblo”, segons es deia a les instruccions de la Reial Audiència del 2 d'agost de 1760. Les seves funcions, teòricament, eren fer peticions, en nom dels veïns, als regidors i fiscalitzar la fixació d'impostos i preus municipals, o sigui: vigilar els regidors per evitar la corrupció. A la pràctica, però, i més en les poblacions petites com Castellbisbal, no tenia cap funció específica. La durada del seu càrrec era triennal i la seva elecció corresponia a la totpoderosa Reial Audiència, a partir d'una terna proposada pel propi Ajuntament.

Alguna cosa de greu devia passar, durant aquests anys d'introducció de reformes, perquè a la Reial Audiència hi hagués tants buits de nomenaments. Significativament, el cas de Castellbisbal no era l'únic: el mateix passava a totes les poblacions del marquesat de Martorell i en moltes altres viles baronials del corregiment de Barcelona. ¿Una pugna entre el duc i la Reial Audiència per evitar les reformes o per afermar el seu domini? Perquè els nomenaments sí que continuaven arribant del duc al poble, encara que no figurin a la Reial Audiència, com el del 1766³¹. No podem donar cap resposta certa, no hi ha cap informació en la documentació, ni s'ha estudiat tal qüestió en cap altre municipi. Un més dels enigmes del règim borbònic, suposadament tan estable.

Hem afirmat que el prosíndic no devia tenir cap atribució real a Castellbisbal. El primer nomenament que consta és el de 1764 –un any en què no figura el nomenament dels regidors– i el càrrec va recaure en Pere Joan Elies, un home que havia estat regidor el 1754 i el 1760. El seu successor, l'any 1767, va ser Ramon Terrós i Morral, que seria regidor el 1780. I el mateix podríem dir de Francesc Pastaller, prosíndic el 1770 i regidor en un munt d'ocasions, o d'Antoni Nicolau de Dalt, el seu successor. Per tant, fos per la falta de personal per ampliar les tries, fos per la cohesió del grup de propietaris que dominaven la població –exactament vint-i-sis, el 1786–, l'aparició del nou càrrec no va suposar cap variació substancial al municipi.

2.3.2. Polèmiques castellbisbalenques: hostals i regidors

Un dels reptes a què va fer front l'Ajuntament de Castellbisbal va ser la confrontació amb l'Hostal de la Barraqueta i sobre el nou hostal que calia ubicar al Pont del Diable, en plet contra el Consistori de Martorell; dos temes que, en realitat, eren un de sol. L'Hostal de la Barraqueta ha de considerar-se un dels símbols de la història de Castellbisbal: estava en el camí que anava de Sant Andreu de la Barca a Martorell i, al s. XIX, va donar nom a dos herois populars del liberalisme català –*el Noi* i *el Xic de la Barraqueta*, dels quals es parlarà a fons al capítol corresponent–, però la seva existència es remuntava al s. XVII i va ser una veritable pedra a la sabata per al municipi.

El primer privilegi per tenir hostal, carnisseria, fleca, tenda i per tenir un mostassaf, que era el responsable local dels intercanvis de productes, data de l'any 1645 i es va dictar en temps de domini francès. D'aquest privilegi, l'únic que es devia aplicar va ser la creació de l'hostal, ja que el de la Barraqueta està documentat ja l'any 1689. Quan el 1691 es va dictar el nou privilegi, doncs, l'hostal ja hi era i Josep Mallol i Pelegrí es va cuidar d'obtenir un privilegi del marquès el 1699, cosa que convertia en paper mullat el de 1691 perquè l'autoritzava a tenir en emfiteusi, a casa seva, un hostal que s'anomenava originalment “la Barraqueta d'en Pelegrí”.

Tres quarts de segle més tard, el 1764, els regidors van denunciar Antònia Pelegrí perquè no respectava el privilegi de 1691 i no pagava res per la venda d'aiguardent, ni comprava el pa a la fleca local. Econòmicament la situació era greu, atès que l'hostal era l'únic lloc on es venia aiguardent a la menuda. Per què havien esperat tant a denunciar-ho? La resposta legal va ser que els Pelegrí podien continuar amb el seu negoci sense haver de fer pagaments a l'Ajuntament i que, en tot cas, el que podia fer era establir el seu propi punt de venda d'aiguardent³².

Possiblement per això es va endegar un nou combat legal el 1767. En un primer intent, el que pretenien era fer una casa per allotjar els regidors i poder cobrar el cadastre als 112 veïns de Martorell que tenien terres a Castellbisbal; a més, també es podria fer servir per allotjar soldats, segons la súplica presentada el 2 de febrer de 1767. En aquest cas, va ser l'Ajuntament de Martorell qui s'hi va oposar frontalment “perquè fabricant casa allí se presumirà la perdició de molts fills de esta vila per lo joch privat que acudiran allí per saber que lo Batlle de Castellbisbal és lluny y no poder dir cosa lo de Martorell per no ser de sa jurisdicció (...) que si en lo quartel hi ha soldats aquartelats serà tal vegada un bordell y tots los dies hi haurà quimeres y rahons entre soldats y paisans”. Fins i tot el mossèn de Martorell va escriure clamant contra els perills morals d'una construcció semblant³³.

El rebuig del marquès a aquesta pretensió va portar a la nova ofensiva de 1770, en aquest cas sí que es pretenia obrir un nou hostal en aplicació del privilegi de 1691 en confrontació amb l'Ajuntament de Martorell, que va acabar en una nova derrota, que sembla que va ser definitiva. Possiblement els costos judicials devien

Gravat del Pont del Diable de Carl Christian Schramm (Leipzig, 1735). Font: Biblioteca de Catalunya.

ser excessius per insistir-hi, després de dos fracassos³⁴.

Però quin era el rerefons? Per què l'oposició de Martorell? Novament cal recordar els problemes econòmics de l'Ajuntament, que amb prou feines podia cobrir els sous i les dietes dels regidors. Per tant, poder fer-se amb el monopoli de la venda de l'aiguardent i obligar els Pelegrí a comprar el pa a l'arrendador de la fleca –que el 1767 era de Martorell. I per què al costat del Pont del Diable? Perquè en aquella ubicació estaria molt a prop del nucli de Martorell. I no és que pogués esdevenir un punt d'atracció de delinqüents i gent de mala vida, que possiblement podia ser veritat, era que podia atreure els martorellencs o els viatgers a comprar i a consumir en l'hostal de Castellbisbal, amb el perjudici que això podia provocar en la hisenda local, proporcional als beneficis que esperava atreure Castellbisbal.

També hi havia mala maror interna. El 1786, la major part dels veïns van demanar augmentar la xifra de regidors de dos a tres. En una petició presentada al duc es justificava l'increment per l'augment de població i la sobrecàrrega de treball que suposava, per als regidors, haver de cobrar el cadastre, tenint en compte que una part dels contribuents no eren de la població. Es proposava afegir els bracers, que es quantificaven en 46 o més. Cal aclarir que el terme, en realitat es referia als rabassaires, masovers i arrendadors de terra, o sigui persones que, a la pràctica, es

diferenciaven cada cop menys dels llauradors, o sigui, els propietaris. Però la veritable raó no era la preocupació per l'excessiva feina dels regidors, “que jamás (a excepción de este año) se les ha convidado para asistir a los pasamientos de cuentas, pero sí, y con mucha frecuencia a aver a ir a vagaje y a las recomposiciones a los caminos reales”. O sigui, havien de participar en les feines obligades per la Capitania General o la Reial Audiència i temien que les càrregues del cadastre estaven repartides per afavorir els propietaris. Sorprenentment, la petició va ser signada pels dos regidors i 29 dels propietaris i veïns.

Va haver-hi oposició a la proposta? És clar, però molt minoritària. Només el batlle Francesc Pastaller i el síndic personer Vicens Torras van fer un document per intentar desmuntar la proposta. Segons ells, era fals que hagués augmentat prou la població com per justificar la mesura –i ja sabem que tenien raó– i, a més, creien que era curiós que els propietaris que podien ser regidors no es queixessin, i en canvi fossin els que no tenien accés al càrrec, els preocupats per aquesta qüestió. Sobre les insinuacions que no els convidaven al passament dels comptes, per amagar possibles fraus en el repartiment del cadastre, els que es queixen no tenen terres ni cases sobre les quals pagar i només paguen els 25 rals del cadastre personal. Així, doncs, què movia els peticionaris?: “no es sin duda algun ojeto (sic) o dezero laudable, sino un efecto de parcialidad y encono de alguno que se exaltaria y fomentaria hasta causar turbaciones en este vezindario.”

El gran consens a favor de la proposta va inclinar el procurador del duc a acceptar-la, però calia que la llei general ho permetés i aquí va venir la frenada: la Reial Audiència va negar l'ampliació negant el primer i principal argument: la xifra de pobladors no havia augmentat per justificar l'increment. Així que, finalment, es va arribar a una solució salomònica: es continuarien triant dos regidors, però el segon podria ser un jornalero³⁵.

Així, el 1789, per primera vegada un jornalero, Pau Comellas, va ocupar una regidoria. Des d'aleshores, la presència de jornaleros i bracers –en realitat eren sinònims– va sovintejar en la parella de regidors: Joan Ribas ho va ser el 1791 i el 1799 i Miquel Escayol menor el 1801.

2.4. L'agonia de l'absolutisme

L'agonia de l'Antic Règim a Catalunya va ser molt llarga. Entre 1793 i 1795 la Guerra Gran contra França va fer palès que la monarquia de Carles IV era un gegant amb peus de fang. Es va fer una important mobilització a Catalunya: Castellbisbal va haver d'aportar un soldat al front, cada mes, des de 1794, tot i que es permetia que el triat pogués pagar un substitut sempre que fos de la mateixa població³⁶. L'estrepitosa desfeta de l'exèrcit espanyol, el 1794, i la signatura d'una pau humiliant amb la França revolucionària, el 1795, van suposar un canvi de cicle de conseqüències incalculables per als contemporanis.

Espanya es va convertir en un satèl·lit de la França revolucionària, malgrat la incompatibilitat ideològica entre un règim que havia guillotinat Lluís XVI, un Borbó, i una monarquia absolutista regida per Carles IV, un altre Borbó. Pels interessos catalans, l'arreglament contra Anglaterra que comportava l'aproximació a França, va tenir conseqüències funestes, ja que els intercanvis amb Amèrica van quedar exposats als atacs corsaris britànics, cosa que va provocar una forta crisi econòmica entre 1796 i 1802, que encara es va agreujar més amb una nova guerra contra Anglaterra, el 1804, al costat dels francesos.

2.4.1. Bandolerisme a Castellbisbal

Com si fos un símptoma de la crisi que començava a cobrir-ho tot, el canvi de segle va dur una onada de violència a Castellbisbal. Ja fa temps que els historiadors han escrit el que s'anomena una "crònica negra", que és un recurs important per conèixer el funcionament de la societat. Entre 1800 i 1801, Castellbisbal va viure una veritable onada d'atacs, gràcies als quals podem saber moltes coses de la quotidianitat d'aquell temps. No podem saber si totes aquestes accions va protagonitzar-les una mateixa quadrilla molt hàbil per no ser descoberta, o si van ser grups diferents, ni si hi havia causes de fons en les violències que es van viure.

El cas és que, el 17 de gener de 1800, Josep Santeugini tornava de fires amb un pastor de deu anys, quan va ser assaltat al camí reial per un grup de cinc individus que li van sortir al pas amb escopetes, el van arrossegat vint o trenta passes fora del camí, i van fer el mateix amb el nen que l'acompanyava. Li van robar els pocs diners que duia i la roba. Aquests veritables lladres de camí ral, aquell mateix dia van atacar la muller de Josep Canyadell i un mosso seu que va passar poc després pel mateix lloc. Cap dels atacats va saber donar pistes certes per identificar els culpables.

L'atac del 27 de setembre de 1800, sembla tenir bastant més de fons. Aquell vespre, tornaven a Castellbisbal, des de Martorell, el fuster Antoni Janer, acompanyat de Pere Puig, Francesc Pastaller i Francesc Segarra, pagesos de la població. Cap a dos quarts de vuit del vespre, un grup de sis homes armats els van aturar, els van insultar i amenaçar i els van obligar a tirar-se a terra i, mentre els robaven, els repetien que els matarien.

Malgrat que a Janer va ser a qui van prendre coses de més valor, va declarar que no estava especialment espantat. La raó era que els seus acompanyants havien anat a Martorell a declarar contra uns pagesos de la vila, als quals acusaven de malmetre els boscos de Castellbisbal, acte pel qual havien estat detinguts. El pobre fuster sospitava que aquell assalt era, en realitat, un acte de venjança dels veïns de Martorell. Francesc Pastaller també ho pensava, perquè els assaltants anaven amb la cara tapada i miraven de disfressar les veus.

Però l'assalt que va colpir més les autoritats i els veïns de Castellbisbal es va produir el vespre del 16 de febrer de 1801. El mas Nicolau de Baix va ser atacat per mitja dotzena

d'homes. S'han conservat les declaracions, força repetitives, dels habitants de la casa. El cap de casa, Julià Nicolau, tornava de Barcelona amb el seu cavall quan un home armat amb una escopeta li va cridar l'alto, poc abans que arribés a casa i, en aturar-se un segon, el va colpejar a l'esquena i el va fer caure. El van dur lligat fins a la bodega de casa seva, on va compartir sort amb el seu avi Josep, la seva mare Rosa, de 56 anys, la seva esposa Caterina de 29, la jove minyona Maria Socarrats, de qui ningú no sabia exactament l'edat que tenia –ella afirmava que en tenia 14. Poc després, es va afegir al grup el pastor de la casa, Joan Orpí, i dos mossos, dels quals un va rebre una forta pallissa, en Macià Aguilera de Martorell.

Mentre un dels homes vigilava, van fer pujar en Julià per demanar-li diners. Just havia venut un parell de bous feia uns dies, però havia invertit els diners per comprar-ne uns altres. Convençuts els lladres, el van tornar a la bodega, van regirar tota la casa i es van endur un botí important: peces de roba de seda, diversos botons d'or i plata, arracades i penjolls de pedres precioses –maragdes i algun diamant–, dues escopetes i fins i tot les botifarres fetes amb els tres porcs de la darrera matança.

Les recerques sobre el cas no van ser massa prometedores, en un principi. En Julià i el pastor Orpí sospitaven d'una noia de Monistrol que vagava per les cases de Castellbisbal i que el dijous anterior –l'assalt havia estat un dilluns– havia demanat que l'acollissin perquè estava malalta. El pastor, que la coneixia, pensava que no se li havia de donar sostre, però l'amo Julià va ordenar que la deixessin dormir al pessebre dels bous, tot i que tancant-ne la porta perquè no pogués sortir. A la nit es van sentir remors, lladrucs de gossos... ¿I si la noia havia estat un primer intent de tirar endavant el cop? La Caterina pensava que no. Li semblava haver reconegut un dels assaltants, un home que voltava demanant caritat, de vegades sol, de vegades amb altres homes i, fins i tot, algunes dones de les quals recordava una que portava un cistell amb vetes per vendre, però la noia de Monistrol no era cap d'elles.

La Maria Socarrats, que devia ser una noia espavilada, va donar una pista ferma. Estava convençuda que un dels assaltants era de Martorell, ja que l'havia vist diverses vegades al mercat venent tabac. Es tractava d'un individu d'uns 29 anys de qui no sabia el nom.

No sabem si els casos es van resoldre o no. Però, sense cap mena de dubte, ens donen molta informació. Sense anar més lluny, en el cas de l'atac als Nicolau de Baix, tenim l'inventari del que van robar. Els lladres van deixar els de la casa lligats a la bodega i tancats amb clau. Havent marxat els bandits, es van deslligar els uns als altres i van sortir per una porta amagada.

La preocupació dels delinqüents per no donar pistes també ens diu coses, és clar. La cara coberta, la veu canviada i l'ús del castellà, per intentar despistar sobre el propi origen (sense èxit), en el cas de l'assalt a Nicolau de Baix i de l'atac a en Janer. I la violència, molt més verbal que física pel que semblava: “y profiriendo en esto (sic) tiempo los referidos hombres y otros varios expresiones espantosas

y conminatorias como de sacarles la sangre”, recordava Julià Nicolau. Però no menyspreem la coerció física: la Rosa Nicolau va ser agafada baixant les escales de casa seva, tirada per terra i colpejada, igual que en Julià i un dels mossos³⁷.

I per últim, l'ombra de coneixença: en Santaeugini va ser atacat tornant d'una fira, encara que sense diners perquè no havia fet cap negoci; Julià Nicolau va ser assaltat a casa seva pocs dies després de vendre uns bous; en Janer i en Pastaller estaven convençuts que allò que els havia passat no era un accident. En definitiva, una societat sense secrets que feia a tothom vulnerable.

2.4.2. La Guerra del Francès

L'any 1802, es va organitzar una estada llarga, la primera, d'un monarca a Catalunya des de la Guerra de Successió. Carles IV va entrar el dia 11 de setembre –no cal assenyalar-ne el simbolisme– a Barcelona. El seguici del monarca va passar prop de Castellbisbal. El *Diario de Barcelona* feia el seguiment de la jornada reial el dia 10 de setembre sortint des d'Igualada: “Hoy salen SS. MM. para Martorell, que hay siete leguas” i descrivia els punts de pas com el Bruc, Collbató, Esparreguera fins a arribar a Abrera: “pueblo de 80 vecinos y posada reducida (...) cases de Abrera, Arroyo de las Casas, Hermita de la Mare de Deu del Ponterró con su posada: Rio Noya, quarto paso: Martorell”³⁸. El rei, el seu hereu, el futur Ferran VII, i tota la seva família van estar a pocs quilòmetres de Castellbisbal. Tan a prop físicament i tan lluny políticament!

Tota aquesta pompa i grandiositat de l'estada, que es perllongà fins al mes de novembre, no era altra cosa que una façana buida. A Castellbisbal, just en aquells anys es tornen a fer irregulars el registre de nomenaments de regidors: no consten ni el 1800, ni del 1802 al 1805, ni del 1807 al 1810, quan els francesos ja ocupaven Catalunya.

L'arribada dels francesos al país es va fer, com a la resta de l'estat, amb la plena col·laboració de les autoritats. A Barcelona, el 13 de febrer de 1808, els generals Duhesme i Lecci van entrar al capdavant d'uns 7.000 homes, entre infanteria i cavalleria, amb el vistiplau del capità general José de Ezpeleta, que els va oferir la ciutat tal com li ordenaven des de Madrid. El dia 15, van arribar-hi 4.000 soldats més i la seva estada es va allargar més enllà dels tres dies promesos. Això va provocar els primers enfrontaments, que van culminar amb l'ocupació francesa de la Ciutadella i Montjuïc, el dia 29. Aquell cop i la dominació francesa van col·lapsar Barcelona: les fàbriques van tancar, les botigues no obrien i no arribaven vaixells al port. Atur i fam van començar a ser evidents.

A més, anaven arribant notícies confuses: el projecte de fugida de la família reial cap a Amèrica, la caiguda de Godoy i l'abdicació de Carles IV el 17 de març, els fets de maig a Madrid i, finalment, les abdicacions de Baiona del 5 i 10 de maig, que De Ezpeleta va obligar a acceptar. A partir del juny, els catalans ja consideraven

els francesos com a usurpadors. El primer fet important que ho manifestà fou la crema del paper timbrat de Manresa, el 2 de juny. Les autoritats franceses havien fet arribar a les poblacions catalanes un nou paper oficial per als actes administratius amb el segell francès, que els manresans van cremar públicament a la plaça. Els alçaments es van anar succeint: a Lleida es va formar la primera Junta de Defensa el mateix dia 2, el dia 4 ho feia Vic, i el 5, Cardona.

Fins aleshores, Duhesme havia tingut l'esperança d'ocupar les poblacions importants sense resistència, cosa que provocaria que la resta es vinclessin al domini dels invasors, i per això ja havia preparat una columna per atacar Tarragona i seguir cap al País Valencià. Els fets de Manresa i els alçaments de la Catalunya interior van obligar a canviar els plans. Es mantindria la tramesa d'un cos de l'exèrcit manat pel general Chabrán cap al sud, mentre una segona columna de 3.800 homes, seguint el camí de Molins de Rei i Martorell, aniria cap a Manresa a les ordres del general Schwart.

La sortida es va fer el 4 de juny i, tan bon punt els francesos van posar el peu fora la muralla de Barcelona, la notícia arribava a les amenaçades Manresa i Igualada, que aquell mateix dia cridaven a sometent. Resulta significatiu que els resistents tinguessin millor informació sobre els moviments francesos que no pas a l'inrevés.

El dia 5, les tropes de Schwart van arribar a Martorell i van quedar retingudes pel fort aiguat que va caure. Tot i que no hi ha cap notícia sobre Castellbisbal, podem aventurar que la pernoctació de la tropa no es feu únicament al terme de Martorell. El dia 6, les tropes es van haver de frenar a Collbató a causa de la pluja i fins al migdia les avançades franceses no van arribar al Bruc. L'atac dels sometents i l'absència d'informació certa van fer que els francesos acabessin reculant cap a Barcelona i sent atacats a Esparreguera i al pont de la riera d'Abrera. El dia 7, amb pèrdues sensibles, incloent-hi un canó, Schwart torna vençut i humiliat a Barcelona. S'acabava de produir la primera batalla del Bruc.

Els sometents van decidir muntar una línia defensiva entre Molins de Rei i Sant Boi per esperar la columna de Chabrán, que havia rebut ordres de tornar precipitadament cap al nord. Però amb el país alçat, va trigar a arribar i va haver de trencar la línia de resistència dels sometents. El dia 13 de juny, els francesos ocupaven tant Molins de Rei com Martorell i l'endemà tornaven a avançar cap al Bruc on, novament, la resistència els va obligar a recular i a retirar-se cap a Sant Feliu del Llobregat. Era la segona batalla del Bruc.

La mitificació que s'ha fet dels combats del Bruc obliga a una certa reflexió. Les fonts franceses no parlen de cap batalla, sinó d'escaramusses que, si bé van frenar l'accés a l'Anoia i el Bages en un primer moment, no van impedir-lo, a la llarga. Per part espanyola, la magnificació dels fets va servir per elevar la moral de la població i estendre la resistència, cosa que explicarà l'aparició, bastants anys després, de la llegenda del timbaler de Bruc, que no té cap consistència històrica. ¿Devien participar els castellbisbalencs de les batalles? La seva situació a la rereguarda

PUEBLOS DE CATALUÑA.

Quando la Patria agoviada con el peso de una guerra la mas interesante á nuestra libertad; quando su alivio depende del esfuerzo de sus hijos; y quando con lágrimas les llama á sus banderas, para que por medio de la disciplina militar sean el brazo fuerte de su independencia, he visto con dolor, que muchos olvidados de lo que le deben, y de la suerte que se les espera, si subcumbe baxo el poder del enemigo, han abandonado aquellas é infamándose con el vil crimen de la desercion. Traidores á la Nacion debia ésta castigarles conforme tan grave delito; pero como tierna madre se ha limitado á recordaries una y mil veces que su obligacion é interés propio se afianzaba en la existencia de ella, y que trastornada ésta quedaban al arbitrio de un conquistador que no los recibiria ni como hijos, ni como vasallos. Sordos á estas reconvençiones, no han atendido mas que al egoismo, que deslumbrándoles con un aparente descanso, les fragua los grillos para asegurarles, hasta que la ambicion les destine á las heladas riberas del vistula, para ser victima del capricho de un dominador.

Mi corazon lleno de ternura á los clamores de la Patria, no puede desentenderse por última vez de llamarles á que se reunan á sus respectivos cuerpos en el preciso término de ocho dias, contaderos desde la publicacion de este Bando, quedando inaltados de la pena á que se habian hecho acreedores; pero si hubiere alguno que olvidado de lo que debe á la Patria, no

se aprovechará de este indulto, que les ofrece mi amor y buenos deseos, sepa que irremisiblemente sufrirá, siendo de segunda vez, la pena que previenen las Reales ordenanzas, y si solo lo es de primera, será destinado al Exército del centro en uno de los cuerpos que lo componen, cuya disposicion está ya comunicada á este Exército en la orden general de hoy.

Las Justicias de los Pueblos serán responsables de qualquiera omision que se note en conducir á esta Plaza los desertores, que tal vez se oculten en ellos, y serán juzgados y castigados militarmente, sufriendo á mas una multa de cien ducados por cada desertor que se ocultare en los Pueblos de su jurisdiccion. En iguales penas incurrirán los padres, parientes y demas personas que oculten, y no delaten á las Justicias los desertores.

Sin soldados no hay Exército, y la existencia de éste es el interés de cada uno en particular, por lo tanto, yo me prometo de la buena opinion que me merecen todos los naturales de este Principado, que cada uno de ellos no protegiendo, ni disimulando la desercion, contribuirá por su parte á cortar de raiz este mal, que es el peor que sufre el Exército, para que engrosado éste, no solo sirva de respeto al enemigo, sino que lo bata, destruya y aniquile, que es quanto desea vuestro General.

Quartel General de Tarragona 47
de Enero de 1814.

EL MARQUES DE CAMPOVERDE.

399 al 40

francesa, en una zona –la que va de Molins de Rei a Martorell– on els napoleònics van mantenir el control durant totes aquelles jornades, excepte els dies 7 i 8 de juny, ho fa difícil. Ara, que alguns veïns, pel seu compte, prenguessin les armes per unir-se als resistents és força possible, com ho demostra el cas de Climent Comelles i Casas, un veí que es va fer miquelet i que va morir en captivitat. Però un alçament general no era factible.

Les accions del 29 i 30 de juny de 1808 van tenir molta més importància per als habitants de la zona que la pròpia batalla del Bruc. Els sometents van intentar una vegada i una altra convertir el Llobregat en una barrera, que també havia de servir per amenaçar Barcelona. Així, es va crear una línia des de Sant Boi a Martorell que mirava de protegir els camins del Garraf, l'Ordal i Esparreguera, i, tant a Martorell com a Molins de Rei, fins i tot s'hi va fer arribar artilleria. La matinada del dia 30, 2.800 francesos van passar el riu manats pel general Lechi i van escombrar els sometents. El preu per a la població va ser terrible: els francesos van saquejar i cremar Martorell, Sant Andreu de la Barca, Pallejà, Sant Vicenç dels Horts, Molins de Rei i Sant Boi. Castellbisbal es va lliurar del foc, però no del saqueig.

Una nova batalla va tenir lloc el de 2 de setembre de 1808. Aprofitant que els francesos havien enviat el gruix de les seves forces a assetjar Girona, el general Cadagués, amb miquelets i tropes regulars, va establir posicions al Llobregat: 4.800 homes distribuïts entre Martorell, Sant Andreu de la Barca, Pallejà, Sant Vicenç dels Horts, Torre Salvana (Santa Coloma de Cervelló), Sant Boi i el Pont de Molins de Rei. En aquesta ocasió, els espanyols van resistir, però en un nou embat el 21 de desembre, conegut com la batalla de Molins de Rei, el general Saint-Cyr va escombrar tota la resistència i Cadagués va ser capturat. Aquell mateix dia, els francesos van establir un comandament amb guarnició a Martorell. Napoleó sempre va dir que era la guerra la que havia de pagar la guerra. Això volia dir que l'exèrcit havia d'obtenir els seus recursos dels territoris ocupats. El dia 22, els francesos van entrar a Castellbisbal i van endur-se tot el que van poder. Hi van tornar el 7 de febrer de 1809 i van matar Anton Comellas enmig d'una escaramussa entre soldats i miquelets, al voltant de la població, que va fer que cinc d'ells fossin enterrats al cementiri del poble. Les ràtzies contra la població no es van aturar i el 23 de març van ocupar la població fins al 15 d'abril. Com que el dia 24 va produir-se un tiroteig amb sometents, s'ha d'entendre que la presència a la població tenia una funció militar, però sobretot punitiva, amb voluntat de mortificar la població, que estava sotmesa als abusos arbitraris de la tropa. En aquest sentit, el saqueig de l'església parroquial està ben documentat, igual que la destrucció de la vella església del castell. Encara es van produir més ocupacions, al llarg del conflicte: el 4 d'abril de 1810 i el mateix mes de l'any següent; i és molt probable que, fins al 1814, se'n produïssin algunes més.

A banda dels fets dramàtics de la guerra, en què Castellbisbal va exercir de víctima, el poble va tenir un altre tipus de participació, en aquells anys tràgics: Joan Pau Ribot, rector de la població, va ser el representant del corregiment de Barcelona a

la Junta Superior que es formà el 1808. L'origen d'aquest organisme estava en les juntes de corregiment que van aparèixer el mes de juny, com ja s'ha indicat. El 18 de juny, a Lleida, es va constituir solemnement la Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya que, desaparegut el govern central, va assumir les tasques de govern de la Reial Audiència i la direcció de la guerra.

Què feia el rector d'una parròquia tan petita com la de Castellbisbal en aquell organisme? Repassem-ne la biografia: Joan Pau Ribot havia nascut a Sitges el 1753, fill del matrimoni entre l'apotecari de Martorell, Jaume Ribot i Samsó, i Francesca Girona, natural de Sitges. Va estudiar als escolapis d'Igualada, on va guanyar certa rellevància, com ho prova que li imprimessin un sermó apologetic sobre les Escoles Pies³⁹. Era prevere i va ser rector de Vallbona (Penedès) des de 1787, abans de prendre possessió de la rectoria castellbisbalenca el 14 de maig de 1803. La seva presència, doncs, devia tenir a veure amb el seu prestigi personal, però no podem explicar res de la seva actuació concreta a la Junta.

El 1811 es van convocar eleccions per formar la Junta Superior: les poblacions havien de reunir-se per triar els electors que, al seu torn, elegirien els representants de cada corregiment. L'elecció es va fer el 17 de febrer i Castellbisbal va triar Miquel Bros. Sembla que aquesta elecció es va fer de forma assembleària, prova de la nul·la obediència a les autoritats franceses, que no van arribar a cobrar el cadastre de la població⁴⁰.

Mentrestant, els habitants van haver de fer contribucions a les autoritats resistents espanyoles: el 1812 es va fer un balanç de les despeses ocasionades pels regidors de 1810 Joan Margarit i Josep Pastaller, que van lliurar-lo al batlle Gaspar Rovella i als regidors Francesc Elias i Josep Ribes. La major part dels pagaments fets eren per convocatòries de sometent o per pagament de racions, que es cobrien mitjançant una capitació (pagament per cap) que es cobrava mensualment.

L'any 1813, la Junta va ordenar el cobrament d'un cadastre extraordinari per finançar l'esforç de la guerra, cosa que va causar un conflicte amb els terratinents de la població⁴¹, que van considerar que el repartiment estava mal fet ja que, en molts casos, el pagament del cadastre corresponia als rabassaires i arrendadors, com va explicar Vicens Albareda i Fàbregas, un dels grans propietaris de Castellbisbal que, a més era l'escrivà de la Junta⁴², tot i que vivia a Vilanova i la Geltrú.

La fi de la Guerra del Francès el 1814 i el retorn del Principat a la monarquia espanyola no va significar la tornada a la normalitat. Com a colofó de la retirada francesa, el govern provisional va establir un pagament de 549.000 rals entre tots el pobles del corregiment, que es va repartir seguint el criteri del cadastre personal⁴³. La quantitat més petita que podia pertocar a una població era de cent rals i, a Castellbisbal, n'hi van demanar 150 que, més que una mostra de pobresa, és un reflex de la poca activitat manufacturera de la població.

L'efímer govern constitucional de 1820-1823, els anys del Trienni Liberal, pràcticament no va tenir repercussions. Tot i que no tenim informació sobre com es van fer les eleccions, la llei preveia que fossin electors tots els homes de més de 25 anys,

i que poguessin escollir els electors en els municipis grans, però a Castellbisbal es va elegir directament l'alcalde, que va ser Francesc Elias. D'acord amb la llei, havien de ser un alcalde i sis regidors, a més d'un síndic personer, però la falta d'ingressos del municipi va impedir fer cap obra de govern, encara que, per primera vegada, es parla de l'existència d'un mestre que no era pagat pel municipi, sinó per les famílies dels nens escolaritzats.

La reinstauració de l'antic sistema absolutista era l'intent de revifar un cos sense ànima. El duc de Medinasidonia, senyor de Castellbisbal, va treure a subhasta, l'any 1815, l'arrendament durant quatre anys de la gestió dels seus ingressos a la baronia de Martorell⁴⁴, fet que va repetir al 1820.⁴⁵ A més, junt amb la Reial Audiència, va tornar a nomenar els ajuntaments, cada cop amb més problemes si hem d'interpretar els buits en la Reial Audiència, fins el 1832, que va ser l'últim ajuntament borbònic a formalitzar-se i va tenir com a membres Miquel Rebella com a batlle i Josep Blanc i Josep Pau Comellas com a regidors. Un final amb ironia, val a dir-ho, ja que Comellas va ser el primer regidor de l'Ajuntament que no era pagès, sinó fuster. Tot un avís dels canvis que estaven a punt de venir i que canviarien la cara dels consistoris per sempre.

3. L'evolució econòmica

3.1. Masos i pagesos

Entre la segona meitat del s. xvi i inicis del s. xix, el món agrari de Castellbisbal va experimentar canvis de diversa índole: d'una banda, els propis pel pas del temps, canvis de titulars de les terres, en les parcel·lacions i en els règims d'administració de les finques; però, de l'altra, més important, en els cultius mateixos, que es van intensificar i es van estendre sobre els erms i els boscos. A la vegada, totes aquestes transformacions van repercutir en el desenvolupament del petit nucli urbà al voltant de l'església.

Si a càmera ràpida, com si es tractés d'una pel·lícula, poguéssim veure el paisatge del terme municipal del període de l'època moderna, el primer que ens cridaria l'atenció seria el creixement dels cultius sobre els erms. A poc a poc, la pagesia castellbisbalenca va rompre noves terres, en detriment de la garriga i el bosc. Es tracta d'un fenomen que es produeix a molts llocs de Catalunya, però que, de ben segur, a Castellbisbal pren volada gràcies a estar situat en l'òrbita de la pressió del mercat de la Ciutat Comtal, fruit d'estar a la vora de les vies de comunicació amb Barcelona. Pel fet d'estar a la perifèria del Baix Llobregat, una mica lluny del mercat principal, les terres no viuran la pressió que van tenir, per exemple, les de l'Hospitalet, és obvi, però no en van quedar al marge, com ho revela la intensificació i l'extensió dels cultius.

Per una relació sense data, de lletra menuda, però que podem situar devers el 1580, segurament redactada pel rector de l'església parroquial perquè li servís d'orientació, de to personalíssim i d'ús intern, i que té el títol de *Los noms dels masos del terme de Castell bisbal*, sabem de les explotacions i de les peces de terres del terme i de llurs senyors i pagesos. És evident que no totes les finques eren masos. Així, es fa constar que sota l'alou de l'Església hi havia: el mas Fossar, d'en Selva de Sentandreu; el mas Solom, d'en Margarit del Pont; el mas Solà, d'un tal Cases; el mas Valls, àlies de Santa Maria (sense que consti, però, el nom del pagès); el mas d'en Mas, d'en Margarit de Fontanilles; el mas Bassó, d'un tal Lopart (sic); el mas Uguet, d'un tal Enart; el mas Golart (on no consta el pagès); el mas Llorenç Sobirà (també sense que consti l'emfiteuta); el mas Moragas, del pubill Esteve; el mas Toias, d'un tal Nicolau; el masos Favoses, Urns i Basells, d'un tal Canals; els masos Trialeg, Coll, Detsoler i Ras (sense que constin el nom de llurs pagesos); el mas de la Guàrdia, d'un tal Llopart. També sota l'alou de l'Església es fan constar les peces de terra anomenades la Vinya Rodona, d'un tal Margarit (Margarit del Pont o Margarit de Fontanilles?); lo Randodar (sic), d'un tal Pineda; la Coma dels Cans i la Bernada, d'un tal Pineda.

El bisbe de Barcelona, continuant amb el mateix inventari, era senyor alouer del mas Rosell, d'un pagès amb el cognom Campanya; del mas de Vida, d'un tal Pedrís o

en Selva de Sant Andreu de la Barca; del mas Amat, àlies *Saserras*, de mossèn Galbert, notari; del mas Coma Pregona o casa de n'Ametller, de Valentí Pastaller; dels massos de Sant Joan Sobirà i de Sant Joan Jussà, d'un tal Estaper; del mas del Bon Retorn, àlies *Goviar* (de què no consta l'emfiteuta); del mas Canall, que es fa constar que era de Bernat Guitart, que també havia estat senyor del mas de Coma Pregona; del mas Falric, de mossèn Calbert (sic); del mas Pi, d'un tal Moliner; del mas de Ses Codrises (de què no consta el propietari); dels masos Lunell del Pla i de la Cortada, de Pelagrí de la Cortada; i del mas Sesseras (sense nom del pagès). I, encara de les peces de terra de Tria Bisbal, que pertanyia al mas Tàpies, d'un tal Canals.

De l'alou de Santa Maria es fa constar el mas de la Guàrdia, d'un tal Llopart, i el mas Pocull o Puculul, d'un tal Margarit (hem de creure que és un dels mateixos Margarits ja esmentats), i la peça de terra anomenada la Rabassa.

De la Terceria es fa constar el mas Bardinas, de Jaume Ribot.

Franc en alou consta el mas Estallella, d'un tal Pineda.

I, sense que consti la senyoria directa en la llarga nota, consten els masos següents que eren de la jurisdicció dels Castellbisbal i que van passar a l'Hospital de la Santa Creu: el mas Canyadell, àlies *Oliver* (sense el nom del propietari); el mas Tàpies, d'un tal Canals; el mas Listós de baix (sense que consti el pagès); el mas Pier, d'un tal Llopart, el mas Verdaguer, d'un tal Gores; el mas Garau, de Jaume Pastaller, el mas Fàbregas, d'un tal Llopart (possiblement el mateix pagès del mas Pier); el mas Roig, de mossèn Galbert (el mateix notari, propietari del mas Amat); els masos Altarriba i Sanàs (sense que consti el nom de l'emfiteuta); el mas Rovira, d'un tal Malloï de Sant Andreu; el mas de la Buvarra, de Pedrís de Sant Andreu; el mas de Torrent Bo, de Llorenç de Martorell, el mas Pedrilloll, el mas Febrer (sense que consti el pagès); el mas Prats, d'un tal Santaeugènia; els masos Carreras, dels Comptes i Trull (sense nom dels emfiteutes); el mas Pagueres, d'un tal Ustrell; els masos de Deu Ametller, Gosset, de Nicolau Fregut (o Ferragut?), Pedrilloll i Nadal, Bonet, Sas Cana, de Pere Pastaller, de Jaume Ullastre, Bages, Modollet; el mas Biscors, de Margarit de Fontanillas; el mas Grallera, d'un tal Estaper, el mas Ribes, del notari Galbert; els masos Germir i Joan, del tal Canals, tantes vegades esmentat; els masos Prunes, àlies Xifra i Saguàrdia (sense constància del pagès); el mas Fàbregues, de Bartomeu Esteve; el mas Mascaró, del Pineda ja esmentat; el mas Bon lo Mar, de n'Ametller; els masos Balasch, Desrubial, de Sebras, Ferrera i Bages i de n'Ansolfes (sense nom dels pagesos). De peces de terra, consten: d'un tal Llopart, la peça los Fervosins i sense nom del pagès: Solomar, la Coma de Joan, na Bernarda, Gramona, los Clops de la vinya, la Coma d'en Simon, la Riba de Pollerió, lo Olivar, Rovira d'Angle, la Coma de Pons, Caritat, Stopera, Casals i la Dona morta.

En resum: 84 explotacions que, per als coetanis, prenen el nom de mas, i 21 peces de terra. En canvi, en el cadastre de 1735, Castellbisbal presenta 243 unitats d'explotació i un nucli concentrat de 30 cases.

Veïns dels carrers de Castellbisbal (1817)

CARRER DURAN

Pau Duran, Arcàngela Tomàs, Manuela Sunyol, Miquel Roig, Joan Escaiol, Josep Morral, Josep Catafau, Josep Surià, Oleguer Puig, Llorenç Pi de la Serra, Josep Pi, Francesc Ribes, Josep Pasteller, Anna Pasteller, Joan Pasteller, Josep Comelles, Jaume Sala, Joan Arís, Pau Arís, Manuel Fon

CARRER RECTORIA VELLA

Mateu Falguera, Eulàlia Arús, Joan Armengol, Josep Ribes, Joan Ribes, Feliu Roig, Mariano Salleres

CARRER DEL JOC

Rosa Amat, Esperança Amat, Pere Vila, Jaume Llopart, Joan Arús, Joan Sunyol, Agustí Canals, Pau Montserrat

CARRER DEL PEDRÓ

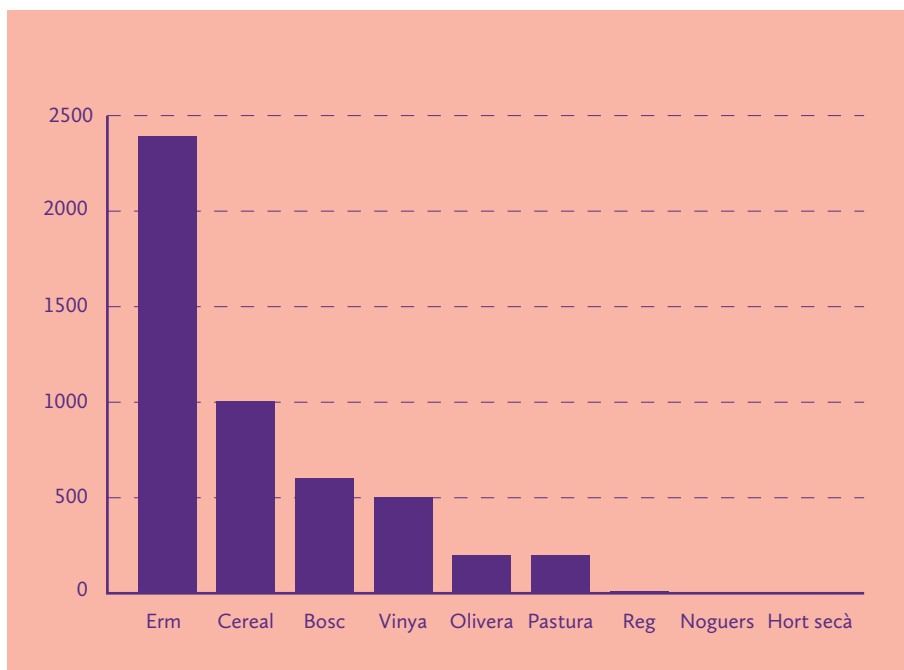
Josep Margarit i Cases, Joan Pau Comelles, Jaume Arús, Pere Comelles i Toni, Josep Margarit, Salvador Margarit, Pau Margarit, Serafina Margarit, Maria Margarit, Teresa Margarit, Jaume Turó, Pere Comelles Comes, Joan Comelles, Pere Comelles, Josepa Comelles, Vicenç Margarit, Josep Morral Cabirola, Tomàs Peses, Pere Ribes, Joan Comes, Pau Canals, Victòria Genes, Miquel Comes, Josep Torres

CARRER VELL

Felip Algotzir, Pau Comelles, Pere Ribes, Maria Àngela Torres, Tomasa Lladó, Pere Joan Elies, Pau Solies, Mus Escaiol, Vicenç Duran Tomàs, Vicenç Duran, Joan Subirana, Josep Tomàs, Pau Ortells, Tecla Gumfau, Vicenç Soquerrats, Anton Subirana, Jaume Amat, Madrona Mas, Miquel Escaiol, Bartomeu Nicolau, Francisco Santeuigeni, Sebe Pi de la Serra

CARRER SANTA RITA

Jaume Mas, Aleix Estaper, Lluís Païssa, Josep Torres, Bartomeu Pagès, Anton Termes, Pau Mas, Anton Torres, Josep Torres, Isidro Pagès, Esteve Torres, Pantalleó Arís, Josep Torres Oliver, Francisco Llopart, Climent Comelles, Pere Puig, Pau Nicolau de Baix, Francesc Pasteller, Miquel Dalmau, Pere Castadella, Jaume Torres, Cecília Peses, Josep Pujol, Jacinto Pasteller, Francesc Arús, Josep Pollataire, Miquel Costa, Miquel Amat, Josep Llopart, Llorenç Marc, Eulàlia Comelles, Miquel Comelles, Francesc Comelles, Josep Puig, Eulàlia Elies, Miquel Surià, Gaspar Arús, Jaume Arús, Joan Duran, Miquel Nicolau de Dalt, Josep Roig, Pere Joan Roig

Tipus de terra a Castellbisbal segons el cadastre de 1735 en quarteres.

3.2. Les transformacions agràries

Les dades són prou eloqüents, però no hem pas de pensar que, quan el rector redacta la nota, aquesta història de canvis s'inicia de zero: en tot cas, s'intensifica. Cal tenir present que la diferenciació social pagesa té arrels molt antigues, a Catalunya, d'època altmedieval, i no fan altra cosa que intensificar-se amb cada reacció senyorial i en anys de males collites, quan els petits pagesos s'endeuten i perden les terres. L'estructura de propietat que revela la nota posa de manifest que les finques ja eren objecte de mercadeig entre persones d'estatus social no pagès, amb la qual cosa hi havia emfiteutes que no residien a Castellbisbal. Un cas ben evident és el del notari Galbert.

Si sortim de les grans xifres i ens fixem en un sol cas entendrem millor com van evolucionar les famílies, al llarg de l'edat moderna. Prenem com a model el cognom Margarit, que ja apareix en el fogatge del 1515. En del 1553, n'hi ha dues branques: els Margarit i els Margarit de Fontanilles. D'aquesta segona branca, figurava un tal Joan Margarit de Fontanilles, pagès remença del mas Puigoriol, com reconeixien encara al s. XVIII: "Y deu ésser dit confessant y los seus homens propis, y habitar y affocar dit Mas Puigoriol, fent en ell continua residencia y fer y prestar a dits Señors de la Terceria Sagrament de Fidelitat". I reconeixent que pagava a l'Hospital

de la Santa Creu: “tota la señoria directa, lluhismes, tersos y demás (sic) a dita Señoria espectant quals vint y dos sous de censos son en lloch y compensació dels mals usos hi habia en dita Parròquia per lo sobre dit Mas (Puig)Oriol”. Més endavant, es van fer amb el mas Biscós i van unir-los (“avui units i aplebats”) en un nou mas: el Margarit de Fontanilles, que el 1560 tenia com a titular a Joan Margarit de Fontanilles⁴⁶.

Al s. XVIII, els Margarit de Fontanilles posseïen també el Mas Pocurull i eren una dels grans propietaris de Castellbisbal, però havien anat trossejant la seva explotació. Havien cedit a rabassa morta algunes parcel·les a Pere Campanya, als pubills Pi i als germans Cornelles. O sigui que tenim una família remença que va fer-se amb dos masos més –no sabem per quina via–, va pagar la remissió dels mals usos, convertits en un pagament anual, i posteriorment va crear rabasses mortes que li proporcionaven molts més ingressos dels que havien de pagar per aquelles terres. Un exemple de gestió exitosa del patrimoni mantingut durant segles per les generacions que s’havien anat succeint.

Tot fa pensar en un món agrari en què conviuen pagesos emfiteutes, que cultiven com a autèntics propietaris les seves terres, amb masovers, és a dir, llogaters; rabassaires i hortolans, sense que cap d’aquestes categories estigui tancada en ella mateixa, perquè els llogaters també podien tenir petites parcel·les en propietat. Més difícil de precisar en quantitat i volum és la mà d’obra passavolant, de jornalers. Així, malgrat l’existència d’un nucli de veïns, tot fa pensar que Castellbisbal s’incrustava dins una xarxa molt més àmplia territorialment, amb la seva complexitat i integració, i que caldria estudiar-la tant en el seu abast geogràfic o territorial com en el demogràfic i econòmic per acabar d’entendre bé la vida dels grans propietaris durant el període de l’època moderna. Amb una visió geogràfica més àmplia seria possible saber qui feia de cap, qui de costellam i qui de peus d’aquest conjunt integrat.

3.2.1. Arrendaments de tota mena: el vigor del món agrari

A falta d’una estadística completa dels canvis de titulars, dels règims de tinença i dels cultius de tot el període, són molt reveladors els contractes de masoveria conservats. Vegem-ne alguns dels que van redactar els rectors, com a notaris de la població.

El 15 de setembre de 1643, Joan Morral, pagès de la parròquia de Sant Pere d’Abrera, propietari de la casa i de terres dels Olivers, les va arrendar en règim de parceria a Miquel Creus, pagès del terme de Castellgalí, per cinc anys i cinc esplets (collites) amb les clàusules per les quals, satisfets al senyor del domini directe els delmes i primícies, l’arrendador cobraria “a la sisena, ço és, sinch quarteras, francas per en Creus y la sisena per dit Mor[r]al”, excepte emperò “las olivas, grans y herbas per les quals ha de correspondre y pagar quiscun any a dit Morral sinch lliures, les quals pagadas, pugue fer dit Creus de ditas olivas, glans y herbas lo que ben vist li serà”. Així mateix, Creus paga al rector del poble dues gallines per Nadal, en concepte

En la xabassa de Fran^{ch} Mas Figue, Margarit se
reserva totar los vermenes 8 anys continuos després de
porada la vinya a broccada y després de cobrar li deuen con-
responderse los parts de las Peixinas a la S^{na}

En la xabassa de Joseph Puig esta pactat lo mateix.

En la xabassa de Joan Figueas esta pactat lo mateix.

En la xabassa de Jaume Teixan, sol se reserva a 4 anys
després de veer porada la vinya a broccada y després los
parts de las Peixinas a la S^{na}

En la xabassa de Miquel Sabaró se reserva 8 anys y lo de-
mes comen la de Fran^{ch} Mas.

En la xabassa de Fran^{co} Rovira no se reserva vermenes ni me-
nos parts de vermenes

En la xabassa de Joan Bonayre se reserva a 10 anys los vermenes
8 anys continuos, e 16 anys un any per altre després
de porada la vinya a broccada y després los parts de las
Peixinas a la S^{na}

En la xabassa de Jaume Lluca es lo mateix que a la de Joan Bonayre

de censos, i dues vegades a l'any, oli per caritat. Els talls, és a dir, els impostos municipals, queda establert que es pagaran a meitats cadascun.

El prevere i rector de Castellbisbal, Bartomeu Salvany, també recorre a la parceria per treure profit de les terres de la rectoria. El 16 de novembre de 1643 va llogar, també a la sisena, detrets el delme i la primícia, el Camp de la Clota sobre de la Font de la Rectoria a Pere, Miquel i Valentí Prats, germans. El document assenyala el compromís dels germans de rompre terres, de treure bosc per ampliar l'hort, amb l'incís que els beneficis sobre la llenya treta seran a mitges, cosa que revela un mercat per a la fusta i una demanda que incentiva nous cultius.

Els contractes d'arrendament a la sisena semblen, durant el s. xvii, la norma, a Castellbisbal. El 26 de maig de 1644, Alfons Ribot i Pere Canyadell, tots dos pagesos del poble, convenen el lloguer de l'heretat del primer per quatre anys, a començar el 1645 i acabar el 1648, a la sisena (pagats delmes i primícia) de tot gènere de grans. L'escriptura no fa pensar per res en un arrendador absentista sinó tot el contrari, en un pagès primmirat que aprofita l'autoexplotació del llogater en benefici de les terres que lloga. Obliga Canyadell a batre els grans a la seva era i a gastar la palla també a casa seva; en cas que el parcer tingui bestiar de llana, a tancar-lo tres dies a la setmana en els corrals de Ribot; així mateix, es reté fins una quartera de rostolls per poder sembrar faves, fer farratges per a gallines en torn de casa i el manteniment d'un animal; permet fer formiguers dels boscos de l'explotació en benefici de les terres; i també es reserva l'arrendador els horts i el dret de poder fer carbó de pi i roure, així com totes les fruites dels arbres, excepte les olives, collites de les quals es repartiran a la meitat, i permet que Ribot pugui fer farratges. Canyadell queda obligat a donar al propietari un porc de seixanta lliures de pes, alimentat amb els aglans i herbes de l'heretat i, en cas que el porc no arribés al pes esmentat, a refer en diners al llogater; i a rebre compensació en cas d'un pes superior.

Però, tanmateix, de l'espigolada de contractes dels protocols del rector, es dedueix que, malgrat que el contracte de parceria a la sisena esdevingués norma i costum a la contrada, se saltava segons la situació en què es trobaven propietaris i masovers. És el cas de Jaume Bogatell, pagès de la parròquia de Sant Esteve del bisbat de Barcelona, i de Pau Margarit, pagès de Sant Cugat del Vallès, tutors i curadors del pubill Jaume Margarit de Fontanilles, que el 14 de setembre de 1645 lloguen a Isidro Pi, pagès de Castellbisbal, per cinc anys i cinc collites, l'heretat i casa de l'esmentat pubill, per 35 lliures cada any, pagadores en dues pagues: una per Sant Joan i una altra per Nadal. El preu de l'arrendament i les clàusules fan pensar que la inquietud principal dels curadors era mantenir en bon estat la finca, més que fer provatures, demanant més de l'exigible, i entrar en riscos. Les clàusules detallen que Pi pot treure o fer treure erm fins a un màxim de quatre quarteres, amb el benentès que, els qui rompran noves terres amb consentiment del llogater, hauran de batre els grans en l'era del mateix Pi i satisfer-lo amb les parts pactades. I també

que el llogater no podrà tallar cap roure ni alzina per la soca sinó “sols esbrancar aquells per profit de dits abres y del brançam fer formiguers per ús y profit de la heretat”. Per descomptat, Pi es compromet a pagar el blat i l’oli que l’heretat ha de satisfer en concepte de caritat a l’església de Castellbisbal, mentre que els impostos municipals es pagaran a mitges.

Els períodes de curadoria, és a dir, els temps en què els responsables d’un menor es feien càrrec de l’administració del seu patrimoni sota tutela judicial, devien ser considerats pels tutors com de parèntesi i de màxima responsabilitat, no fos cas d’incórrer en problemes, i per aquest motiu eren prudents a l’hora de demanar més del que era raonable. Joan Pau Canyadell, pagès del poble, el 9 de setembre de 1685, com a curador de la casa del seu difunt veí Jaume Casas, va llogar la seva casa, heretat i fruits d’ella a Francesc Margarit, també pagès de Castellbisbal, durant un temps de cinc anys i cinc esplets, per un preu de 38 lliures (menys el primer any, en què calia restar 5 lliures i deu sous), a pagar en dos terminis, per la festa de Sant Joan i per Nadal. El llogater quedava fixat que podria prendre la llenya que hauria de menester per cremar, amb la condició que no podia espatllar cap arbre. El document assegurava uns mínims per passar el negoci al llogater.

L’increment de fam de terra pressionava el mercat dels arrendaments. El llogater Francesc Margarit, dos mesos després de contractar el lloguer amb Canyadell, va rellogar l’heretat de Jaume Casas a Felip Laubat, pagès de Vacarisses, a la sisena, possiblement amb el vistiplau del curador. El rellogater es va comprometre a pagar totes les parts de grans a la sisena, l’oli al terç i el vi, productes de l’hort i herbes, per tres dobles de renda, però no podia vendre olives. Va ser molt més precís que Canyadell, a l’hora d’escripturar l’arrendament. Va assenyalar que volia que es manés l’explotació “a ús i costum de bon pagès” (clàusula que, precisament, per ser genèrica permetia, davant d’un litigi judicial, resoldre els conflictes seguint les tècniques de conreu de la contrada), i també detallava que calia llaurar les oliveres i cavar soques; que no volia que el rellogater tallés cap arbre i que la llenya tallada només fos “per son empriu”; que havia de satisfer els impostos municipals i fer-se càrrec dels allotjaments i bagatges militars.

El problema dels lloguers amb preu alt i termini curt era que els arrendataris, amb l’afany de treure els màxims rendiments per poder satisfer el preu, acabessin sobreexplotant la terra i exhaurissin el sòl. Per això, Margarit va detallar que, sense llicència del curador, el rellogater no pogués treure boïgues (terres noves, obertes cremant prèviament boïcs) i no fer més de 500 formiguers a l’any.

Les explotacions amb policultiu, és a dir, que semblaven cereal, però disposaven així mateix de prat, hort, vinya, oliveres i altres arbres fruiters, bosc i erms, com també animals, procuraven jugar amb tots els elements en benefici de la fertilització del sòl i la maximització de les collites. En canvi, les peces de terra d’un sol cultiu, com els de vinya, depenien del nínxol ecològic del conjunt de la contrada. Sempre, a partir de l’energia humana i animal, i de composts de la mateixa contrada.

En les darreres dècades del s. xvii, els arrendaments de les finques amb policultiu ja estan consolidades i, al llarg dels anys, es poden observar continuïtats dels masovers en les explotacions. És a dir que, malgrat que s'explicitin en els contractes durades curtes, es donen pròrrogues i s'encadenen els acords entre propietaris i llogaters. Així ho revela l'escriptura que, el 26 de juliol de 1693 va signar Joan Camprodon, propietari de la casa d'en Galí –però de qui desconeixem la residència–, amb Isidro i Francesc Canut. El document no fa més que posar al dia l'arrendament signat amb els mateixos masovers l'1 de gener de 1689, tot reblant el clau amb la renda desitjada pel llogater per satisfer la seva economia domèstica. Camprodon exigeix sis parells de pollastres a l'any, una dotzena d'ous al mes i un gall d'indi, en cas de criar-ne, i la meitat de les panses. De tots els grans, d'11 quarteres, n'havia de donar 2. A la vegada, l'arrendador aportaria 50 arbres fruiters perquè fossin plantats.

El 21 de juliol de 1710, Pau Llopart, pagès de Santa Maria de la Palma, sufragània de Cervelló, va arrendar la casa i mas anomenada de n'Estaper, a Miquel Pastaller, de Castellbisbal, per un any, amb els “mateixos pactes que tenia fet Joan Camprodon”.

Els masovers, en virtut del mercat de terres en lloguer, saltaven de finca en finca, com ho revela que Josep Pastaller, arrendatari de la casa Canyadell, passés el 7 d'agost de 1722, a llogar la casa Ribot de Santa Magdalena del fadrí Miquel Ribot per temps de cinc anys, a comptar des del primer dia de gener de 1723. Les clàusules posen de manifest una volta de rosca en les exigències del propietari. Detrets el delme i la primícia senyorial, Pastaller havia de satisfer de tot gènere de grans sembrats, de 5 quarteres 1; i, del vi, el terç, és a dir, de 3 càrregues, 1 per a Ribot. L'oli s'havia de repartir a mitges. Així mateix, el masover s'obligava a cavar cada any dues vegades les vinyes i a podar-les i esporgar-les, a més de fer 200 colgats cada any, tot a les seves costes. Com no podia ser d'una altra manera, havia de tallar i esporgar les oliveres i tractar els arbres fruiters a costum de bon pagès. Pastaller havia de pagar l'oli i el blat corresponents a les caritats de l'església, “ço és, mitx cortà de oli y dos cortans de blat”, com també pagar la “cansalada fa dita casa, que són dinou lliuras, ço és, sis lliuras, una tersa, a quiscun dels tres senyors”.

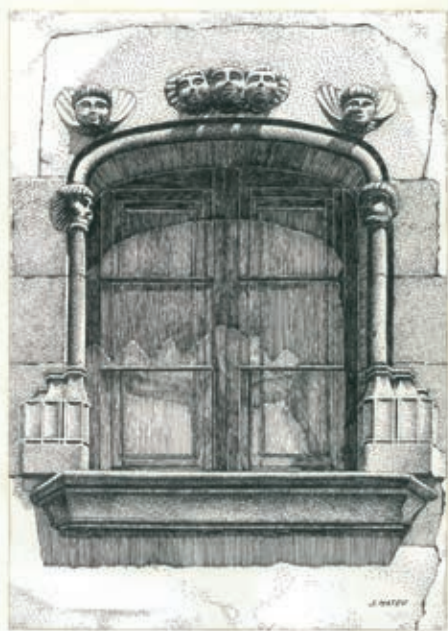
L'escriptura revela costums propis del terme en les tasques del batre, sense detallar en què consistien, com pot llegir-se en una clàusula que detalla l'obligació de Pastaller d'exigir als boïguers de batre “seguint lo costum del terme”.

També revela, en detallar que no volia que es vengués “gens de palla ni llenya” de l'heretat, les exigències de la intendència de l'aparell militar borbònic, perquè assenyala que només permetria la venda “dels quintars ne demanarà lo rey”.

Sense cap dubte, la maquinària militar va ajudar i va precipitar el capitalisme agrari perquè, primer, amb la seva fiscalitat extraordinària per via dels allotjaments i l'haver de satisfer la palla per a la cavalleria i les fustes per als aquarteraments, va fer entrar la monetarització en les relacions, quan moltes encara es realitzaven per via d'intercanvis; i, en segon lloc, perquè la producció cada vegada s'adreçava més al mercat.

Can Ribot

Can Ribot

Can Ribot

Pastaller havia de pagar tot el cadastre i el fogatge industrial ganancial, com també la “palla, llenya, farratge y totas altres cosas demània lo rey” i els impostos municipals; i, si en algun any no es tingués manera de satisfer el cadastre, el llogater hauria de pagar a Ribot 25 lliures barcelonines: 15 pel cadastre, 5 per la palla i 5 més per la llenya.

Ens trobem, per tant, amb un capitalisme agrari cada vegada més dinàmic, que fa inversions en les terres a expenses d'una força de treball més poc lliure, lligada al mercat. Pastaller havia “de fer la vida cada any tres dies a un mestre de cases” i fer de manobre, en cas que Ribot volgués fer obres.

L'arrendador es reservava “sis cortans de blat en la terra coneixarà dit Ribot estar més ben goretada y adobada y que dit Ribot haja de ajudar lo die se sembrarà y lo die se batrà, però que dit Ribot se l'haja de segar a sas costas, com també dit Ribot comprar-se la llavor per a sembrar”. Així com també es retenia “per posar sos trastos, lo aposento del cap de la escala”.

Sis anys més tard, el 12 de setembre de 1728, Miquel Ribot va llogar la mateixa heretat a Joan Domènech per quatre anys, dels quals dos eren obligats i dos voluntaris, i podent rescindir el contracte amb les mateixes clàusules de l'escriptura de Pastaller, tret que el nou masover deixava d'estar obligat a fer jornals de mestre de cases, que la despesa de colgats havia d'anar a mitges, que la cansalada de cens la satisfaria Ribot, a més de reservar-se una vinyeta, la terra que volgués sembrar, un trosset d'hort “de la feixa de baix” i tenir 6 gallines en una barraca.

Amb l'afany de preservar estalvis, augmentar guanys i créixer en estatus social, els sectors benestants barcelonins van invertir en terres i Castellbisbal no va quedar al marge d'aquesta dinàmica. El 8 d'octubre de 1735 Serafina Gibert, vídua de Salvador Gibert, argenter de la ciutat de Barcelona, va arrendar l'heretat que anomenava Camprodon per un termini de dos anys, tot començant a córrer el mes de desembre i acabant el Nadal de 1737, a Pere Pla, que ja era masover de la casa de Jeroni Generes.

En el contracte deixa clar que “dit masover manarà bé y degudament tota la heretat ab costum y estil de pagès de dit terme, de tal manera que quant la deixarà, no la deixarà deteriorada (...) per ço, dit massover no puga restoblar las quintanas o de farratges o llegums sinó fos cas que per ço tinga expressa llicència de dita senyora o sos hereus”. I, com hem vist anteriorment, sembla que almenys per la primera meitat del s. XVIII, ja era norma la cinquena: “dit massover pagarà a dita senyora, a seus hereus, de tot gènere de grans, no sols dels grans de espiga, si també de qualsevol espècie de grans se collirà en dita heretat, la quinta part (detret primer delme y promísia [sic]); és a saber, quatre parts per lo dit Pere Pla y una part per la dita senyora o als seus”. Amb l'afegitó que els ports del transport també aniran a

Dibuixos de la Masia Can Ribot fets per Josep Mateu Miró, extret del llibre Mateu (1999): *Les masies de Castellbisbal*. Castellbisbal: Publicacions del Museu de la Pagesia - Ajuntament de Castellbisbal.

càrrec del masover: “dit massover receptorà y conduhirà la part tocant a dita señora o als seus en los aposentos de dita casa asenyelarà dita señora”.

També a la cinquena era el cànem i el lli cultivat, que s’havia de lliurar tot net i bregat, amb l’obligació de portar-lo “a sos gastos a Barcelona, en casa de dita señora, tenint sols esta obligació de pagar a dit massover lo dret del portal de Barcelona”. Però, en canvi, el vi fruit de les vinyes serà a mitges: “no sols del que rajerà lo cup, si també del premsat, conduhint-lo en las bótas de dita casa y pròprias de dita señora o dels seus”. Amb el benentès, però, que serà responsabilitat de la senyora el “fer podar y esporgar ditas viñas quiscun any”, mentre que el cavar i el mangencar serà responsabilitat del masover. Així mateix, a meitats, va quedar la producció de l’oli i “tot gènere de fruyta, com són nous, atmellas, panças, figas, prunas y altres fruytas tan cecas com verdes”, amb l’obligació de portar-ho a Barcelona.

Aquesta finca tenia un policultiu ric gràcies, de ben segur, a tenir rieres, que comportaven una càrrega de feina per al seu bon manteniment. Però, a més, el territori estava molt ben aprofitat. Queda clar en frases com: “Del pinyó, si lo massover lo fa, dega pagar de la mitja quartera, dos cortans a la señora y si no-l vol fer y la señora o los seus lo fesen, no dega tenir part lo masover”. O bé aquesta altra: “Dit massover aje de fer-las a sas costas las estacadas tan vivas com mortas que seran necessàrias tan a la riera com als torrens per resguart de las terras bonas, ab supposició que vingués a l’accident que se agués de fer molts jornals a ditas riera y torrent que dit massover no y tinga de gastar més que sis jornals, los quals cada any té de posar y en cas los sis jornals no se aguessen de menester, quant vingués lo cas de haver-se de menester dega dit massover de fer-los y en cas se aguessen menester més de sis jornals, lo massover los farà a sis sous cada un, pagant la señora”.

El masover s’obligava a no poder “tallar a la soca ningun arbre, tant dels fruyters com los demés, si sols esporgar aquells a us y costum de pagès sinó que sia alguns pins per lo consum de la casa”. Però, en canvi, podia “vèndrer algunas càrregas de llenya de dita heretat ab pacte que no puga tallar arbre que sia bo per fusta, no pot tallar ni resgar las broças de la riera de Rubí y dels torrents perquè és necessari per resguart”.

Més encara: el masover també s’obligava “per Carnastoltas donar un tocino de greix, pes sexanta lliuras carniseras, a dita señora o als seus, lo qual portarà dit massover a Barcelona, lo die que voldrà dita señora pagant sols lo dret, si lo tocino pesarà més de sexanta lliuras, o no arribarà, dits ajen de pagar tan lo excés com lo defecte quatre sous per lliura; per Nadal, tots anys, si ne cria més de mitja dotzena, dit massover, donarà un gall de índia a dita señora, y als seus, y aixís se dóna per satisfeta dita señora de las herbas y aglans”. I també havia de “portar dotze càrregas de llenya seca a Barcelona”.

Totes aquestes anades i vingudes dels masovers a la casa de Barcelona eren senyal d’estatus, com també el fet de passar temporades a les finques: “Se reserva la señora tota la habitació de la casa, en par[ticular] los aposentos són a la esquerra, entrant a

la sala y se passa a la cuyna, és sobre la establa; de tal manera no vol que lo masover puga usar dits aposentos y cuyna, ans bé vol dita senyora tenir-los per son us”.

Dels impostos, els reials es repartien a la meitat, “emperò dels personals, ganancials sols lo masover”, com també anava a càrrec del masover la palla, la llenya i les estaques en cas que el rei n’imposés, mentre dels municipals se n’obligava la senyora. Ara bé, només estudis aprofundits podran desvelar la dinàmica de totes les experiències d’aquells pagesos perquè, pel fet que alguns lloguessin terres d’altres, no ens ha de fer pensar en l’existència de categories tancades, ni tampoc inamovibles en el temps. El cadastre del 1735 ho corrobora: deixa constància d’uns 183 propietaris (comptant el rector), dels quals sabem que alguns, com per exemple Miquel Pastaller, que tenia 5 quarteres de terra, 2 de sembradura de tercera qualitat, 1 quartera de vinya de primera, una altra de segona i una d’erm, havia estat masover de l’heretat Estaper. ¿Havia aconseguit aquesta peça gràcies als èxits en la masoveria? ¿Ja n’era propietari quan era masover? Per ara, no ho sabem.

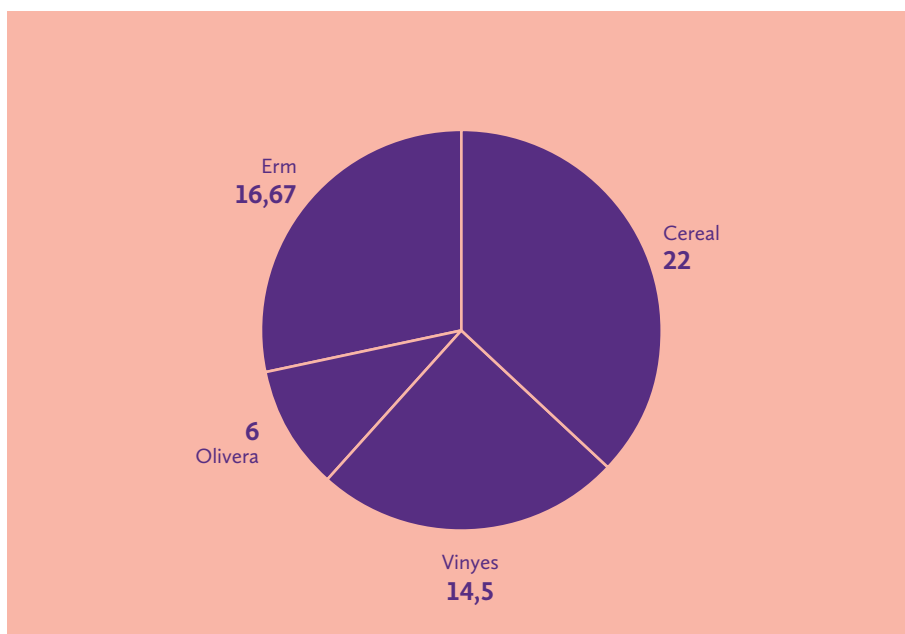
Un cas molt semblant és el del masover Pere Pla, abans citat, que tenia 6 quarteres de terra, 2 i mitja de vinya de primera qualitat, 3 quarteres de segona i mitja d’erm. I, possiblement, una rabassa morta. En moltes contrades de Catalunya, els guanys en masoveries anaven destinats a la compra de petites parcel·les de terra o a comprar habitatges en les viles.

En el cas de les terres de Margarit del Pont, les seves 59,17 quarteres de terra estaven dividides en 12 peces que tenien 12 titulars diferents, que mostren molt bé l’estratègia de policultiu i la divisió de les parcel·les que asseguraven l’obtenció de rendes, molt per damunt de les que havien de satisfer a la Terceria.

Malauradament, el cadastre, excepte en el cas de Joaquim de Bassols, no detalla el veïnatge de tots aquests propietaris. És evident que molts no vivien a Castellbisbal. Però si es creuen fonts és possible veure el fenomen de manera diàfana. Per l’arrendament de Serafina Gibert, abans esmentat, sabem que Salvador Gibert era argenter de Barcelona. Però també és possible identificar cognoms que hi continuaven arrelats des del s. xvi, com és el cas de Josep Amat, Llorenç Albareda, Anton Santeugini, dels Nicolau i dels Margarit.

És difícil establir qui era el propietari més ric que vivia al poble, com també el més acabalat dels que vivien fora. Però, dels segons, té molts números que fos l’argenter Salvador Gibert, que tenia una casa considerada de primera qualitat i una finca de 154,5 quarteres i una altra de 12.

D’entre els que vivien a Castellbisbal i tenien una situació benestant, Josep Ribot i la seva família, amb una peça de terra de 106 quarteres i 10 quartans, amb policultius, i una altra peça en les illes del Riu de 6 quarteres, més una casa de primera qualitat, que figura la número 1 en el cadastre, era molt probablement el més ric del poble. També els Nicolau gaudien de bona posició, amb bones cases. Josep Nicolau de Baix figura com a propietari de dues peces de terra; una, situada en la partida anomenada la Gleva de Casa, de 180 quarteres, i una altra amb el

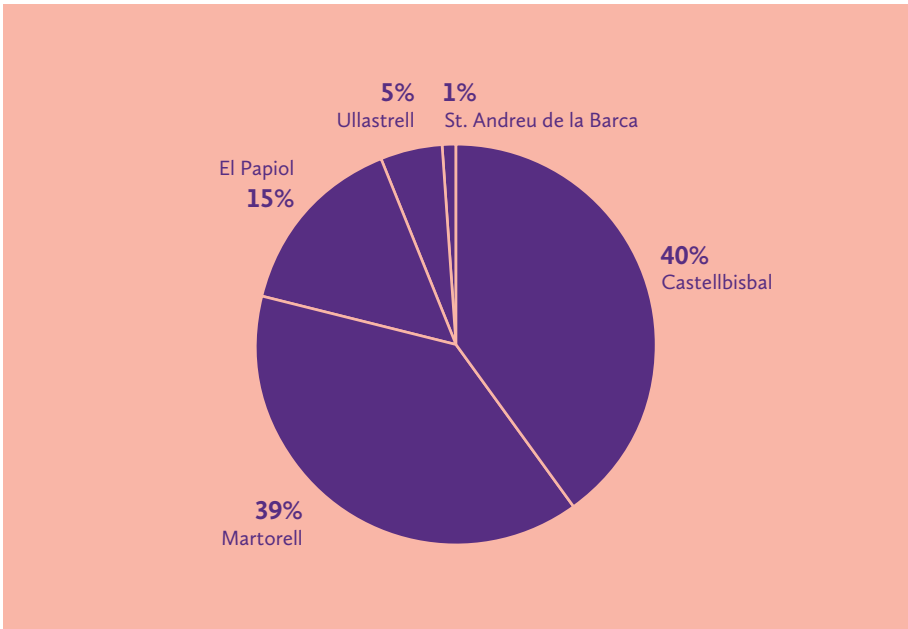
Tipus de terra d'en Margarit del Pont segons el cadastre de 1735 en quarteres.

nom de Vinya de Pastella de 24 quarteres (que també gaudia de policultiu). Joan Nicolau de Dalt figura, a més, com a propietari de dues peces de terra; una de 106 quarteres, i una altra de 150 quarteres.

3.3. Un retrat del final de segle

El món agrari de Castellbisbal era dinàmic i obert, gens immòbil. A final del s. xviii, els regidors van contestar el qüestionari de Francisco de Zamora, una iniciativa molt pròpia del món il·lustrat del Set-cents. Aquest oïdor de la Reial Audiència, que anys a venir ascendiria fins a fiscal a Madrid, va voler conèixer la realitat i el potencial econòmic del país i, per això, va enviar a molts dels pobles de Catalunya un qüestionari de 183 preguntes, en alguns casos, i de 146 en d'altres –com Castellbisbal– on preguntava tota mena de dades relacionades amb el clima, la qualitat de la terra i la producció econòmica, l'administració religiosa i la senyorial... En definitiva, un munt d'informació que els regidors de Castellbisbal van respondre de forma incompleta el 10 de juliol de 1789, però de manera suficient com per fer una bona instantània de com era la situació econòmica de la vila a final del s. xviii

Es parla molt, i amb raó, del riu Llobregat, que condicionava de forma decisiva la vida de la població, ja que no era una font de riquesa, sinó més aviat el contrari, era una amenaça constant a causa de les riuades que podien malmetre la terra

Origen dels contribuents propietaris de parcel·les.

treballada: “La aigua del Llobregat no dóna un diner de profit a Castellbisbal, ante bé, fa moltíssims danys”, contesten els regidors. Cal tenir en compte que, només en la segona meitat del segle, s’havien produït riuades els anys 1771, 1786 i 1787 i per això, en la seva resposta, els regidors demanen la canalització del riu mitjançant una sèquia: “Y de dita assèquia donar aigua a tots los molins actuals y altres fahedors. Se podrían fer moltes fàbricas. Y arrancant las resclosas del Llobregat y deixant-lo dret, se enfondiria y se multiplicarían las terras bonas de la vora del Llobregat fins al mar des de dit pont, en un milió de quarteras útil al Rey y particulares”.

Pel que fa a la producció, no hi havia llenya de qualitat ni boscos importants i s’estava provant d’introduir el cultiu de la morera per poder produir seda. Sens dubte, a final del s. XVIII ja havia culminat el procés que havíem vist iniciar-se al final de l’edat mitjana: la plantada de vinyes, que ja s’havien convertit en la primera producció de la localitat amb una producció, segons estimaven ells mateixos, de 3.000 càrregues anuals, que es venien totalment a Barcelona. Encara que els autors de les respostes no ho diguessin, el seu vi era el que es venia més barat a la capital si hem de guiar-nos per la següent informació del *Diario de Barcelona* del 12 d’agost de 1820 on, en una botiga del carrer Hostal del Sol, es venia vi del Priorat a 20 i 24 quartos el porró, segons la qualitat; del Papiol, a 6 quartos; i de Castellbisbal, a 4⁴⁷. A enfortir aquest comerç hi ajudava força l’ampliació, el 1769, de la vella carretera de Rubí

1839

1839

Boiga de l'altre
M. de
Plaça per
no p'ceder les
circumstàncies
actuals.

El C. que queda
de la elecció.

Salut i benestar

Al Regent y Ayuntamiento del pueblo & batallia
del Ayuntamiento & Parroquia a V. S. con la suplica y reverencia
de V. S. que es tanta la escasez de esta poblacion a causa de
la mala cosecha ocasionada por la gran sequia que se experimento en
el presente año junto con la poca salida y precio tan inferior a
que ordinariamente el vino producido de este pueblo que es el vino comun
pueden con el precio escarcelante que tienen los granos y demas
cosechas de toda clase, que los habitantes de di. lo pueblo a pesar
de no haver mas sala que se esta cosechando de los mejores sentimientos
por la escasez de la cosecha, y por la legitimidad del Rey. N. S. (J. S. P.)
nos han hecho sentir el infeliz estado a que se ven reducidos, en la
imposibilidad de poder dar un brado de p'ca a sus infelices hijos que
están hambrientos & hambres. Esta infeliz situacion es tan general en
este pueblo, que ha obligado a los representantes a poner en conocimiento
de los sensibles señores de V. S. & suplica de piedad no poder
juzgar & mandar alguna cosa que perjudique a la poblacion escarcelada. Hemos
& tanto en dicho tiempo de esta poblacion un grandísimo número de personas
de diferentes edades en las poblaciones comunas fortificadas, & los malos
los representantes no pueden haverlos porque es un maravedí por las cosas
necesarias, por otra parte las rentas de las cosas de las comunas
del gobierno revolucionario, por todo lo que era antes la
comunidad de su tiempo a V. S. suplica. Se sigue a saber que los
habitantes que representan los señores, por que de ellos se han
también muchos en diferentes años, en lugar de los diezmos
que se cobraban, se les obliga a pagar los diezmos en tres años
se obligan los representantes a hacerlos efectivos con toda puntualidad.
Por lo que se piden los suplicas de la nacionalidad
& V. S. que tantas y tan grandes personas tiene dadas a conocer las
necesidades que afligen al pueblo la talada.

Castellbisbal 16 Feb. de 1839.

Joan Ribas Regidor
Pere Nicolau Síndic

L'any 1839, el batlle es queixava de la poca possibilitat que tenien per assumir els impostos per com havia baixat el preu del vi, "el único producto de este pueblo". Font: Arxiu Municipal de Castellbisbal (AMCAS, UD. 06985).

que duia a la de Barcelona, ja que hi permetia passar carros i, per tant, transportar el vi amb més facilitat.

Per sota, en importància econòmica, ja quedava el cereal, principalment mestall, del qual es recollien 3.000 quarteres, una producció modesta perquè era de secà, una altra ironia de la geografia, amb el Llobregat tan a la vora... I encara, molt al darrere en volum, s'havia introduït feia poc temps la trepadella, una planta farratgera que es pretenia comercialitzar, ja que la producció de bestiar era pobra per la falta de pastures naturals.

En resum, una economia estrictament agrària destinada a satisfer les necessitats de Barcelona. Quantifiquem-ho: a finals del s. XVIII, Castellbisbal pagava anualment 11.292 rals d'ardit (3.764 en cada terç), dels quals 2.905 eren de cadastre reial (terres i propietats immobles), 35 rals de cadastre ganancial (el que provenia del rendiment de negocis i professions liberals), i 824 rals del cadastre personal. Unes xifres molt modestes que dibuixen una població totalment rural. Quan la Diputació de Catalunya va preguntar a l'Ajuntament, a finals del 1813, sobre l'existència de productes industrials i comercials, la lacònica resposta del 8 de gener de 1814 va ser: "No los hay"⁴⁸. Com ja s'ha dit, la capacitat i iniciativa dels habitants de la població l'havien tret del risc de la misèria, però la falta d'inversions sobre el riu i les condicions de la terra eren un coll d'ampolla insuperable per a la prosperitat futura. El camí havia de ser un altre.

Notes

1. AHSC, Capbreus. Vol. VI. Inv. 4. Llibres [39], fols. 3-5.
2. Citat a: Jurado, Víctor. p. 710.
3. ANC, Fons Arxiu del Palau-Requesens, UI 829, UC 5213.
4. Ibidem, p. 838.
5. ANC, Fons Arxiu del Palau-Requesens, UI 333, UC 2797.
6. AHSC: Causes Pies 24/186.
7. F. Xavier Riera Hernández. *Castellbisbal, dos segles i mig d'estudi demogràfic (1572-1830)*, p. 171.
8. AHBSF, Castellbisbal 344.58 (14)
9. F. Xavier Riera Hernández, *Castellbisbal...*, p. 175.
10. Op. cit., 177.
11. APSVC, *Parroquia 1804*, APB 344.211 (25).
12. Extret de: ESPINALT Y GARCÍA, Bernardo: *Atlante Español: descripcion general geográfica, cronológica e histórica de España por Reynos*. Madrid: Imprenta de Hilario Santos Alonso, 1781, vol. IV, parte I, p. 364-365.
13. *Diccionario Geográfico Universal*. Barcelona: Imprenta de José Torner, 1831, Tomo II, p. 627.
14. Citat a: Ruiz i Elias, Albert, p. 77-78.
15. AHBSF, Manuals notariais: Manual de actes rebuts en lo present terme de Sant Vicens de Castellbisbal, començant a 6 de octubre de 1641 f. 13r-13v. (344.74 (14)).
16. ADB. Parròquia de Sant Vicenç de Castellbisbal, Manuals notariais: *Manual de actes rebuts en lo present terme de Sant Vicens de Castellbisbal, començant a 6 de octubre de 1641 f. 4r* (344.74 (14)).
17. ADB. Parròquia de Castellbisbal 334.245 (27).
18. ADB. Parròquia de Castellbisbal 334.249 (27).
19. Citat a: ELLIOTT, J. H. *La rebelión de los catalanes. Un estudio sobre la decadencia de España (1598-1640)* (2ª edición). Madrid: Siglo XXI, p. 179.
20. DGC: Vol. V, p. 1910-1911.
21. *Relacion diaria de todo lo que ha sucedido desde que salio de Zaragoza el señor Marques de Mortara*. Sevilla: Juan Gómez de Blas, 1651, p. 359.
22. ACA, Generalitat. Correspondencia del virrey Conde de Santa Coloma, CARTA NÚM.13024
23. DG: Vol V, p. 1090.
24. SIMON, Antoni: *1640*. Barcelona: Rafael Dalmau Editors, 2019, p. 313.

25. ANC, Fons Arxiu del Palau-Requesens. UI. 402 UC 3412.
26. Citat a: Ruiz i Elias, Silbert, p. 153-155.
27. ANC, Fons Arxiu del Palau-Requesens UI 403 UC 3413.
28. AMCAS: Fons Margarit. CAT AMCAS UD 65635.
29. ACA, Reial Audiència, 171. Fol. 227.
30. AMCAS, Cat. 7140. UI 13316.
31. Col·lecció Museu de la Pagesia. Arxiu Municipal de Castellbisbal. CAT AMCAS 3155.
32. ANC, Fons Arxiu del Palau-Requesens UI 403, UC 3425.
33. ANC, Fons Arxiu del Palau-Requesens UI 403, UC 3427.
34. ANC, Fons Arxiu del Palau-Requesens UI 404, UC 3444.
35. ANC, Fons Arxiu del Palau-Requesens. UI. 333 UC 2797.
36. AMCAS, Fons Margarit, CAT AMCAS UD 14946.
37. La informació de tots aquests casos a: ANC: Fons Arxiu del Palau-Requesens UI. 333 UC. 2796.
38. *Diario de Barcelona* 252 (10-09-1802), p. 1.
39. RIBOT, Joan Pau: *El Nehemias restaurador de las costumbres, y letras S. Josef de Calasanz, Patriarca de la Religión de los CC. RR. Pobres de la Madre de Dios de las Escuelas Pías. Sermón panegírico, que en los anuales cultos, que le tributa la Reverenda Comunidad de Padres Escolapios en el Colegio de Igualada, año mil setecientos ochenta y tres.* Barcelona: Eulàlia Piferrer viuda, 1783.
40. AMCAS, Govern, acció política i administració general, UD. 13264. 23 de novembre 1811.
41. AMCAS, Govern, acció política i administració general, UD. 13264. 1 d'abril 1813.
42. AMCAS, Govern, acció política i administració general, UD. 13264. 14 i 19 de febrer de 1813.
43. *Diario de Barcelona* 169 (22-11-1814), p. 865.
44. *Diario de Barcelona* 128 (8-5-1815), p. 660.
45. *Diario de Barcelona* 147 (26-5-1820), p. 1282.
46. Bona part d'aquesta informació la proporciona Josep Margarit de Fontanilles en la seva confessió en el capbreu de 1767 dels ducs de Vilafranca. AMCAS, Can Margarit, AT AMCAS UD 65733.
47. *Diario de Barcelona* 225 (12-8-1820), p. 2011.
48. AMCAS, Govern, acció política i administració general 12264. 8 de gener de 1814.

ARXIUS CONSULTATS

- Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA).
Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB).
Arxiu Nacional de Catalunya (ANC).
Arxiu Històric de la Santa Creu (AHSC)
Arxiu Històric del Bisbat de Sant Feliu (AHBSF)
Arxiu Municipal de Castellbisbal (AMCAS)

BIBLIOGRAFIA

- Diccionario Geográfico Universal*. Barcelona. Imprenta de José Torner. Tomo II, 1831.
- Relacion diaria de todo lo que ha sucedido desde que salio de Zaragoza el señor Marques de Mortara*. Sevilla: Juan Gómez de Blas, 1651.
- ALCOBERRO I PERICAY, A., “El Cadastre de Catalunya (1713-1845): De la imposició a la fossilització”, *Pedralbes: Revista d'història Moderna*, 25 (2005), 231-258.
- ALCOBERRO I PERICAY, A., *L'Exili Austriacista, 1713-1747*. Barcelona, Fundació Noguera, 2002.
- CARRERAS I CANDI, F., *Lo Castell-Bisbal del Llobregat. Apuntacions històriques de la edat mitjana*. Barcelona: Reial Acadèmia de la Història i de les Lletres de Barcelona, 1900.
- CASTELLVÍ I OBANDO, F., *Narraciones Históricas*. Madrid: Fundación Sáez de Tejada, 1997.
- ESPINALT Y GARCÍA, B., *Atlante Español: descripcion general geográfica, cronológica e histórica de España por Reynos*. Madrid: Imprenta de Hilario Santos Alonso, 1781, vol. IV, parte I.
- GÓMEZ RIVERO, R., *Las elecciones municipales en el Trienio Liberal*. Madrid: Boletín Oficial del Estado, 2015.
- JURADO RIBA, V., *Clientelisme, milícia i govern. Lluís de Requesens i la noblesa catalana al servei de Felip II*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2021. Tesi doctoral inèdita.

- MATEU I MIRÓ, J., *Les masies de Castellbisbal*. Castellbisbal: Publicacions del Museu de la PAGESIA, 1999.
- MATEU I MIRÓ, J., *Semblança de Castellbisbal. Notícies històriques des dels inicis fins al segle xx*. Castellbisbal: Patronat Municipal del Museu de la PAGESIA, 1987.
- NEGRE PASTELL, P., “El linaje de Requesens”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, [en línia], 1955, Vol. 10, p. 25-148, <https://raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/53841> [Consulta: 8-07-2021].
- RECHE ONTILLERA, A., *Castellbisbal: castell, família i conflicte (S.XII-XV)*. Castellbisbal, Ajuntament de Castellbisbal, 2020.
- RIBOT, J. P., *El Nehemias restaurador de las costumbres, y letras S. Josef de Calasanz, Patriarca de la Religión de los CC. RR. Pobres de la Madre de Dios de las Escuelas Pías. Sermón panegírico, que en los anuales cultos, que le tributa la Reverenda Comunidad de Padres Escolapios en el Colegio de Igualada, año mil setecientos ochenta y tres*. Barcelona, Eulàlia Piferrer viuda, 1783.
- RIERA HERNÁNDEZ, F. X., *Castellbisbal, dos segles i mig d’estudi demogràfic (1572-1830)*. Castellbisbal, Ajuntament de Castellbisbal. 2021.
- RUIZ I ELIAS, A., *Parròquia de Castellbisbal. Notes històriques*. Castellbisbal: Castellbisbal, Parròquia de Sant Vicenç de Castellbisbal, 1998.
- SANS TRAVÉ, J. M. (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. vol. X. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994-2008.
- SIMON, A., *1640*. Barcelona: Rafael Dalmau Editors, 2019.
- TORRAS I RIBÉ, J. M., *Els municipis catalans de l’Antic Règim*. Barcelona: Curial, 1983.
- TORRAS I RIBÉ, J. M., *Felip V contra Catalunya: testimonis d’una repressió sistemàtica: 1713-1715*. Barcelona: Rafael Dalmau Editors, 2005.